

”EIVÄTHÄN NAISSET TAPPAMAAN LÄHDE!”

KESKUSTELUA NAISTEN ASEISTAMISESTA

EESTI NAISKODUKAITSE -JÄRJESTÖSSÄ

VUOSINA 1925–1940

Itä-Suomen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta
Historia- ja maantieteiden laitos
Yleisen historian pro gradu -tutkielma
Syyskuu 2012
Anni Leskinen 129481

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO, TUTKIMUSTIEDOTE

Tekijä: Anni Leskinen

Opiskelijanumero: 129481

Tutkielman nimi: "Eiväthän naiset tappamaan lähde!": Keskustelua naisten aseistamisesta Eesti Naiskodukaitse -järjestössä vuosina 1925–1940

Tiedekunta/oppiaine: Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, yleinen historia

Sivumäärä: 73

Aika ja paikka: Syyskuu 2012, Joensuu

Pro gradu -tutkielma käsittelee naisten aseellisesta koulutuksesta käytyä keskustelua vuosina 1925–1940 *Eesti Naiskodukaitse* -järjestössä, joka oli Viron suojeluskuntien (*Eesti Vabariigi Kaitseliit*) rinnalla toiminut naisten vapaaehtoinen maanpuolustusjärjestö. Tutkielmassa selvitetään ensinnäkin, millaisia perusteluja naisten aseistamisen puolesta ja sitä vastaan esitettiin, ja toiseksi millaisia arvoja ja ihanteita järjestön toiminnassa erityisesti naisten osalta painotettiin. Näiden arvojen ja ihanteiden sekä naisten aseistamisesta käydyn keskustelun keskinäisen peilaamisen kautta selvitetään, miten naisten toiminta sotilaallisen maanpuolustusjärjestön osana aikanaan oli perusteltavissa sekä millainen naisten ja naiseuden rooli ja merkitys oli tässä toiminnassa.

Tutkielman lähteitä tulkitaan kvalitatiivisen eli laadullisen sisällönanalyysin keinoin. Keskeisin lähde on *Kaitse Kodu!* -suojeluskuntalehti. Muita lähteitä ovat *Naiskodukaitse*-järjestön vuosikertomukset sekä ylimpien hallintoelimien kokouspöytäkirjat. Alkuperäislähteenä käytetään myös *Naiskodukaitse*-järjestön pitkäaikaisen puheenjohtajan Mari Raamotin muistelmateosta.

Naisten asekkoulutuksesta keskusteltiin vilkkaimmin *Naiskodukaitse* valtakunnallisen järjestäytymisen ensimmäisinä vuosina. Aihe oli tunteita herättävä ja jakoi mielipiteitä, sillä aseiden käsittelyn katsottiin uhkaavan naisten naiseutta. Vähitellen keskustelu naisten aseellisesta koulutuksesta laimeni, ja entistä voimakkaammin painotettiin naisen symbolista merkitystä rakastavana ja uhrautuvana "kansakunnan äitinä". Lähdeaineistosta tulkittavan kuvan perusteella naiseuden käsite oli erittäin keskeinen luotaessa maanpuolustushenkeä naisissa itsessään mutta myös, ja ennenkaikkea, miehissä.

1. JOHDANTO	4
1.1 SUOJELUSKUNTAJÄRJESTÖJEN TAUSTA VIROSSA.....	4
1.2 NAISET JA SOTALAITOS EUROOPASSA.....	11
1.3 TUTKIMUSKYSYMYS JA LÄHTEET	13
1.4 AIKAISEMPI TUTKIMUS	15
2. NAISKODUKAITSEN TEHTÄVÄT	17
2.1 MUONITUS JA SAIRAANHOITO.....	17
2.2 TALOUS- JA VARUSTEALAT SEKÄ LIIKUNTAKASVATUS.....	20
2.3 KANSALLISMIELINEN KULTTUURI- JA NUORISOTYÖ.....	22
3. NAISSOTILAITAKO?	24
3.1 ENSIMMÄISET NAISOSASTOT MUOTOUTUVAT	24
3.2 ”NAISTEN PITÄÄ PYSYÄ VAIN NAISINA!”	31
3.3 AMMUNTA URHEILUMUOTONA	41
4. IHANTEENA YHTEISKUNNALLINEN ÄITIYS.....	46
4.1 PUKU NAISEUDEN SYMBOLINA.....	46
4.2 ”KANSAKUNNAN ÄITI JA OIKEUKSIENSA ARVOINEN KANSALAINEN?”	51
4.3 ”AJAT MUUTTUVAT JA ME AJAN MYÖTÄ” – TOIMINTAA SODAN UHAN ALLA	61
5. JOHTOPÄÄTÖKSET	67
LÄHTEET.....	68
TUTKIMUSKIRJALLISUUS.....	69

1. JOHDANTO

1.1 Suojeluskuntajärjestöjen tausta Virossa

Viron suojeluskuntien naisorganisaation, *Naiskodukaitse*-järjestön, toiminnan alkusysäyksenä voidaan pitää naisten toimintaa Viron vapaussodassa 1918–1919.¹ Perusta maan itsenäistymispyrkimykselle, jonka päätteeksi vapaussota syttyi, oli 1800-luvun jälkipuoliskon kansallisen heräämisen ajassa ja Venäjän hallinnon vuosisadan vaihteessa eri puolilla valtakuntaa harjoittamissa venäläistämistoimenpiteissä, jotka ulottuivat myös Viroom. Venäläistämisyrittäykset eivät kuitenkaan heikentäneet virolaisten kansallista tietoisuutta, vaan päinvastoin lujittivat sitä, ja vaikka kansallisen heräämisen liike ei alkujaan ollutkaan separatistinen², oli ensimmäiseen maailmansotaan mennessä tultu tilanteeseen, jolloin ajatus itsenäistymisestä alkoi tuntua mahdolliselta.

Ensimmäisen maailmansodan syttyessä 1914 ja vielä syksyyn 1917 saakka virolaiset suhtautuivat lojaalisti Pietarin hallitukseen eikä pyrkimystä Venäjältä irtautumiseen syntynyt. Venäjällä maaliskuussa 1917 tapahtuneen vallankumouksen ja Nikolai II:n kruunusta luopumisen jälkeen virolaisten asuinalue yhdistettiin ensi kertaa historiassa yhdeksi hallinnolliseksi kuvernementiksi ja maalle myönnettiin väliaikainen itsehallinto, jonka korkeimmaksi elimeksi määrättiin maaneuvosto eli maapäivät (*maanõukogu*) ja sen johtoon kuvernementinkomissaariksi Jaan Poska. Itsehallinnon oli määrä olla voimassa vuoden 1919 alkuun.³

Bolshevikkien marraskuussa 1917 Pietarissa tekemän vallankumouksen jälkeen myös Virossa Ivan Rabtshinkin ja Viktor Kingisseppin johtama sotilaallinen vallankumouskomitea syrjäytti maapäivät ja kuvernementinkomissaari Poskan. Tähän maapäivät vastasi julistautumalla korkeimman vallan haltijaksi Virossa siihen saakka, kunnes demokraattisesti valittu perustuslakia säätävä kansalliskokous pystyisi kokoontumaan. Ajaksi, jolloin maapäivät ei pystynyt kokoontumaan, sen valtaoikeudet siirrettiin sen puhemiehistölle ja

¹ Soova 1993, 162.

² Zetterberg 1996, 77.

³ Ibid., 87-88.

vanhintenneuvostolle, jonka puheenjohtajaksi nimitettiin Konstantin Päts.⁴ Bolshevikit eivät kuitenkaan saaneet vakiinnutettua valtaansa koko maassa, muun muassa sen vuoksi, että niillä ei ollut tarpeeksi voimaa tuhota ja korvata olemassa olevia paikallisia hallintoelimiä.⁵

Syksyllä 1917 Saksa aloitti uuden hyökkäyksen Baltiaan. Joulukuussa 1917 maapäivien vanhintenneuvosto päätti, että jos Saksa miehittää Viron, maa julistetaan itsenäiseksi. Viron bolshevikit puolestaan julkistivat helmikuun 1918 alussa suunnitelmansa Viron liittämisestä Venäjän neuvostotasavaltaan sen autonomisena osana. Tämä sai vanhintenneuvoston etenemään suunnitelmassa julistaa Viro itsenäiseksi. Itsenäisyysjulistusta laatimaan asetettiin Viron pelastuskomitea (*Eestimaa Päästekomitee*). Julistusta ei kuitenkaan voitu heti julkaista, sillä bolshevikeilla oli vielä valta Tallinnassa. Helmikuussa saksalaisten aloitettua hyökkäyksen manner-Viroon bolshevikit alkoivat vetää joukkojaan meritse Pietariin. Bolshevikkien vetäytymisen ja saksalaisten Tallinnaa kohti etenemisen väliin jäi vajaan päivän kestänyt valtatyhjiö, jonka tarjoaman mahdollisuuden pelastuskomitea käytti julistaen Viron itsenäiseksi 24.2.1918. Kuitenkin jo 25. helmikuuta saksalaisjoukot tunkeutuivat Tallinnaan ja alkoi lähes 9 kuukautta kestänyt ankara saksalaistamisen sävyttämä miehityskausi.⁶

Marraskuussa 1918 Saksan solmittua aselevon alkoivat saksalaisjoukot vetäytyä Virosta. Saman kuun lopulla neuvostojoukot aloittivat hyökkäyksen Viroon, valtasivat pian Narvan ja etenivät nopeaan tahtiin länteen. Viron väliaikainen hallitus julisti Narvan menetyksen jälkeen yleisen liikekannallepanon ja nimitti armeijan ylipäälliköksi eversti Johan Laidonerin. Aluksi puna-armeija oli menestyksekkäs ja tammikuun alkupäiviin 1919 mennessä se oli valloittanut yli puolet maasta. Ulkomaisen tuen, mm. suomalaisten vapaaehtoisten ja brittiläisen laivasto-osaston, voimistamana virolaisarmeija aloitti vastahyökkäyksen 7. tammikuuta. Vihollinen oli karkotettu koko Viron alueelta helmikuun puoleenväliin mennessä. Taistelut jatkuivat kuitenkin vielä vuoden 1919 aikana mm. Latviassa, jossa virolaiset tukivat latvialaisia saksalaisia ja baltiansaksalaisia vastaan kuuluisassa ns. *Landeswehrin* sodassa, joka päättyi virolaisarmeijalle voitokkaasti. Neuvostoarmeijan tehtyä uuden hyökkäyksen joulukuussa Narvajoella ja sen päätyttyä sille tappiollisesti käynnistettiin rauhanneuvottelut maiden välillä. Aselepo tehtiin 3.1.1920 ja rauhansopimus solmittiin Tartossa 2.2.1920. Neuvosto-

⁴ Ibid., 91.

⁵ Raun 1989, 130.

⁶ Zetterberg 1996, 90-94.

Venäjä tunnusti Viron itsenäisyyden, luopui ikuisiksi ajoiksi oikeuksistaan Viron alueeseen ja maksoi 15 miljoonan kultaruplan korvauksen. Tämän lisäksi Virolle luovutettiin maakaistale n. 10 kilometrin leveydeltä Narvajoen itäpuolelta sekä kaakosta Setumaa eli Petserin alue.⁷

Saksan valloitettua syksyllä 1917 Riian sekä Viron suurimmat saaret Saarenmaan, Muhun ja Hiidenmaan Viron puolelle alkoi yhä enemmän tulla saksalaisia pakenevia venäläisiä sotilaskarkureita, jotka syyllistyivät ryöstelyihin ja väkivaltaisuuksiin. Leviävässä kaaoksessa virolaiset alkoivat perustaa vapaaehtoisia kodinturvajoukkoja pitämään yllä järjestystä ja suojelemaan väestöä paitsi sotilaskarkureiden myös bolshevikkien radikalisoitumisen ja terrorin vuoksi. Jo Venäjän helmikuun/maaliskuun vallankumouksen 1917 jälkeen oli Tallinnassa siviilien muodostamia katupartioita. Syyskuussa 1917 perustettiin *Omakaitse*-niminen suojeluskuntajärjestö pitkälti merikapteeni Johan Pitkan aloitteesta. Järjestöstä pyrittiin tekemään laajoja kansanryhmiä yhdistävä, poliittisesti puolueeton organisaatio.⁸ *Omakaitse*-järjestön pohjalta perustettiin 11.11.1918 *Eesti Vabariigi Kaitseliit* eli Viron suojeluskuntajärjestö, joka vastasi maan sisäisestä turvallisuudesta ja kuului sotaministeriön alaisuuteen. Järjestön ylipäälliköksi valittiin aluksi Johan Pitka ja pian hänen jälkeensä kenraalimajuri Ernst Põdder. Vapaussodassa suojeluskuntajoukot osallistuivat täysipainoisesti sodankäyntiin armeijan ohella.⁹

Vapaussodan alussa joulukuussa 1918 oli perustettu myös avustusjärjestö *Ühistöö*, jonka toiminnasta vastasivat pitkälti naisseurat. Naiset ottivat tehtävikseen mm. haavoittuneiden ja sairaiden hoitamisen, sotapakolaisten avustamisen, erilaiset huoltotehtävät ja keräysten organisoimisen. Naisia työskenteli myös kanslia-, viesti- ja muonitustehtävissä. Varusteiden ja vaatteiden tuottamista varten perustettiin työpajoja, joihin koottiin käsitöitä tekemään erityisesti sotilaiden vaimoja, ja työvoiman tarpeen kasvaessa myös tyttökoulujen vanhimpia oppilaita; näin pyrittiin helpottamaan perheiden toimeentuloa. Oli myös naisia, jotka taistelivat rintamalla, ja jotkut heistä, mm. Anna Vares ja Salme Bergmann, saivat Viron vapaudenristin sodassa saavuttamistaan ansioista.¹⁰

⁷ Zetterberg 1996, 94-97.

⁸ Kemppi 2000, 19-22. Ensimmäiset maininnat jonkinlaisesta suojeluskuntatoiminnasta Virossa ja Pohjois-Liivinmaalla ovat jo vuodelta 1905. Sama, 13.

⁹ Kemppi 2000, 55-57, 112.

¹⁰ Mäelo 1957, 173-174; Soova 1993, 162; Kemppi 2000, 121, viittaa teokseen Juske, Anto: Naised vabadussõjas aastail 1918–1920. Tallinn 1998, s. 74-75, 95.

Suojeluskuntajoukkojen kotiuttaminen aloitettiin jo loppuvuoden 1919 aikana. Tarton rauhan solmimisen jälkeen suojeluskuntien alasajo tehostui. Suojeluskuntalaisilla olleita tehtäviä, mm. rajavalvontaa ja rautateiden vartiointia siirrettiin armeijalle. Monissa paikoissa suojeluskuntien ja armeijan tehtäviä yhdistettiin ja suojeluskuntien pääesikuntakin siirrettiin sotilaspiirin esikunnan yhteyteen. Perusteena järjestön alasajolle käytettiin sen aiheuttamia kustannuksia valtiolle. Myös pakkojäsenyys järjestössä poistettiin, mikä aiheutti jäsenten määrän rajun vähenemisen. Jarkko Kempin mukaan jäsenmäärän romahdus todisti sen, ettei valtaosalle suojeluskuntalaisia järjestön tulevaisuus merkinnyt paljoakaan, mikä on ymmärrettävää, sillä valtion sisäinen turvallisuus oli monien mielestä saavutettu.¹¹ Vapaussodan päättymiseen loppui myös *Ühistöö*-avustusjärjestön toiminta.¹²

Vuosien 1923–24 aikana kommunistien toiminta aktivoitui. Maanalaisena toiminut Viron kommunistinen puolue oli liittynyt *Kominterniin* vuonna 1920. Vuoden 1923 eduskuntavaaleissa sekä äärivasemmisto että -oikeisto vahvistivat asemiaan pääasiassa talouslaman ja työttömyyden seurauksena. Viron kommunistit Jaan Anveltin johdolla ja venäläisten tukemina katsoivat vaalimenestyksen ja vallitsevan tilanteen perusteella tilaisuuden vallankumoukselle koittaneen. Vallankaappausyritys tehtiin 1.12.1924.¹³ Siihen otti osaa vain 300-400 miestä, jotka yrittivät vallata tärkeitä kohteita Tallinnasta, mm. rautatie- ja lentoaseman, postin, lennätin, Toompean linnan ja kasarmit.¹⁴ Neuvostoliiton tukea yritykselle osoittivat sen Viron vastaiselle rajalle keskittämät joukot ja Viron rannikolla liikehtivät venäläiset sotalaivat.¹⁵

Sisäpoliittisen ilmapiirin kiristyttyä oli jo ennen joulukuuta 1924 Võrun, Valgan ja Tarton kaupungeissa kaikessa hiljaisuudessa perustettu armeijan tuella aseellisia suojeluskuntajoukkoja. Loka-marraskuussa *Kaitseliit*-järjestön uudelleenperustaminen armeijan tueksi uhkaavaa vallankaappausta ja Neuvostoliiton hyökkäystä vastaan tuli ajankohtaiseksi maanlaajuisesti ja sitä ryhdyttiin edistämään kenraalimajuri Põdderin johdolla. Suojeluskuntalaisia osallistui vallankaappauksen aikana eri kohteiden, mm. Toompean linnan, Viron valtionpankin ja Tallinnan rautatieaseman hallinnasta käytyihin taisteluihin. Vallankaappausyritys kukistettiin muutamassa tunnissa. Kommunistien

¹¹ Kemppi 2000, 225-242.

¹² Soova 1993, 162.

¹³ Raun 1989, 145.

¹⁴ Hovi 1991, 379.

¹⁵ Zetterberg 1996, 104.

epäonnistumisen syinä olivat mm. paikallisen työväestön ja sotilaiden haluttomuus liittyä hankkeeseen sekä armeijan ja poliisin nopea järjestäytyminen vastarintaan.¹⁶

Suojeluskuntien organisoituessa uudelleen ja toiminnan jatkuessa myös naiset alkoivat vuoden 1925 aikana muodostaa ryhmiä suojeluskuntien yhteyteen. Naiset huolehtivat mm. varusteiden valmistamisesta ja varojen keräämisestä suojeluskunnille, mm. järjestämällä hyväntekeväisyyskeräyksiä, arpajaisia ja juhlia. Naiset olivat mukana myös harjoitusleireillä, joilla heidän tehtäviinsä kuuluivat pääasiassa muonittaminen ja sairaanhoito. Naisryhmät toimivat aluksi paikallisesti ilman virallisia yhteyksiä muihin naisryhmiin.¹⁷

Naisten motivoituneisuuden sekä esimerkkinä pidetyn Suomen Lotta Svärd -järjestön tehokkaan toiminnan rohkaisemana suojeluskuntajohto alkoi varsin pian nähdä maanlaajuisen organisoitumisen edut. Ratkaiseva askel otettiin heinäkuussa 1927 Tartossa pidetyillä Viron suojeluskuntien maakuntapäivillä, jonne oli suojeluskuntien ylipäällikön kutsusta saapunut myös naissuojeluskuntaryhmien edustajia eri puolilta Viroa. Pidetyssä kokouksessa muotoiltiin maanlaajuisen naisjärjestön toimintaperiaatteet, joilla haluttiin ”*edistää suojeluskuntain näkemyksiä, syventää kansallisia tunteita, auttaa suojeluskuntia suojaamaan kotejamme ja turvallisuuttamme*”.¹⁸

Yleismaailmallisen laman jälkeen ja sen seurauksena 1930-luvun taitteessa kaikissa Baltian maissa ja Puolassa nousi esille vahvan johtajan tarve valtionhallinnossa. Esiintyi tyytymättömyyttä ääriparlamentaristiseen järjestelmään, jota pidettiin tehottomana. Virossa ajaututtiin poliittiseen ja perustuslailliseen kriisiin ja hallitus vaihtui vuonna 1932 neljä kertaa. Virossa järjestelmää vastusti erityisesti vapaussodan veteraaneista muodostunut Vapaussoturien liitto (*Vabadussõjalaste liit*) eli vapsit, kommunisminvastainen järjestö, joka oli saanut vaikutteita Lapuan liikkeestä ja toimi yhteistyössä IKL:n (Isänmaallinen kansanliike) kanssa. Vapsit esittivät vuonna 1933 oman ehdotuksensa uudeksi perustuslaiksi, jonka pääsisältönä oli presidentin vallan laajentaminen. Kansanäänestyksessä vapsien ehdotus hyväksyttiin ja se tuli voimaan tammikuussa 1934 Konstantin Pätsin toimiessa *riigivanemina* eli valtionvanhimpana.

¹⁶ Kemppi 2000, 270-274.

¹⁷ Soova 1993, 162; Latva-Äijö 1998, 155.

¹⁸ Soova 1993, 162.

Huhtikuun 1934 lähestyvien eduskuntavaalien alla vapsien kannatus lisääntyi, mikä sai Pätsin julistamaan maahan poikkeustilan maaliskuussa. Vapaussoturien liitto lakkautettiin ja presidentin- ja parlamenttivaalit lykättiin tulevaisuuteen. Päts jatkoi vuoden 1933 perustuslain mukaisesti virkaatekevänä presidenttinä ja hallitsi asetusten avulla. Maaliskuussa 1935 poliittiset puolueet lakkautettiin ja niiden tilalle perustettiin hallitusta tukeva *Isamaaliit*. Se ei kuitenkaan ollut varsinainen ”valtiopuolue”, eikä se siten ollut verrattavissa esimerkiksi Saksan kansallissosialistiseen puolueeseen tai Neuvostoliiton kommunistiseen puolueeseen¹⁹. Painettua sanaa valvottiin tehokkaasti ja sanomalehdet joutuivat harjoittamaan itsesensuuria lakkauttamisen uhalla, sillä hallituksen toimien arvosteleminen oli kiellettyä²⁰. Päts itse aikanaan lakkautti luomansa poikkeustilan järjestyttämällä vuonna 1936 kansanäänestyksen vuoden 1933 valtiomuodosta luopumiseksi. Uusi hallitusmuoto astui voimaan tammikuussa 1938. Presidentillä oli yhä laajat valtaoikeudet, mutta uudistuksena parlamentti jakaantui ylä- ja alahuoneeseen. Poliittiset puolueet olivat kuitenkin vielä kiellettyjä. Huhtikuussa 1938 Päts valittiin Viron ensimmäiseksi presidentiksi.²¹

1930-luvun kuluessa Euroopan kansainvälispoliittisen ilmapiirin muuttuessa Baltian maat jäivät Saksan ja Neuvostoliiton välisiksi pelinappuloiksi. Hitlerin hahmottelema elintilapolitiikka, joka suuntautui viime kädessä Ukrainaankin, uhkasi Neuvostoliiton turvallisuutta. Toisaalta Neuvostoliitolla oli omat intressinsä Baltian maiden suunnalla.²² Toisen maailmansodan sytyttyä syksyllä 1939 Neuvostoliitto sai Baltian maat solmimaan kanssaan avunantosopimukset, jonka Viro osaltaan allekirjoitti syyskuussa. Sopimuksen mukaan Viroon perustettiin tukikohtia puna-armeijalle ja maahan tuotiin 25 000 neuvostosotilasta.²³

Saksan ja Neuvostoliiton välisen Molotov-Ribbentrop -sopimuksen salaisessa lisäpöytäkirjassa määritellyn etupiiriin seurauksena syksyn 1939 aikana baltiansaksalaisia (n. 14 000 ihmistä) alkoi poistua maasta Saksaan, mikä herätti levottomuutta tulevasta. Kevään 1940 kuluessa Neuvostoliitto aloitti poliittisen hyökkäyskampanjan Baltian maita vastaan syyttäen niitä aiheettomasti tukikohtasopimusten rikkomisesta ja väkivallanteoista. Kesällä Neuvostoliitto esitti uhkavaatimuksen, jossa se vaati joukoillensa vapaata pääsyä maihin ja neuvostoystävällisten hallitusten muodostamista. Näihin vaatimuksiin Baltian

¹⁹ Zetterberg 2007, 556.

²⁰ Ibid., 557.

²¹ Niitemaa & Hovi 1991, 386, 390-392; Raun 1989, 146-154.

²² Niitemaa & Hovi 1991, 393-394.

²³ Alenius 2000, 237.

maiden hallitukset myöntivät. Kesäkuussa 1940 Neuvostoliitto miehitti kaikki Baltian maat ja asetti niiden hallitusten tilalle omat nukkehallituksensa. Heinäkuussa järjestetyissä perustuslakien vastaisissa pikavaaleissa, joissa vain kommunistit saivat asettaa ehdokkaita ja joiden tulokset väärennettiin, saatiin Moskovalle mieleinen äänestystulos. Uudet parlamentit julistivat maat sosialistisiksi neuvostotasavalloiksi ja pyysivät liittämistä Neuvostoliittoon.²⁴

Turvataksaan valtansa Neuvostoliitto aloitti voimakkaan painostuksen yhteiskunnan eri alueilla. Keinona se käytti mm. laajamittaisia karkotuksia. Viron itsenäisyyden ajan eri alojen johtavissa asemissa olleita henkilöitä, yhteensä noin 2000 ihmistä, vietiin vanki- ja tuhoamisleireille.²⁵ Heistä kahdeksan oli entisiä valtionpäämiehiä ja 38 entisiä ministereitä²⁶. Tasavallan presidentti Päts kuljetettiin jo heinäkuussa 1940 Neuvostoliittoon, missä hän kuoli vuonna 1956²⁷. Massakarkotukset huipentuivat kesäkuun 14. päivänä 1941, jolloin yhden yön aikana Viirasta vietiin vankileireille Neuvostoliittoon runsaat 10 000 ihmistä.²⁸ Karkotuksen uhreiksi joutuivat myös lukuisat *Kaitseliit-* ja *Naiskodukaitse-*järjestöjen jäsenet, mm. naisjärjestön keskeinen vaikuttaja Ebba Saral ja 1930-luvun lopulla puheenjohtajana toiminut Erika Männik. Järjestön pitkäaikaisin puheenjohtaja Mari Raamot sen sijaan pääsi myöhemmin pois maasta ja säilyi hengissä. *Kaitseliit-* ja *Naiskodukaitse-*järjestöt lakkautettiin kesä-heinäkuun vaihteessa 1940.²⁹ Kesällä 1941 Saksa hyökkäsi Viirtoon ja miehitti maan. Kolmisen vuotta kestänyt saksalaisvalta päättyi Neuvostoliiton hyökkäykseen vuonna 1944. Taisteluihin osallistui saksalaisten joukoissa myös virolaisia. Puna-armeijan edetessä saksalaiset alkoivat vetäytyä maasta kesällä 1944 ja syksyn kuluessa Neuvostoliitto oli jälleen miehittänyt Viiron.³⁰

Ensimmäisen itsenäisyyden aikana *Naiskodukaitse-*järjestössä toimi enimmillään noin 16 000 jäsentä ja se oli toista maailmansotaa edeltävänä aikana *Eesti Maanaiste keskseltsin* jälkeen maan toiseksi suurin naisjärjestö.³¹

²⁴ Hovi 1991, 404-406; Alenius 2000, 238-239.

²⁵ Alenius 2000, 240-241.

²⁶ Raun 1989, 189.

²⁷ Turtola 2002, 264-265.

²⁸ Niitemaa & Hovi 1991, 407.

²⁹ Bäckström 1993, 172; Latva-Äijö 1998, 156-157; Zetterberg 1996, 124.

³⁰ Alenius 2000, 249-250; Zetterberg 1996, 131.

³¹ Nemvalts 2002, 4.

1.2 Naiset ja sotilaitos Euroopassa

Aseellisessa järjestössä toimivista naisista puhuttaessa kohdataan usein - osin ennakkoluuloihin, osin tosiasioihin perustuen - käsite ”naissotilas”. Antiikista ja keskiajalta tunnetaan kuvauksia naisten toiminnasta sodissa niin sodan uhreina kuin asuinpaikkojensa puolustajina, mutta myös taisteluihin osallistujina. Tunnetuimpia näistä naisista lienee 1400-luvulla elänyt Jeanne d'Arc.³² Ennen asevelvollisuusarmeijoiden syntyä sotivia armeijoita seurasivat pääasiassa naisista, sotilaiden perheistä ja käsityöläisistä koostuneet ns. kuormastot, jotka vastasivat armeijan tarpeista. Kuormastojoukot saattoivat joskus olla suurempia kuin itse armeija.³³ Napoleonin sotien jälkeen valtioiden muodostuessa keskitetyimmiksi alkoi kuormastojen merkitys vähentyä ja niiden tukipalvelut siirrettiin vähitellen yhteiskunnan vastuulle. Vaikka naisten näkyvyys sodissa näin vähentyikin, lisääntyi toisaalta ammattitaitoisten sairaanhoitajien tarve, kun sodankäynti tehostui ja teknistyi ja näin lisäsi haavoittuneiden määrää. Sairaanhoitajantyön houkuttelevuutta lisäämään kehitettiin sotasairaanhoitoa ihannoiva ideologia, joka perustui keskiluokan arvomaailmaan. Tätä ideologiaa edusti Florence Nightingale.³⁴

Vaikka naisia oli ajoittain osallistunut sotaan sotilaina jo aiemmin, nousi naisten toiminta taistelijoina huomattavaksi kysymykseksi Ranskan vallankumouksen myötä. Idea asepalveluksen suorittamisesta ja valmiudesta uhrata oma henkensä maansa puolesta kansalaisyhteiskunnan ehtona on lähtöisin tältä ajalta³⁵. Aikakauden ideologiset päämäärät tähtäsivät yhteiskunnalliseen tasa-arvoon, ja teollisen vallankumouksen mahdollistamana asevoimat muuttuivat monitahoisemmiksi, jolloin niille syntyi suurempi potentiaali ottaa myös naisia palvelukseensa. Siitä huolimatta viime vuosisatojen aikana naisia on toiminut taistelevina sotilaina useimmiten vain silloin, kun maata on kohdannut jokin perustavanlaatuisen yhteiskunnallinen tai poliittinen muutos, esimerkiksi vallankumous, tai kun maahan on tunkeutunut ulkopuolinen armeija. Tällöin aseiden kantaminen tai pukeutuminen sotilasasuun ei ole enää sinänsä lisännyt naisille aiheutunutta vaaraa, verrattuna mahdollisuuteen tulla miehittäjän raiskaamaksi.³⁶ Sen sijaan Venäjällä vallankumouksen ja ensimmäisen maailmansodan aikana ja sittemmin Neuvostoliiton toisen maailmansodan

³² Isaksson 1988, 9-14.

³³ Laitinen 1998, 174.

³⁴ Laitinen 1998, 174; Isaksson 1988, 29-30.

³⁵ Yuval-Davis 1997, 93, 96.

³⁶ Goldman 1982, 4-5, 11.

aikaisissa sotavoimissa naiset palvelivat naispataljoonissa ja osallistuivat sotatoimiin taistelijoina.³⁷

Suomen Lotta Svärd -järjestön innoittamana alkoi 1920-luvulla vastaavanlaisia naisten maanpuolustusjärjestöjä syntyä Viron ohella muuallekin, mm. Latviaan, Liettuaan, muihin Pohjoismaihin ja Puolaan. Näistä ainakin Puolan ja Liettuan naisjärjestöjen jäsenet osallistuivat aseharjoituksiin.³⁸ Myös Suomessa Lotta Svärd -järjestössä kysymys naisten aseistamisesta nousi esille. Tiedot tästä keskustelusta perustuvat yksinomaan sodan aikana Lapualla opettajana toimineen Hilja Riipisen päiväkirjaan ja hänen kirjoitukseensa lottajärjestön vuonna 1928 julkaisemassa naisten toiminnasta vapaussodassa kertovassa Valkoisessa kirjassa.³⁹ Siinä ilmenee, että Pohjanmaalla paikoin, mm. Ylistarossa ja ”*jossakin pohjoisempana*” naisetkin pitivät aseharjoituksia. Hilja Riipinen kirjoittaa saaneensa kehotuksen ruveta perustamaan naispataljoonaa myös Lapualle. Riipinen neuvotteli asiasta paikkakunnalla oleskelleen Helsingin Naisliiton puheenjohtajan rouva Vahanderin kanssa, ja rouvat päätyivät jyrkästi vastustamaan naisten aseistamista. He päättivät kuitenkin yhdessä Lapuan naisyhdistyksen, jonka puheenjohtaja Riipinen oli, ja Helsingin Naisliiton nimissä kääntyä asiassa ylipäällikkö Mannerheimin puoleen, joka ilmaisi yhtenevän mielipiteensä Naisyhdistysten kanssa.

Vastauskirjeessään Mannerheim totesi odottavansa Suomen naisilta apua mm. ”*sairashoidossa, vaatekappalten valmistuksessa, kodin ja konnun hoitamisessa ja niiden lohduttamisessa jotka ovat rakkaimpansa menettäneet*” ja tähdensi että ”*sotaista kamppailua rintamalla pidän sitä vastoin miehen yksinomaisena oikeutena ja velvollisuutena.*” Mannerheim kertoi monivuotisilla sotarekillään tulleen vakuuttuneeksi aseisiin tarttumisen sopimattomuudesta naisille, vaikka hän ei sinänsä halunnutkaan vähätellä tapaamiensa naispataljoonien urhoollisuutta.⁴⁰ Marjo Laitisen mukaan naisten aseistamisesta ei valkoisella puolella ilmeisesti keskusteltu enempää ja myös rauhanajan Lotta Svärdissä pidettiin naisen aseeseen tarttumista luonnonvastaisena. Venäjän naisten perustamia kuolemanpataljoonia paheksuttiin ja katsottiin olevan häpeäksi Suomen naisille, jos he ryhtyisivät moisia perustamaan.⁴¹ Vaikka *Eesti Naiskodukaitse* -järjestö perustettiin suurelta osalta Lotta Svärdin

³⁷ Griesse & Stites 1982, 61.

³⁸ Laitinen 1998, 182-186.

³⁹ Laitinen 1998, 181.

⁴⁰ Valkoinen kirja, 160-161.

⁴¹ Laitinen 1998, 182.

sääntöihin pohjautuen, poikkesivat Suomen ja Viron järjestöt Annika Latva-Äijön mukaan selkeästi toisistaan: Viron lotat saivat asekoulutusta.⁴² Ajatus naisten asekoulutuksesta sai kuitenkin *Naiskodukaitessa* aikaan voimakkaita reaktioita. Riina Nemvaltsin mukaan järjestössä vallitsi kaksi ideologista suuntausta, joista konservatiivinen vastusti voimakkaasti naisten aseellista koulutusta ja radikaalimpi puolestaan oli sen kannalla.⁴³

1.3 Tutkimuskysymys ja lähteet

Tässä tutkielmassa tarkastelen ensisijaisesti suojeluskuntalehti *Kaitse Kodu!* ssa julkaistujen kirjoitusten antamaa kuvaa *Naiskodukaitse*- ja samalla myös *Kaitseliit* -järjestöjen asenteista naisten aseistamista kohtaan. Ajallisesti tarkastelu rajoittuu vuodesta 1925 vuoden 1940 kesäkuulle, eli aikaan jolloin naistoimintaa suojeluskunnissa esiintyi. Miksi kysymys naisten aseellisesta koulutuksesta oli niin perustavanlaatuinen, että siihen suhtauduttiin niin voimakkaasti? Millaisia perusteluja esitettiin naisten aseistamisen puolesta ja sitä vastaan, ja miksi? Naisten tiivis toiminta sotilaallisen miesjärjestön yhteydessä aiheuttaa selkeän vastakkainasettelun naisiin kohdistetuista ihanteista, vaatimuksista ja tehtävistä järjestön toiminnassa. Selvitettäessä asenteita naisten aseellista koulutusta kohtaan on tarkasteltava myös kysymystä, millaisena naisen tehtävää ja roolia suojeluskunnissa pidettiin ja mihin naisia tarvittiin. Käytännön toiminnan ohella naisten toiminnalla oli myös symbolisia merkityksiä. Miten ajatus naisten aseistamisesta sopii yhteen tämän kuvan ja ihanteen kanssa ja millaista kuvaa naisista yleensä ja naisista maanpuolustajina haluttiin antaa?

Marjo Laitinen esittää, että diktatorisesti hallituissa maissa naisten aseistamiseen ei suhtauduttu yhtä kielteisesti kuin demokratioissa, ja toisaalta esim. *Lotta Svärd* -lehdessä ei suoranaisesti tuomittu naisten aseistamista muissa maissa, vaikka oman järjestön toiminnassa oltiinkin jyrkästi sitä vastaan. Neuvostoliiton rajanaapureilla katsottiin nimittäin olevan oikeus ja velvollisuus myös naisten aseistamiseen kommunismin leviämisen estämiseksi.⁴⁴ (Mutta olihan Suomikin NL:n rajanaapuri.) Konstantin Pätsin autoritaarista hallintotapaa vuosina 1934–38 ei voida rinnastaa diktatuuriin, sillä se ei ollut hirmuhallinto, kuten Hitlerin Saksa ja Stalinin Neuvostoliitto, joissa harjoitettiin joukkotuhontaa ja omien kansalaisten

⁴² Latva-Äijö 1998, 156.

⁴³ Nemvalts 2002, 64.

vainoamista. Tämä oli Viron oloissa vierasta.⁴⁵ Kuitenkin autoritaarisen järjestelmän aiheuttamat muutokset ja järjestelmän luonne herättävät kysymyksen, muuttuivatko käsitykset naisten tehtävistä ja ihanteista ajan kuluessa vuodesta 1934 eteenpäin ja sodan uhan kasvaessa vuosiin 1939 ja 1940 tultaessa.

Käytettäviä lähteitä tulkitaan kvalitatiivisen eli laadullisen sisällönanalyysin keinoin. Keskeisenä lähteenä on kuukausittain ilmestynyt suojeluskuntalehti *Kaitse Kodu!*, jonka ensimmäinen numero ilmestyi syksyllä 1925 ja viimeinen numero 20.6.1940. *Eesti Naiskodukaitse*lla ei ollut varsinaista omaa lehteä, vaan sitä koskevat artikkelit julkaistiin *Kaitse Kodu!* -lehdessä. Jotkut numerot olivat *Naiskodukaitse*n erikoisnumeroita, joissa esiteltiin paikallisosastojen toimintaa ja saavutuksia sekä kerrattiin järjestön toimintaperiaatteita ja ihanteita. Paikallisosastot julkaisivat lehden sivuilla myös itse omia toimintakertomuksiaan. Lähteenä ovat myös valtakunnallisen naisjärjestön julkaisemat toimintakertomukset *Naiskodukaitse 1925–1933, töö ja tegevuse ülevaade* sekä *Naiskodukaitse tegevuse ülevaade. Algpäevist kuni 1938. aastani*. Alkuperäislähteinä käytettyjen lehtiartikkeleiden kohdalla on lähdeviitteissä pyritty mainitsemaan artikkelin kirjoittajan nimi, mikäli se on alkujaan artikkeliinkin merkitty.

Toinen lähderyhmä ovat *Naiskodukaitse*-järjestön ylimpien elimien eli keskusjohtokunnan, piiriedustajien kokouksen eli *keskkogun* sekä kongressin kokouspöytäkirjat ja muut asiakirjat, sikäli kun ne täydentävät lehdistä saatavaa kuvaa. Paikallisosastojen arkistoja ei tässä yhteydessä käsitellä. *Naiskodukaitse*-järjestön arkisto on sijoitettuna Viron valtionarkistoon (*Eesti riigiarhiiv*). Merkittävä osa siitä, samoin kuin *Kaitseliit*-järjestön materiaalista, tuhoutui ja vaurioitui kun arkistorakennus paloi Tallinnan pommituksessa 9.3.1944. Eri arkistoihin talletettuja asiapapereita myös hävisi ja hävitettiin.⁴⁶ Asiakirjojen osittainen tuhoutuminen tai kokonaan puuttuminen on näin ollen luonnollisesti tuottanut hankaluuksia tutkimuksen tekoon ja asiakirjojen tulkintaan.

Alkuperäislähteenä on myös *Naiskodukaitsea* pitkään, vuoteen 1936, johtaneen Mari Raamotin omaelämäkerta *Minu mälestused, 1. ja 2. osa*. Mari Raamot (1872–1966), joka oli duumaedustajana ja sittemmin vuonna 1917 maaneuvoston (*maanõukogu*) nimeämän

⁴⁴ Laitinen 1998, 181, 183-185.

⁴⁵ Zetterberg 2007, 562; myös Turtola 2002, 154.

⁴⁶ Luide & Uuet 1993, 8.

maahallituksen johdossa toimineen Jaan Raamotin⁴⁷ puoliso, kuului Viron vironmieliseen sivistyneistöön ja oli jo ennen toimintaansa *Naiskodukaitse*-järjestössä ollut miehensä kanssa Tarton lähistölle *Sahkapuun* tilalle perustamansa tyttöjen maatalous- ja kotitalouskoulun johtajana. Raamotin muistelmat on alkujaan julkaistu kahdessa osassa. Ensimmäinen osa ilmestyi vuonna 1937 ja se käsittelee Raamotin elämää hänen lapsuudestaan aina Viron vuonna 1918 tapahtuneeseen itsenäistymiseen saakka. Toinen osa ilmestyi vuonna 1962 Raamotin eläessä eksilissä New Jerseyssä Yhdysvalloissa, ja siinä Raamot muistelee tapahtumia Saksan vuoden 1918 miehityskaudesta eteenpäin aina 1950-luvun alkuun saakka. Yhdysvaltoihin Mari Raamot oli poikiensa perheiden kanssa lopulta päätynyt paettuaan Virosta Saksan kautta vuoden 1944 syksyllä (esim. Raamot 1962, 359, 369.). Tässä työssä on teoksesta käytetty kummankin osan sisältävää yhteispainosta vuodelta 1962.

Tutkielman käsittely jakaantuu tietyllä tapaa kahteen osa-alueeseen. Olen päätenyt kuvaamaan *Naiskodukaitse*-järjestön käytännön tason toiminta-alueita ensin antaakseni kehyksen ja taustan tutkimuksen toiselle, abstraktimmalle näkökulmalle, eli kysymykselle naisten aseistamisesta ja naisten ideologisesta roolista ja naiseuden merkityksistä yhtenä maanpuolustusjärjestön osana. Olen kerännyt käyttämäni aineiston 2000-luvun alussa pääasiassa Tallinnassa. Nykyään *Kaitse Kodu!* -lehdet ovat luettavissa sähköisessä muodossa Viron kansalliskirjaston (*Eesti Rahvusraamatukogu*) digitaaliarkiston internetsivujen kautta.

Perustamisensa varhaisimmassa vaiheessa järjestön nimenä oli muutamien kuukausien ajan *Kodukaitse*. Selkeyden vuoksi käytän järjestöstä yleensä nimeä (*Eesti*) *Naiskodukaitse*, joka nimi päätettiin joulukuussa 1927 ottaa käyttöön. Vaikka Viron naisjärjestön nimessä ei Lotta-nimeä esiinnykään, pidän käsitettä ”lotta” sikäli vakiintuneena yleisterminä, että käytän sitä tarvittaessa myös *Naiskodukaitse*’n yhteydessä, siten siis ”virolaislotat”, ”lottapuku”, jne.

1.4 Aikaisempi tutkimus

Tutkimusta *Naiskodukaitse*-järjestöstä ei ole tehty juuri lainkaan. Virossa järjestöä on tutkinut kandidaatintutkielmassaan (*bakalaureusetöö*) *Naiskodukaitse 1925–1940 ja 1991–2002*:

⁴⁷ Jaan Raamotista esim. Zetterberg 2007, 489, 495, 498.

ideed ja tegelikkus uudelleen perustetussa *Naiskodukaitse*-järjestössä kauan toiminut kapteeni Riina Nemvalts. Tutkielmassaan Nemvalts on tarkastellut *Naiskodukaitsen* toiminnan, käytäntöjen ja ideoiden suhdetta ennen ja nykypäivänä. Nemvalts sivuaa lyhyesti myös kysymystä naisten aseistamisesta. Uudestaan ilmestyvässä *Kaitse Kodu!* -lehdessä on julkaistu historioitsija ja kirjailija Merike Jürjon artikkeleita ensimmäisen itsenäisyyden ajan *Naiskodukaitse*-järjestöstä. Myös Jürjo on nykypäivän *Naiskodukaitsen* jäsen. Viron suojeluskuntien alkuvuosien historiaa käsitellään Jarkko Kempin väitöskirjassa *Viron suojeluskuntien organisoituminen ja toiminta 1917–1924*. Teos on olennainen asetettaessa *Naiskodukaitse*-järjestöä oikeaan taustaansa, vaikka teos itsessään ei käsittelekään naisjärjestöä.

Kansatieteilijä Pia Olsson on tutkinut Lottien Suomi -tutkimusprojektiin kuuluvassa teoksessaan *Myytti ja kokemus, Lotta Svärd sodassa* sota-ajan lottajärjestön virallista lottakuvaa ja sen myötä järjestön sisällä eläneitä käsityksiä naisen kansallisesta roolista. Lähteinään Olsson on käyttänyt mm. *Lotta Svärd* ja *Kenttälotta* -lehtiä. Olsson on pyrkinyt järjestötason ideologisen valistuksen, paikallisosastojen käytännön toiminnan sekä yksittäisten lottien sodanaikaisten kokemusten analyysin kautta selvittämään Lotta Svärd -järjestön ja sen jäsenien käsityksiä roolistaan sodanaikaisessa yhteiskunnassa. Samaisen Lottien Suomi -tutkimusprojektin tuloksena syntynyt Annika Latva-Äijön väitöskirja *Lotta Svärdin synty – järjestö, armeija, naiseus 1918–1928* avaa näkökulmia Lotta Svärd -järjestön syntymistä edeltäneeseen toimintaan, ”liikkeeseen” ennen ”järjestöä”. Latva-Äijö analysoi Lotta Svärdiä yhteiskunnallisen sukupuolen tuottamisen lähtökohdista.

Naisten ja naiseuden suhdetta sotalaitokseen ja kansakunnan rakentumiseen on tutkinut mm. Nira Yuval-Davis. Teoksessaan *Gender & Nation* hän on tarkastellut nationalismiin, kansallisuuden ja sukupuolten välisiä suhteita. Yuval-Davisin mukaan suuri osa vallitsevista kansakuntia ja nationalismia koskevista teorioista on sivuuttanut sukupuolten väliset suhteet merkityksettöminä. Yuval-Davis sitä vastoin pitää keskeisenä naisten roolia kansallisuuden ja kansakunnan rakentamisessa ja tuottamisessa biologisesti, kulttuurisesti ja symbolisesti.

2. NAISKODUKAITSEN TEHTÄVÄT

2.1 Muonitus ja sairaanhoito

Suojeluskuntien muonittaminen oli yksi tärkeimmistä syistä naisille ryhtyä avustamaan suojeluskuntia. Joukkojen muonittamista tapahtui pääasiassa sotaharjoituksissa ja leireillä sekä ammunta- ja urheilukilpailuissa kotioloista täysin poikkeavissa olosuhteissa. Näin ollen oli tarpeellista järjestää massamuonituskursseja, joiden ohjaajiksi hankittiin kotitalousneuvoja mm. maamiesseuroista ja muista organisaatioista⁴⁸. Tietoa oli levitettävä niin massamuonittamisen normeista, kuljettamisesta, ruuan ravintoarvoista kuin kotimaisista raaka-aineistakin, joiden käyttäminen katsottiin ensisijaisen tärkeäksi. Massamuonittamisessa piti myös osata arvioida ruuan menekki ylijäämän estämiseksi sekä käyttää suhteellisen edullisia raaka-aineita ravintoarvojen ja maun kuitenkin siitä kärsimättä.⁴⁹

Aluksi muonittaminen tapahtui hyvin alkeellisilla välineillä eli metsässä etsittiin tuulensuojainen paikka, jonne pystytettiin tiiliskivien päälle kattila, korjattiin puita tulen tekemiseen ja etsittiin sopiva puunpala, josta tehtiin kauha. Myöhemmin varojen lisääntymisen myötä piirit hankkivat itselleen asianmukaisia varusteita. Aluksi tapahtui hyvin paljon ylilyöntejä niin ruuan tarpeen kuin työvoiman määränkin suhteen. Ruuan taso oli myös yleensä suoraan verrannollinen piirien varallisuuteen; missä rahaa oli enemmän, siellä muonitettiin monipuolisemmin. Esiintyi myös kilpailua eri piirien välillä ruuan runsaudesta ja paremmuudesta.⁵⁰

Eri käytäntöjen kirjavuuden vuoksi keskusjohtokunta päätti maaliskuussa 1930, että oli luotava yhtenäinen ja systemaattinen muonitusohje. Systematisointi ei ilmeisesti kuitenkaan onnistunut, sillä vielä syyskuussa samana vuonna keskusjohtokunta totesi, ettei muonitus vieläkään toimi yhtenäisellä pohjalla. Aikaa kului vuoteen 1933 kunnes massamuonituskysymykseen todella paneuduttiin mm. Tapan kesäkurssilla, jossa suurin osa ajasta käytettiin luentoihin ja käytännön harjoituksiin. Vuoden 1933/34 toimintasuunnitelmaan sisällytettiin myös *Naiskodukaitsen* muonituskäytännön

⁴⁸ Naiskodukaitse tegevuse ülevaade, 26.

⁴⁹ Naiskodukaitse 1925–1933, 16-17.

muokkaaminen sopimaan yhteen armeijan käytännön kanssa. Käytännön harjoitukset tapahtuivat tällöin armeijan keittiöissä.⁵¹ Vuoteen 1938 mennessä oli koulutettu 592 diplomimuonittajaa ja lukuisat muut olivat saaneet taitonsa käytännön kokemuksen kautta.⁵²

Yksi merkittävä piirre *Naiskodukaitse* muonittamisperiaatteissa oli alkoholin tarjoilukielto, josta periaatteesta haluttiin pitää tiukasti kiinni. Alkoholinvastainen taistelu nähtiin osana kansalle haitallisten asioiden vastaista taistelua, ja koko naisjärjestön piti toimia raittiuden periaatteella⁵³. Varsinkaan alkuvuosina suojeluskuntien johtohenkilöt eivät kuitenkaan aina suostuneet luopumaan alkoholin käytöstä omissa juhlissaan ja tapahtumissaan. Niissä tapauksissa *Naiskodukaitse* ei joko järjestänyt tarjoilua lainkaan tai päädyttiin kompromissiin ja palkattiin erilliset tarjoilijat tarjoilemaan alkoholijuomia.⁵⁴ *Naiskodukaitse* periaatteet vaikuttivat ajan myötä myönteisesti suojeluskuntalaisten moraaliin ja juopotteleminen vähentyi. Mari Raamotin näkemyksen mukaan Venäjän sotaväessä omaksuttu raakuus ja liiallinen sotilaallisuus katosi nuoremman polven astuessa suojeluskuntien johtoon.⁵⁵

Naiskodukaitse kokemuksella massamuonittamisen alalla oli myös yleisempää yhteiskunnallista merkitystä, sillä sitä hyödynnettiin myös suojeluskuntien tapahtumien ulkopuolella koko kansan välittömäksi hyväksi.⁵⁶ Vuonna 1930 tasavallan hallitus kutsui *Naiskodukaitse* puheenjohtajan johtamaan puutteenaisten lasten ja perheiden avustamista. Hallitus myönsi tähän toimintaan 2000 kruunua. Esimerkiksi Tallinnan piirissä tutkittiin neljän kuukauden aikana 8000 perhettä, joista valittiin 200 hädänalaisinta, joille tuki myönnettiin. Lapsille avattiin monia ruokkimispisteitä Tallinnassa ja Nõmmella. Hallitus määräsi järjestön puheenjohtajan myös *Ühisabi*-avustusjärjestön johtokuntaan. *Ühisabi* huolehti keräysten avulla työttömien ja muutoin vaikeuksissa olevien perheiden ruokkimisesta ja varustamisesta.⁵⁷ *Naiskodukaitse* työllä ja tietämyksellä muonitusalailla oli muutoinkin laaja vaikutus, sillä paitsi jäsenten lähiympäristöönsä antaman henkilökohtaisen esimerkin kautta, myös järjestettyjen kurssien ja luentojen avulla ruuanvalmistustietoja ja -taitoja välitettiin tavallisellekin perheenemännälle.⁵⁸

⁵⁰ Raamot 1962, 306; *Naiskodukaitse* tegevuse ülevaade, 26.

⁵¹ *Naiskodukaitse* tegevuse ülevaade, 27.

⁵² Nemvalts 2002, 31.

⁵³ Raamot 1962, 297.

⁵⁴ *Naiskodukaitse* 1925–1933, 18.

⁵⁵ Raamot 1962, 313.

⁵⁶ *Naiskodukaitse* 1925–1933, 18.

⁵⁷ Raamot 1962, 300, 305.

⁵⁸ *Naiskodukaitse* 1925–1933, 19.

Sairaanhoitoala oli naissuojeluskuntalaisille, jos mahdollista, massamuonittamista vieläkin tuntemattomampi alue, jolla tarvittiin niin ollen myös tehokasta organisoimista ja kouluttamista. Jo vuoden 1928 alkupuolella *Naiskodukaitzen* keskusjohtokunta ja useat piirit valitsivat itselleen neuvonantajalääkärit. Sairaanhoitotoiminnan ja -koulutuksen organisoimiseksi perustettiin toimikunta, joka muodostui *Naiskodukaitzen* ja *Kaitseliit-*järjestön sekä armeijan terveydenhoitohallituksen (*Sõjaväe Tervishoiu Valitsus*) ja Punaisen Ristin edustajista. Sairaanhoitotaitojen ja -tietojen levittämiseen parhaana keinona pidettiin paikallisia kursseja, joiden opettajien palkasta Punainen Risti sitoutui maksamaan 2/3 ja *Naiskodukaitse* 1/3. Käytännössä ei kuitenkaan ollut mahdollista pitää toimesta vakituisia lääkäriopettajia, sillä *Naiskodukaitse*lla ei ollut siihen tarvittavia varoja.⁵⁹

Ensiapu- ja lääkintäkurssit olivat kaksivaiheisia ja -tasoisia. Kummankin kesto oli 20 tuntia. Ensiapukurssilla opetettiin muun muassa ihmisen anatomiaa ja fysiologiaa, palovammojen ja paleltumien hoitoa sekä haavansidontaa. Ensiapukurssin suorittaneella oli mahdollisuus vielä laajentaa koulutustaan 40 tuntiin osallistumalla 20 tunnin lääkintäkurssille, jolla käsiteltiin perusteellisemmin edellä mainittuja aiheita ja saatiin lisäksi oppia sairauksien hoidosta, sairaiden ja haavoittuneiden kuljettamisesta sekä naisten ja pikkulasten terveydenhoidosta. Aluksi todistukset kurssien suorittamisesta myönsi Punainen Risti ja kurssit läpäisseet muodostivat Punaisen Ristin lääkintäkolonnan, jotka kuitenkin jäivät *Naiskodukaitzen* käyttöön. Kun kuitenkin Punaisen Ristin ja *Naiskodukaitzen* välillä ilmeni täsmentämättömiä sekaannuksia, erkaantuivat järjestöjen tiet lääkintäalalla vuonna 1929 ja *Naiskodukaitse* ryhtyi järjestämään omaa lääkintäorganisaatiotaan. Yhtenä syynä tähän oli se, että pidettiin kummallisena, että *Naiskodukaitzen* lääkintähenkilökunnalle kurssien lopputodistukset myönsi Punainen Risti. Lääkintäryhmät toimivat suojeluskuntien kokoontumisten ja harjoitusten ohella yleisissä tilaisuuksissa, esimerkiksi laulujuhilla, urheilukilpailuissa ja muissa suurissa tapahtumissa.⁶⁰ Vuoden 1935 jälkeen *Naiskodukaitse* oli valmistautunut poikkeusoloja varten siten, että sillä oli valmiudet varustaa ja miehittää 16 sairaalaa. Varat tähän hankittiin järjestön omin voimin. Vuonna 1938 organisaatiolla oli yli 2200 koulutettua samariittia.⁶¹

⁵⁹ *Naiskodukaitse* tegevuse ülevaade, 23.

⁶⁰ *Naiskodukaitse* tegevuse ülevaade, 23-24; *Naiskodukaitse* 1925–1933, 19-20.

⁶¹ *Nemvalts* 2002, 30-31.

Sairaanhoidon organisoinnin taustalla oli käytäntöäkin syvempi syy ja hyötynäkökohta. ”*Terve sielu terveessä ruumiissa*” -periaatteen mukaisesti ajateltiin, että kansan säilyvyyden turvaamiseksi sen tulee olla sekä henkisesti että fyysisesti terve ja vahva. Erityisesti ajatus koski pieniä kansoja. ”*Mitä pienempi kansa sitä tärkeämpi on joka ikinen kansan yksilö.*” Kansan tietoja terveysasioista pidettiin puutteellisina ja tietämättömyys sairauksien hoitamisesta vei monet ennen aikaiseen haaraan. Näin *Naiskodukaitse* katsoi tehtäväkseen levittää terveystietoa myös suojeluskuntajärjestön ulkopuolisille väestöosille.⁶² Näin ollen *Naiskodukaitse* järjestämille terveydenhoitokursseille oli vapaa pääsy myös järjestöön kuulumattomille ihmisille.⁶³ Vuonna 1930 influenssaepidemian aikana *Naiskodukaitse* organisoii joukoistaan sairaanhoitoryhmiä, jotka avustivat perheitä; usein kaikki perheen jäsenet olivat sairastuneet samanaikaisesti. Siten avustaminen ulottui koko taloudenpidon alalle, siivoamiseen, lastenhoitoon, ruuanlaittoon ja lehmien lypsämiseen. Mari Raamotin mukaan Virossa kuoli 11 imeväistä 100 syntynyttä kohti ja 3000 nuorta vuodessa tuberkuloosiin, mistä suurin osa johtui juuri puutteellisista tiedoista. *Naiskodukaitse* toimesta perustettiin ns. äitien- ja imeväistenkoteja; näin järjestö yritti osaltaan vaikuttaa vähentävästi lapsikuolleisuuteen.⁶⁴

2.2 Talous- ja varustealat sekä liikuntakasvatus

Taloudellisten toimintamahdollisuuksien takaaminen suojeluskunnille oli yksi tärkeimmistä syistä naisten muodostaessa alkuvaiheen paikallisyksiköitään, ja tärkeänä toimintamuotona se pysyikin. Tuloja hankittiin pääasiassa juhlien, arpajaisten ja keräysten avulla. Vuoteen 1938 mennessä *Naiskodukaitse* oli kerännyt suojeluskunnille rahaa yhteensä 7 000 000 kruunua, joista 90 % meni *Kaitseliit*-järjestön hyväksi⁶⁵. Keskusjohtokunta sai tuloja aluksi piirien sille maksamista prosentiosuuksista, mutta myöhemmin suojeluskuntien yleisesikunnan budjetoitua keskusjohtokunnalle 2000 kruunun vuotuisen avustuksen, keskusjohtokunta vapautti piirit velvoitteistaan ja sen sijaan kykeni itse avustamaan niitä opetustoiminnan

⁶² *Naiskodukaitse* 1925–1933, 19.

⁶³ *Nemvalts* 2002, 30.

⁶⁴ *Raamot* 1962, 307.

⁶⁵ KK 20-21/1938, 708. Erika Männik: ”Naised Kaitseliidu töös.”

järjestämisessä. Paikallispiirejä avustettiin myös keskusjohtokunnan järjestämien keräysten ja arpajaistuoton avulla.⁶⁶

Varainkeruutoimintaan suoraan liittyvä toinen toiminta-alue oli varustusala. Alkuvaiheessa pohdittiin, oliko erityisen varustusjaoston organisoiminen ylipäättään tarpeellista, koska esimerkiksi univormunsa suojeluskuntalaiset hankkivat tuolloin itse. Kun varustusjaostot alkoivat väliaikaisten sääntöjen mukaisesti organisoitua, alkoi *Kaitseliit* kokonaisuudessaan käyttää *Naiskodukaitzen* varustusjaostojen apua.⁶⁷ *Naiskodukaitse* hankki suojeluskunnille mitä erilaisimpia varusteita, esimerkiksi teltoja, lääkintävarusteita, sotilaskotien huonekaluja, soittimia ja kiikareita. *Naiskodukaitzen* toimesta suojeluskuntien aikuis- sekä *Noored Kotkad* ja *Kodutütred* -nuorisojärjestöille valmistettiin hihamerkkejä, univormuja ja urheiluasuja. Vuoteen 1930 mennessä myös naisjärjestön jäsenet olivat kauttaaltaan saaneet hankittua itselleen palveluspuvut. Merkittävä osa eri suojeluskuntayksiköiden lipuista oli *Naiskodukaitzen* valmistamia ja lahjoittamia. Suojeluskuntia avustettiin myös tarkkuuskiväärien hankkimisessa; esimerkiksi vuonna 1934 Sakalamaan piirin jaostot lahjoittivat 320 kruunun arvoisen tarkkuuskiväärin ammutakilpailun voittajalle.⁶⁸

Riina Nemvaltsin mukaan varustusalan merkitys kasvoi ajan kuluessa ja sen toiminta muuttui. Poikkeusoloihin valmistautumisen tullessa entistä tärkeämmäksi varustusosalalla toimineista naisista koulutettiin avustavaa työvoimaa liikekannallepanon aikana suoritettaviin sotaväen joukko-osastojen muodostamiseen liittyviin tehtäviin.⁶⁹

Siinä missä *Naiskodukaitzen* työ yllä mainituilla neljällä alalla oli sen keskeisintä ja suurinta toimintaa suojeluskuntien apuorganisaationa, pyrittiin myös liikuntakasvatuksella toimimaan suojeluskunta- ja maanpuolustustyön hyväksi. *Naiskodukaitzen* liikuntakasvatuksen perustana oli kehittää sellaisia aloja, joita voitiin soveltaa järjestön suojeluskuntia tukevan luonteen mukaisesti ja poikkeusoloja silmälläpitäen. Rytmisellä voimistelulla ja kansantanssilla oli näin tärkeä osa suojeluskuntajuhlien ohjelmistossa. Liikuntakasvatuksen piiriin kuului myös rivistöharjoitukset, siinä määrin kuin niitä taitoja tarvittiin massatapahtumissa joukkojen säännönmukaiseen liikkumiseen.⁷⁰ Harjaantuminen paikallistumaan vieraassa ympäristössä ja

⁶⁶ *Naiskodukaitse* tegevuse ülevaade, 29-30.

⁶⁷ Nemvalts 2002, 32.

⁶⁸ *Naiskodukaitse* tegevuse ülevaade, 28.

⁶⁹ Nemvalts 2002, 32.

⁷⁰ *Naiskodukaitse* tegevuse ülevaade, 29-30.

suunnistaminen olivat toimintaa, joilla haluttiin kehittää lähinnä nuorempaa sukupolvea havainnointi-, tähystys- ja viestintätehtäviin poikkeusoloissa.⁷¹

2.3 Kansallismielinen kulttuuri- ja nuorisotyö

Muonitus ja sairaanhoito eivät olleet ainoita tehtäviä joita naiset tahtoivat ottaa hoitaakseen. Ei haluttu rajoittua vain suojeluskuntien käytännölliseksi apujärjestöksi, vaan ajateltiin, että mikäli naiset ”*haluavat olla nimensä arvoisia sen jaloimmassa merkityksessä*”, oli ryhdyttävä kodinturvatyöhön paljon syvemmällä ja laajemmalla alueella. Järjestön toimimista tiiviissä kontaktissa ympäröivän yhteiskunnan kanssa pidettiin keskeisenä ja järjestön nimen *Kodukaitse* katsottiin jopa velvoittavan tähän aatteenlevitystyöhön.⁷²

Kansallismielisen ajattelutavan nostattaminen oli sikäli tärkeää, että venäläisen koulujärjestelmän jäljiltä varsinkin virolaisten iäkkäämpää polvea pidettiin varsin tietämättömänä maan historiasta ja nykytilanteesta sekä maantieteellisen aseman sille aiheuttamista tosiasioista. Kansan yhteiskunnallisessa kasvattamisessa nähtiin olevan työsarkaa vuosikymmeniksi sekä kouluille, kirkolle että organisaatioille, erityisesti naisjärjestöille.⁷³

Kansallismielisen aatteen ja kansankulttuurin tunnetuksi tekemisessä suosituksi keinoksi osoittautuivat erilaiset avoimet puhetilaisuudet, joissa esiteltiin *Naiskodukaitsen* toimintaperiaatteita järjestönä sekä pidettiin propagandaesitelmiä. Keskusjohtokunta osallistui myös julkiseen keskusteluun sanomalehtikirjoituksin, samoin kuin paikallisosastot omissa paikallislehdissään. Kunnia-asiana pidettiin vapaussodassa kaatuneiden hautojen ja muistomerkkien ympäristöstä huolehtimista. Vanhojen virolaisten tapojen uudelleenomaksumiseen, kotimaisten tuotteiden käyttöön ja kansanpukujen valmistamiseen rohkaistiin parhaiten järjestön jäsenten henkilökohtaisen käyttäytymisen ja esimerkin avulla; käytöksen oli oltava aina kurinalaista ja täsmällistä.⁷⁴

⁷¹ KK 20-21/1938, 708. E. Männik: ”Naised Kaitseliidu töös.”

⁷² Naiskodukaitse 1925–1933, 24.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Naiskodukaitse 1925–1933, 24-25; Naiskodukaitse tegevuse ülevaade, 32-33.

Kansallisuusaatteen levittämisen ja jatkuvuuden turvaamisessa oli suuri osa myös *Kodutütred*-tyttöjärjestöllä. Vuonna 1931 perustetun tyttöjärjestön tarkoituksena oli toimia kodin ja koulun tukena kasvattamassa nuoria henkisesti ja ruumiillisesti kunniakkaita ja työteliäiksi naisiksi ja isänmaallisiksi kelpo kansalaisiksi. Rakenteellisesti järjestö muodostui ryhmistä, jotka jakaantuivat edelleen 6-8 jäseniseksi joukkueiksi. Ryhmät yhdessä muodostivat jaostoja ja jaostot edelleen piirejä. *Kodutütred*-ryhmien johtajat olivat aikuisia pedagogoja, esimerkiksi niiden koulujen opettajia, joiden oppilaista ryhmä koostui. Järjestön jäseniksi pääsivät kahden suosittelijan tuella ja vanhempien sekä koulun johtajan suostumuksella 8-18 -vuotiaat tytöt, joilla oli Viron kansalaisuus. Järjestössä tytöille opetettiin kotimaantuntemusta, jolloin järjestön tarjoama opetus tuki ja täydensi koulujen opetussuunnitelmaa. Erityistä painoa pantiin terveydenhoitokysymysten opettamiseen; iästä riippuen tytöt saivat tietoa ja taitoja muun massa hygieniasta, haavojen sitomisesta, luunmurtumien hoitamisesta sekä erilaisista sairauksista. Työjärjestykseen kuului myös käsitöitä sekä kodin-, lasten-, puutarhan- ja taloudenhoitoa. Järjestötoiminta ei kuitenkaan ollut pelkkää hyödyllisten taitojen opettelemista, vaan siihen kuuluivat myös hovit laulujen ja leikkien muodossa, jolloin pyrittiin välttämään liiallinen koulumaisuus ja säilyttämään tyttöjen kiinnostus harrastusta kohtaan.⁷⁵

Naiskodukaitse käytännön rooli suhteessa tyttöjärjestöön muuttui ja alkoi vähetä vuosina 1936 ja 1938 tehtyjen nuorisojärjestöjä koskevien lainmuutosten vuoksi. Tuolloin *Kodutütred*-järjestön johto ja valvonta siirtyi opetusministeriölle. *Naiskodukaitse* jäi nimellinen ”emojärjestön” status.⁷⁶ *Kodutütred*-järjestöön kuului joulukuussa 1938 yli 19 000 tyttöä. Ohjaajia oli 1166, joista suurella osalla eli 1020:llä oli pedagoginen koulutustausta.⁷⁷

⁷⁵ Naiskodukaitse 1925–1933, 27-28.

⁷⁶ Nemvalts 2002, 33.

⁷⁷ Naiskodukaitse tegevuse ülevaade, 35.

3. NAISSOTILAITAKO?

3.1 Ensimmäiset naisosastot muotoutuvat

Kun Virossa alkoi vuoden 1925 aikana syntyä naisosastoja suojeluskuntayksikköjen alaisuuteen naisryhmien toiminta ei ollut laajemmin organisoitua eikä toimintaa suuntaavaa työohjelmaa ollut.⁷⁸ Tämän koettiin vaikeuttavan naisosastojen toimintaa, sillä se aiheutti epäselvyyksiä toiminnan tarkoituksesta ja tavoitteista. Joissakin paikallisosastoissa naiset alkoivat harjoitella aseiden käsittelemistä, mikä tuli ilmi varsin pian paikallistoiminnan alkamisen jälkeen. Näin tapahtui mm. Tartossa.

Kommunistien vallankaappausyrityksen (1.12.1924) myötä Tarton yliopiston ylioppilaat järjestyivät kahdeksi eri suojeluskuntayksiköksi nimeltään *Üliõpilasseltside malevkond* (3. malevkond) ja *Eesti korporatsioonide malevkond* (4. malevkond). Kyseessä oli pakkojäsenyys, sillä korporaation tai ylioppilasseuran jäsenen oli sitouduttava automaattisesti myös suojeluskuntien jäseneksi⁷⁹. Korporaatioiden eli neljännen yksikön yhteyteen kerääntyi myös naissuojeluskuntalaisten ryhmä, *Indla*. Korporaatioiden suojeluskuntatoiminnan kannalta etuna oli, että jäsenistössä oli paljon reserviupseereja, jotka luonnollisesti astuivat johtaville paikoille. Naisten järjestäytymisen kannalta nähtynä puolestaan pakkojäsenyys yhdessä naisten koulutustason yleisen nousun kanssa takasivat pikkuhiljaa muotoutuvan naisten kodinturvaliikkeen henkisen perustan, kun korkeakouluopinnot suorittaneet älymystönaiset useinkin ohjautuivat johtaviin ja aloitteellisiin tehtäviin kodinturvajoukkoihin⁸⁰. Osallistuminen harjoituksiin ja kaikki palvelusvelvollisuudet olivat pakollisia ja niiden laistamisesta aiheutui rangaistus kunkin yksikön omissa säännöissään määrittelemien normien mukaisesti. Harjoituksia pidettiin säännöllisesti joka viikko ohjaajien johdolla. Ylioppilasyksiköt pitivät ainakin itse itseään hyvin koulutettuina ja kurinalaisina huomattavan iskukyvyyn omaavina yksikköinä, jotka – siihenastisen harjoittelun tuloksena – olivat toimintavalmiita parinkymmenen minuutin kuluessa hälytyksestä.⁸¹

⁷⁸ Raamot 1962, 290.

⁷⁹ Esim. KK 4/1925, 139. ”Üliõpilaskonna osa Tartu malevas.”; KK 23/1927, 883. ”Üliõpilased kaitseliidus.”

⁸⁰ Nemvalts 2002, 39.

⁸¹ KK 4/1925, 139, 142. ”Üliõpilaskonna osa Tartu malevas.”

Naisryhmien toiminnan luonne ja niiden suhde miesten muodostamiin yksiköihin jää kuitenkin tältä pohjalta hieman epäselväksi, eli suoraa viittausta naisopiskelijoiden asekoulutukseen ei tehdä, vaikkakin asia vaikuttaa todennäköiseltä. Vuoteen 1927 mennessä ilmeisesti toiminnan ja jäsenmäärän laajetessa naisorganisaatioiden muodostamat ryhmät olivat jakaantuneet kahtia sekä ylioppilaiden että korporaatioiden suojeluskuntayksiköiden yhteyteen. Neljänteen yksikköön kuuluvien naiskorporaatioiden toimintaan oltiin tyytyväisiä; oli hankittu yksikölle varusteita sekä järjestetty juhlia ja tutustumisiltoja. Naiset olivat ”viime aikoina” tutustuneet yhä enenevässä määrin myös urheilu- ja ampuma-aseiden käsittelyyn.⁸²

Pärnumaan piirissä naisten järjestäytyminen alkoi vuoden 1926 alussa. (Itse Pärnun kaupungissa perustettiin naisosasto vasta vuonna 1933⁸³.) Aloitteen tekijäksi mainitaan Pärnumaan suojeluskuntapiirin esikunta, jossa tunnettiin tarvetta luoda naisryhmiä, jotka olisivat miehille avuksi organisoitumisessa ja jotka ”auttaisivat tekemään naisille ominaisempia töitä, jotta miehet saisivat omistautua omille varsinaisille tehtävilleen”. Jäsenten haaliminen ei suinkaan ollut aluksi helppoa, sillä varsinkaan maatalon emännillä ja tyttärillä ei ollut aikaa ylimääräiseen järjestötyöhön, jonka vaatimat velvollisuudet eivät suinkaan aina loppuneet jäsenmaksun maksamiseen. Poikkeus olivat ne emännät, joiden puoliset olivat mukana suojeluskunnissa. Korostettiin kuitenkin, että ei (suojeluskunta-) ”perheen” jäsenmäärä, vaan sen vahvuus ja tarmokkuus olivat tärkeimmät työn edistymisessä. Toiminta lähtikin liikkeelle ennen kaikkea massamuonitus- ja sairaanhoitokurssien järjestämisellä, mutta myös taloudenpito- ja käsityötaitoja kehitettiin sekä keskityttiin varainhankintaan. Tämän lisäksi pidettiin luentoja ”myrkyllisistä kaasusta” (taistelukaasut) ja niitä vastaan suojautumisesta sekä opittiin aseiden – revolverien – käsittelyä. Piirin puheenjohtaja Helene Johani kirjoitti:

”On vieläpä pidetty ampumarjoituksia ’brovningeilla’. Niin ollen ei ole vailla mielenkiintoa huomauttaa, että miesopettajat ovat naisten ampumarjoituksiin täysin tyytyväisiä ja vakuuttavat, että aloittelevat naiset eivät suinkaan ammu huonommin, kuin aloittelevat miehet.”⁸⁴

⁸² KK 23/1927, 883. ”Üliõpilased kaitseliidus.”

⁸³ Naiskodukaitse tegevuse ülevaade, 97.

⁸⁴ KK 10-11/1928, 501-503. H. Johani: ”Naiskodukaitse Pärnumaal.”

Myös Järvan⁸⁵ ja Petserin piireistä kuului uutisia naisten aseharjoituksista. Toimeen oli ryhdytty pääasiassa varainkeräys-, muonitus-, sairaanhoito- ja varustealoilla. Iltamien, arpajaisten, käsityöiltojen ja muonituksen ohella oli järjestetty myös muutamia ampumarjoituksia. Artikkelia kuvittavassa valokuvassa kaksi naista seisoo pistoolit kädessään tähtäämässä mieshenkilön antaessa neuvoja vieressä. Taustalla seisoo isompi joukko naisia katselemassa. Kaikki kuvan henkilöt ovat siviiliasuissa. Päivämäärää tai vuotta, jolloin kuva on otettu, ei ole mainittu.⁸⁶

Suojeluskunnat järjestäytyivät Petserissä maan muihin alueisiin verrattuna poikkeavasti sen syrjäisyyden ja asukasrakenteen vuoksi. Noin 2000 km² suuruinen Petserin alue eli Setumaa maan kaakkoiskulmassa, samoin kuin koillisessa Narvan kaupunki ja Narvajoen itäpuolinen kaistale, oli liitetty Viroon vasta Tarton rauhassa 1920. Vuonna 1922 Petserimaan väestöstä kaksi kolmasosaa oli venäläisiä ja yksi kolmasosa virolaisia, joista suurin osa oli ortodoksista uskontoa tunnustavia setukaisia.⁸⁷ Alueella asui myös sisämaasta tulleita virolaisia ja lättejä. Väestö oli täten niin etnisesti kuin sivistystasoltaankin kirjavaa. Järjestön synnyn ei näin ollen koettu perustuneen enemmistön spontaaniin toimintaan, kuten koettiin tapahtuneen muualla, vaan sivistyneemmän ja valveutuneemman vähemmistön haluun kasvattaa isänmaallisesti ajattelevia ja isänmaalle uskollisia kansalaisia. Alkuvaiheessa suojeluskuntia pidettiin Petserin alueella ei-virolaisen kansanosan keskuudessa sortovälineenä. Varsinkin 1920-luvun alussa toiminta oli lähes olematonta, sillä ketä tahansa ei voitu hyväksyä järjestöön jäseneksi. Oli nimittäin vaara, että aseita kulkeutuisi valtiolle vihamielisten tahojen käsiin, joita tiedostettiin tällä alueella olevan.⁸⁸

Naisten aseopetuksen puolustajat – vaikka kenties pitivätkin mm. sairaanhoito- ja taloustehtäviä ensisijaisina – näkivät tarpeelliseksi opettaa naisille aseenkäyttöä turvallisuussyistä, siis itsepuolustuksen varalta, sillä sota-aikana saattoi tulla tilanteita, joissa nainen oli ainoana kodin turvana, jolloin olisi välttämätöntä osata käyttää asetta. Kansan vähälukuisuuden takia oli tärkeää käyttää kaikki mahdollisuudet puolustautumiseen. Aseopetuksen olisi kuitenkin sitä kannattaneiden mielestä oltava naisille vapaaehtoista, mutta

⁸⁵ KK 10/1927, 334. ”Järva maleva olevik ja tulevik.”

⁸⁶ KK 24/1927, 947, 948. ”Jooni Kodukaitse üksuste tegevusest. Petseris.”

⁸⁷ Raun, 1989, 142.

⁸⁸ KK 6/1926, 185. ”Petseri maleva tekkimine ja arenemine 1919–1926.”

halukkaille olisi, ainakin kaupungeissa, järjestettävä lyhytaikaisia aseenkäsittelykursseja kevyillä taskupistooleilla.⁸⁹

Suhtautuminen naisille annettavaan aseopetukseen tuli kentällä kuitenkin olemaan ristiriitainen. Usealla taholla nähtiin ongelmaksi se, että naisosastojen pitämät ampumaharjoitukset antoivat ihmisille kuvan, että suojeluskuntiin kerääntyvät vain sotaisia naisia, jotka lähtevät sodan aikana miesten rinnalla sotimaan. Näin ajateltiin varsinkin rajanläheisillä paikkakunnilla, mm. Petserissä ja Narvassa.⁹⁰

Naisten osallistuminen ylipäätään maanpuolustustoimintaan herätti suuria ennakkoluuloja. Esimerkiksi Saarenmaalla naiset eivät olleet juurikaan osallistuneet kodin ulkopuoliseen itsenäiseen yhdistystoimintaan ennen suojeluskuntajärjestön perustamista ja naisyhdistykset olivat alueella vieras ajatus. Nainen oli totuttu näkemään ainoastaan *”työjuhtana ja äitinä”*. Vain toimeliaimmat naiset olivat osallistuneet lähinnä sivistys- tai maamiesseurojen toimintaan, mutta suurin osa heistä oli jäänyt *”pidättyväisesti etäämmälle, jättäen jalomielisesti kaiken julkiseen elämään liittyvän miesten punnittavaksi.”* Naisten pelättiin maanpuolustusjärjestössä toimiessaan miehistyvän ja kokonaan unohtavan omat *”varsinaiset tehtävänsä”*. Koettiin vaikeaksi saada naisia liittymään järjestöön, sillä toiset pitivät maanpuolustustyötä vain miesten tehtävänä, toiset pelkäsivät kärsivänsä jäsenyydestä *”jos kommunistit tulevat”* ja eräitä estivät aviomiehet liittymästä kysyen, eikö vaimolla ole kotona tarpeeksi tekemistä: *”neulo sukkaa ja paikkaa lasten vaatteita, mitä kursseja tässä vielä tarvitaan”*. Toiminnan alkuaikoina naisjaostojen toimintaa vaikeutettiin, mm. hankaloittamalla kokoontumistilojen hankkimista. Jopa suojeluskuntalaiset miehet ilmaisivat epäluottamustaan naisorganisaation voimiin ja pysyvyyteen asenteella *”antaa naisten nyt vähän leikkiä sota, kyllä ne siitä tympääntyvät...”*⁹¹ Samoin mietteitä herätti suojeluskuntanaisten piirissä naisten osuus suojeluskuntien rakennustyössä; mikä olisi naisten asema tässä ja tulevassa toiminnassa?

Kun *Kaitse Kodu!* -lehti alkoi ilmestyä vuoden 1925 syksyllä, oli naisten toimintaa esittelemään varattu oma palsta *Naiste osa* (Naisten osa), jolla ilmestyi pääasiassa naisten

⁸⁹ KK 21/1926, 931. V. Sarsen: ”Kuidas korraldada kaitseliitlaste igakülgset väljaõpetamist linnamalevates.”

⁹⁰ Raamot 1962, 290.

⁹¹ KK 1-2/1931, 20. M. Laurits-Bondartschuk: ”Millistes oludes tuli töötada Saare naiskodukaitsel tema algpäevil.”

kansallistunteeseen vetoavia tekstejä. Lehden ensimmäisessä numerossa 14.10.1925 Marta Lepp kirjoittaa artikkelissaan naisten osasta kodinturvaamisessa:

”Sota-aikana on miehen velvollisuus puolustaa kotiaan aseensa kanssa – puolustaa kansansa maata ja kansansa säilyttäjiä – naisia ja lapsia vieraita hyökkääjiä, maansa valloittajia vastaan. Naisen velvollisuus miehen sodassa olemisen aikana on hoitaa ja hallita omaa henkilökohtaista kotiaan; antaa miehelle moraalista tukea tämän raskaassa tehtävässä, rohkaisten ja kannustaen huolenpidon ja rakkauden avulla puolustamaan ’omaa pientä kotiaan’ ja samalla myös ’omaa suurta kotiaan’.”

Miehen velvollisuus oli olla sankari sodassa; naisen velvollisuutena puolestaan oli *”olla sankari kotona, miehen ja poikien menettämisen valittamatta kärsien, nämä hyvällä mielellä suurelle kodilleen uhraten.”* Leppin mielestä tällaisten uhrautuvien äitien ansiosta vapaussota päättyi Virolle voitokkaasti. Itsekkyydelle ja materialistisille pyyteille perustuvaa oman kansan kohtalosta piittaamatonta äidinrakkautta ei tullut arvostaa, sillä sitäkin vapaussodan päivinä Marta Leppin mukaan esiintyi.

Lepp kirjoitti myös naisista, jotka lähtivät itse rintamalle, aseensa kanssa taistelemaan isänmaan puolesta. Lepp kysyi, oliko se oikein, ja vastasi itse pitäen naisen tällaista toimintaa *”keikailuna”*, naisen haluna olla *”emansipoitunut, tasa-arvoinen miehen kanssa kaikilla aloilla niin ruumiillisessa kuin henkisessäkin työssä, myös sodassa aseenkantajana.”* Leppin mielestä nainen, kansan synnyttäjä, ei ollut aseensa kantaja: naisen tehtävä oli hoitaa kotia ja näin varmistaa kansan säilyvyys. Jos naiset itse pyrkivät moiseen luonnonvastaiseen tehtävään, he eivät tunteneet todellisia velvollisuuksiaan kodinturvaamisen alalla. Naisella oli tarpeeksi tehtävää oman kodin ja perheen hoitamisessa. Sitä vastoin, jos nainen oli vapaa em. velvollisuuksista, löytyi Leppin mielestä naisille sodassa työtä sieltä, minne *”arat miehet pötkivät pakoon taisteluista oman nahkansa säästääkseen”* eli sotaväen muonittamisen, vaatettamisen, toimistotöiden ja muiden tehtävien parista. Lepp piti luonnollisena, että näillä aloilla pitää myös suojeluskuntien naisjärjestön toimia, sen sijaan, että oltaisiin ensisijaisesti kiinnostuneita omien univormujen valmistamisesta, *”Viron kansallisten värien ulkoisista somisteista”*. Viron naisen tärkein tehtävä kodin puolustamisessa olisi itsen sisäinen koristaminen kansallisilla väreillä, eikä pelkkä ulkokuori samalla *”puhuen itse vierasta kieltä, vieraan hengen sisäistäineinä, kumartaen vieraita jumalia ja vieraita tapoja”*. Virolaisen äidin tehtäväksi kirjoittaja näki lasten kasvattamisen niin mieleltään kuin kieleltään vapaiksi

vieraista vaikutteista. Päämääränä oli opettaa lapsia rakastamaan ja arvostamaan vapautta ja itsenäisyyttä, kansan ja yksilön riippumattomuutta ja henkistä itsenäisyyttä – näin kasvavalla nuorisolla olisi vahva selkäranka, näin kansa olisi voittamaton.⁹²

Seuraavassa numerossa Helmi Jansen jatkoi keskustelua naisten tehtävistä ja asemasta järjestössä. Hän kirjoitti naisen siihen saakka olleen erillään aktiivisesta sotapalveluksesta täyttäen sodan aikana miehen paikan taloudenpidon, peltotöiden ja kaupan aloilla ja osallistuen varustus- ja lääkintätöihin vapaaehtoisena työvoimana. Kuriositeettina oli aiemmin esillä ollut myös kysymys naisten pakollisesta liikekannallepanosta, mikä kuitenkin oli sittemmin ”*valunut hiekkaan*” ilman, että kysymystä olisi varsinaisesti tosissaan edes käsitelty.⁹³ Riina Nemvaltsin mukaan *Naiskodukaitse*-järjestön luomisen taustana voidaan pitää tarvetta ohjata naiset suojeluskuntien avustamisen kautta maanpuolustukselliseen toimintaan. Nimittäin Viron tasavallan vuoden 1920 perustuslain mukaan kaikki kansalaiset olivat maanpuolustusvelvollisia, ja vuosina 1921 ja 1924 pohdittiin jopa asevelvollisuuden laajentamista koskemaan myös naisia. Tämä jäi kuitenkin voimaan panematta, mutta periaate, että maanpuolustusvelvollisuus koskee kaikkia Viron kansalaisia jäi kuitenkin elämään.⁹⁴ Helmi Jansen lienee tarkoittanut tätä kirjoittaessaan ”hiekkaan valuneesta” naisten pakollisesta liikekannallepanosta.

Naisten osasta suojeluskuntien luomistyössä ja toiminnassa Jansen esitti, että jos suojeluskunnista kaavaillaan kansan puolustustahdon ja isänmaallisuuden kasvattajaa, myös naispuoliset kansalaiset kuuluvat tämän kasvatuksen piiriin, sillä ei olisi ajateltavissa, että kodin turvaaminen perustuisi ainoastaan yhteiskunnan yhden puolen (miesten) panokseen. Sen vuoksi naisten olisi otettava osaa myös suojeluskuntien organisoimiseen, sillä myös heillä oli paljon sanottavaa isänmaan ja kodin arvosta ei ainoastaan naisille vaan myös nuorille ja miehille. Naisilla olisi myös oltava sananvaltaa ennen kaikkea naisia koskevista tehtävistä ja toiminnasta päätettäessä. Toisin kuin todellisuudessa myöhemmin tapahtui, Jansenin mielestä virolaisnaisten organisoimista suojeluskuntatyöhön ei ollut tarpeellista tehdä Suomen Lotta Svärd -järjestön esimerkin mukaisesti, vaikka sen suuntaisesta olikin jo ollut paljon puhetta. Jansen perusti mielipiteensä, ja hänen mukaansa muidenkin ”*tiedostavien naistemme*” näkökannan, Suomen ja Viron yhteiskunnallisten olojen ja suojeluskuntien perustamissyiden

⁹² KK 1/1925, 13-14. M. Lepp: ”Naiste osa. Eesti naine kodu kaitses.”

⁹³ KK 2/1925, 56-57. H. Jansen: ”Naiste osa. Naine kaitseliidu loomis- ja korraldamistöös.”

erilaisiin lähtökohtiin, joita hän ei kuitenkaan tarkemmin eritellyt. Siitä olivatko suojeluskunnat yhteiskunnallinen vai sotilaallinen järjestö, Jansen esitti, että suojeluskuntien erityisluonteesta johtuen se voi olla kumpaakin niistä: Vapaaehtoisuuteen perustuvana kodin turvaksi toimivana organisaationa se ei voi kadottaa sotilaallisia piirteitään, sillä ilman niitä järjestö ei täyttäisi tehtäviään. Toisaalta taas järjestön yhteiskunnallinen puoli näkyisi sen toiminnassa yhteiskuntaa ja sen jäseniä yhdistävänä ja toimintaan innostavana tekijänä. Kirjoittaja piti tarpeettomana edes mainita, että puhtaasti sotilaalliset asiat ovat täysin naisten intressien ulkopuolella, sillä ”naisten mielestä” ne kuuluivat ainoastaan erityisasiantuntijoille, eivätkä mies- tai naismaallikoille.⁹⁵ Kirjoittaja ei siis suoranaisesti ota kantaa naisten aseistamista vastaan tai sen puolesta, eikä edes määrittele mitä tarkoittaa puhtaasti sotilaallisilla asioilla, vaan muistuttaa etteivät ne kuulu niistä tietämättömille, sukupuolesta riippumatta. Toisaalta, Helmi Jansenin naisten aseistamista koskeva selkeä kantaaottamattomuus puoleen tai toiseen ja hänen mielipiteensä, ettei virolaisten suojeluskuntanaisten tarvinnut organisoiduessaan pitää esimerkkinään Lotta Svärd -järjestöä, joka oli naisten aseistamista vastaan, jättää sijaa ajatukselle, ettei kirjoittajan mielestä naisten aseellinen koulutus olisi ollut suorastaan tuomittavaakaan.

Maria Kotilan mukaan Suomessa naisten ja lottien tehtäväksi nähtiin miesten kannustaminen tekemään velvollisuutensa⁹⁶. Samoin Virossa nainen suojeluskunnissa nähtiin kannustajana ja velvoittajana miesten suhteen:

”Viron äiti ja nainen, joka olet paljon kestänyt ja kyyneleitä vuodattanut viimeisten vuosikymmenien aikana, oletko kysynyt omalta pojaltasi ja mieheltäsi, onko tämä suojeluskuntalainen, ja jos ei, miksi tämä puuttuu isänmaan kaitsijain riveistä? [...] Te voitte vaatia paljon, vaikuttaa organisoitumiseemme suojeluskunnissa, jos sitä tosissanne tahdotte. Se olisi ensimmäinen ja suuri apu teiltä, tulisitte ja kerääntyisitte suomalaisten sisartenne tavoin myös suojeluskuntain lipun ympärille, kuten teitte vapaustaistelun päivinä. [...] Tulette apuun! Toisin ei voisi ollakaan!”⁹⁷

⁹⁴ Nemvalts 2002, 17. Nemvalts viittaa teoksiin Mäelo, Helmi: Eesti naine läbi aegade. Kirjastus Varrak 1999, sekä Pajur, Ago: Eesti riigikaitsepoliitika aastail 1918–1934. Kirjastus Eesti Ajalooarhiiv, Tartu 1999.

⁹⁵ KK 2/1925, 56-57. H. Jansen: ”Naiste osa. Naine kaitseliidu loomis- ja korraldamistöös.”

⁹⁶ Kotila 1993, 89.

⁹⁷ KK 6/1925, 244. A. Liiv: ”Naiste osa. Eesti naisele!”

Yksi ratkaisu ilmenneeseen ristiriitaan naisten osallistumisessa sotilaallisen järjestön toimintaan oli ajatus, että suojeluskuntien jäsenen ei suinkaan tarvinnut välttämättä olla soturi. ”Väärä on näkemys, että suojeluskuntalaisen pitäisi ehdottomasti olla soturi. Kuten eräässä kunnassa perustetun naissuojeluskunnan ensimmäinen asia oli: pysy käteen ja ratsuhevosen selkään – paraatiin”, kirjoitti Leo Leesment. Suojeluskuntalainen toimi paitsi sota-aikana, myös – ja ennen kaikkea – , rauhan aikana ja oli ihanteellisilta ominaisuuksiltaan kurinalainen, sotilaallisesti hyvin valmistautunut ja muille esimerkkinä toimiva kansalainen. Velvollisuudentunto oli kuitenkin kaikkein tärkein suojeluskuntalaisen piirre. Suojeluskuntalaisella oli itsellään vastuu oman velvollisuudentuntonsa kehittämässä. Epäilemättä nämä ihanteet koskivat sekä miehiä että naisia. On mielenkiintoista, miten sukupuoliroolit ja -odotukset kuitenkin tulevat tässä jopa ristiriitaisella tavalla esille, sillä Leesmentin näkemys suojeluskuntalaisesta jonain muuna kuin soturina, ei suinkaan pitänyt sisällään miehiä. Leesment nimittäin lopettaa:

”Ja velvollisuudentuntoinen suojeluskuntalainen, jolle valtion edut ovat ensisijaisia, on hyvä valtionkansalainen. Jos en ole hyvä soturi, – tässä tapauksessa suojeluskuntalainen – , en voi olla hyvä kansalainenkaan’.”⁹⁸

3.2 ”Naisten pitää pysyä vain naisina!”

Tärkeäksi virolaislottien toimintaa suuntaavaksi tapahtumaksi muodostui Tarton suojeluskuntapäivien yhteydessä 18.7.1927 pidetty maanlaajuinen kokous, jossa naissuojeluskuntalaisten toimeliaimmat edustajat eri puolilta maata tapasivat ensi kertaa toisensa ja jota päivämäärää voitaneen pitää *Naiskodukaitse*-järjestön virallisena perustamisajankohtana. Tilaisuudessa oli hyvä mahdollisuus keskustella perusteellisesti naisten toimintaoloista, työaloista ja -keinoista sekä tulevaisuuden suunnitelmista. Kokouspaikalle Viron naisylioppilaiden seuran (*Eesti Naisüliõpilaste Selts*) juhlasaliin oli ilmaantunut ”riemastuttavalla tavalla” osallistujia salin täydeltä; sitä pidettiin yllättävänä ja ilahduttavana, olihan kyseessä ensimmäinen kokoontuminen, jonka järjestämiseksi ei edes ollut tehty suurempia ennakkovalmisteluja. Kokouksessa olivat läsnä Viron parlamentin, *riigikogun* puhemies Karl Einbund (myöh. Kaarel Eenpalu), suojeluskuntien päällikkö eversti

J. Roska (myöh. J. Orasmaa) ja Tarton suojeluskuntapiirin päällikkö V. Sarsen. Heidän lisäksi tilaisuudessa oli paikalla Suomen Lotta Svärd -järjestön puheenjohtaja Helmi Arneberg-Pentti. Kokouksen puheenjohtajana toimi Ebba Saral Tartosta.⁹⁹

Puhemies Einbund käsitteli puheessaan pienen kansan vaikeata tehtävää puolustaa itseään. Puolustusmenojen ollessa yksi kolmasosa valtion budjetista¹⁰⁰ oli tarpeen miettiä, miten näitä kuluja voisi pienentää vähentämättä valtion puolustuskykyä. Siihen tarkoitukseen oli vapaaehtoinen sotilaallinen järjestö, suojeluskunnat, perustettu. Järjestön periaatteiden ja tarpeellisuuden selittäminen ja propagoiminen sekä uusien jäsenien mukaan houkutteleva olisi juuri naisille sopiva tehtävä. Einbundin mielestä Virossa ei vielä ymmärretty maanpuolustuksen tärkeyttä ja välttämättömyyttä; ajateltiin jopa, ettei suurvaltaa vastaan yksinkertaisesti ollut mahdollista puolustautua, mitä Einbund piti vääränä ja vaarallisena ajatuksena. Einbund muistutti, että vaikka Viro ei ehkä kestäisikään suursotaa, ei maa suinkaan olisi niin heikko kuin luultiin, eikä se sitä paitsi tulisi sodan syttyessä jäämään yksin. Maantieteellisen asemansa vuoksi Viron olisi kaikesta huolimatta oltava aina valveilla, sillä *”mitä vahvemmat olemme, sitä kauempana on sodan mahdollisuus.”* Kodinturvaamista Einbund piti sekä passiivisena että aktiivisena toimintana, jotka molemmat olivat yhtä tärkeitä. Naisille sopivampi olisi passiivinen ala, joka vastasi paremmin heidän luontoaan. On huomattava, että puhemies Einbund ei kuitenkaan nähnyt estettä naisten osallistumiselle myös aseelliseen toimintaan, kuten *”monissa muissa maissa”* oli käytäntönä, mutta *”se ala sopii kuitenkin vain vähäiselle osalle naisista”*. Einbund antoi tunnustusta suojeluskuntatyön edistymiselle ja piti naisten työtä sen hyväksi merkittävänä.¹⁰¹

Myös muissa puheenvuoroissa nähtiin naisen tärkeäksi tehtäväksi levittää suojeluskunta-aatetta ja kansallistunnetta. Naisylioppilaiden edustaja neiti Hinnom piti ensisijaisen tärkeänä, että järjestön omat jäsenet olisivat tosissaan isänmaallisia sekä sanoissaan että teoissaan. Kansallistunnetta ja kansan parasta tulisi kunnioittaa jokapäiväisessä elämässä eikä suinkaan niin, että pelkästään juhlallisissa tilanteissa *”huudettaisiin hoosiannaa”*. Naiskodinkaitsijan tärkein tehtävä oli kohottaa sekä omaansa että koko kansan siveellisyyttä. Äitien rooli

⁹⁸ KK 24/1926, 1064-1065. L. Leesment: ”Kaitseliidu ülesannetest.”

⁹⁹ KK 15/1927, 584. ”Kodukaitse ülemaaline kooslolek Tartus, 18. juulil.”

¹⁰⁰ Ants Ruusmannin mukaan Viron armeijan vuotuinen talousarvio vaihteli 1920-luvulla 13-15 miljoonan kruunun välillä. Ruusmann 1998, 317.

¹⁰¹ KK 15/1927, 584. ”Kodukaitse ülemaaline töökoosolek Tartus, 18. juulil.”

kasvatustyössä oli ensisijainen, sillä he tunsivat tehokkaimmat keinot, joita olivat täyden huomion, huolenpidon ja rakkauden antaminen lapselle.¹⁰²

Tartossa pidetyn kokouksen tärkein anti oli, että saatiin määriteltyä suojeluskuntien yhteydessä toimivan naisorganisaation tehtävät ja nimi, *Kodukaitse*¹⁰³. Suojeluskuntien ylipäällikön päiväkäskyn nr. 52 § 1.–2.9.1927 mukaan järjestö oli naiskansalaisista muodostunut suojeluskuntien erillisjärjestö, jonka tehtävä oli suojeluskuntien kanssa edistää suojeluskunta-aatetta, syventää kansalaisten isänmaan- ja kansallistunnetta ja täyttää muita tehtäviä, joita suojeluskuntien ylipäällikkö sille määräsi. Naisjärjestön tehtäviä olivat erityisesti suojeluskunnan sairaanhoito- ja muonitusalojen hoito sekä varainkeruu.¹⁰⁴ Järjestöllä tuli olemaan oma keskusjohtokunta, joka muodostui eri piirien edustajista. Lopputulokseen naisjärjestön toimimisesta itsenäisenä suojeluskuntien yhteydessä päädyttiin ilmeisesti osittain myös Helmi Arneberg-Pentin suoran vaikutuksen ansiosta ja Suomen Lotta Svärd -järjestön esimerkin mukaisesti. Arneberg-Pentti kertoi Suomen lottajärjestön olevan Suomen suojeluskunnista erillinen järjestö suojeluskuntien sotilaallisen luonteen takia; naiset eivät siten voineet olla sen jäseniä.¹⁰⁵

Naisorganisaation sääntöjen laadintaan päätettiin siten ryhtyä Lotta Svärd -järjestön sääntöjen pohjalta. Jo vuoden 1925 aikana oli Viron suojeluskuntien yliesikunnan pyynnöstä Lotta Svärdin ohjeet ja säännöt sekä muita keskusjohtokunnan julkaisuja lähetetty Viroon. Lisäksi Viron suojeluskuntien edustaja V. Neggo kävi huhtikuussa 1927 Suomessa tutustumassa Lotta Svärdin työmuotoihin. Lotta Svärdin säännöt hyväksyttiinkin naisjärjestön säännöiksi käytännössä sellaisinaan.¹⁰⁶ Ne hyväksyttiin 1.9.1927 kuitenkin väliaikaisina, siltä varalta, että niihin voitaisiin kokemusten perusteella tehdä tarvittavia muutoksia.¹⁰⁷ Naisjärjestö alkoi tästä eteenpäin organisoitua vilkkaasti. Lyhyen ajan kuluessa luotiin yli 300 jaostoa ja yhteensä 14 piiriä kaikkiin maakuntiin ja erikseen Tarton ja Tallinnan kaupunkeihin.¹⁰⁸

¹⁰² Ibid., 585-586.

¹⁰³ suom. ”Kodinturva”; *kodu*: ’koti’; *kaitse*: ’puolustus’, ’turva’; *kaitsja*: ’puolustaja’, ’turvaaja’, ’varjelija’

¹⁰⁴ Naiskodukaitse 1925-1933, 7.

¹⁰⁵ KK 15/1927, 586. ”Kodukaitse ülemaaline töökoosolek Tartus, 18. juulil.”

¹⁰⁶ Latva-Äijö 1998, 155-156. Myös Latva-Äijö kirjoittaa Arneberg-Pentin vaikutuksesta Naiskodukaitse-järjestön syntyyn. Tarton kokouksesta myös Raamot 1962, 290-291.

¹⁰⁷ KK 17/1927, 646. ”Kodukaitse naisühing.” Artikkelissa kerrotaan, että säännöt naisjärjestölle oli laadittu jo paljon aiemmin ja esitetty useaan kertaan sotaneuvostolle (*sõjanõukogu*) tasavallan hallitukselle esittämistä varten, mutta sotaneuvostossa nähtiin, ettei sääntöjä voitu vahvistaa annetussa muodossa muuttamatta *Kaitseliit*-järjestön omia sääntöjä. Näin säännöt jäivät vahvistamatta, kunnes *Kaitseliit*-järjestön päällikkö päätti vahvistaa ne väliaikaisina ja loi näin ulospääsyn tilanteeseen. Väliaikaiset säännöt samassa numerossa s. 649-654.

¹⁰⁸ *Keskkogun* pöytäkirja 11.12.1927. F. 2155, n. 1, s. 5. ERA.; Raamot 1962, 292-293.

Joulukuussa 1927 kokoontui Tallinnassa *keskkogu* eli kaikkien piirien edustajien kokous, lukuun ottamatta Saarenmaata, jonka edustaja ei päässyt paikalle vaikeiden jääolojen vuoksi. Tavoitteena oli muodostaa järjestölle vielä puuttuva keskushallinto. Sääntöjen mukaan *Kodukaitse*-järjestön korkeimmat hallintoelimet olivat puheenjohtaja, keskusjohtokunta, *keskkogu* eli piiriedustajien kokous ja kongressi. Tässä *keskkogun* kokouksessa valittiin ensimmäinen keskusjohtokunta, jonka puheenjohtajaksi nimitettiin Mari Raamot ja sihteeriksi rva Valtman, sekä johtokunnan jäseniksi Ebba Saral, Marie Arak ja Anna Tõrvand (myös Tõrvand-Tellmann, jota nimeä hän itse käytti ja jota käytän hänestä tässä työssä).¹⁰⁹ Kokouksessa oli ensisijaisesti määrä keskustella järjestön jäsenten aseoulutukseen ja tulevaan vaatetukseen sekä järjestön nimeen liittyvistä seikoista. Tartossa heinäkuussa aiemmin samana vuonna vahvistettua *Kodukaitse* -nimeä ei nimittäin pidetty yksiselitteisesti hyvänä.

Naistoiminnan varhaisvaiheessa naiset olivat eri puolilla maata kutsuneet ryhmiään mm. virolaisten kansanperinteestä peräisin olevilla nimillä *Salme* tai *Linda*¹¹⁰. *Linda* ei kuitenkaan ollut aina ihailtu hahmo. Kun esimerkiksi Harjun piirin ensimmäisessä kokouksessa syystalvella 1927 äänestettiin järjestön nimestä voittivat *Kodukaitse*-nimen kannattajat. Nämä perustelivat *Lindan* hylkäämistä sillä, ettei Lindaa voinut rinnastaa Lotta Svärd -hahmoon, sillä ”vanhojen tarujen mukaan” Lotta Svärd todella auttoi, voimisti ja hoiti kotia suojelevia miehiä, kun Linda puolestaan vain ”suri ja itki Kalevan hautakummulla”.¹¹¹ Toisaalta esiintyi myös päinvastaisia mielipiteitä juurikin Lotta Svärd -järjestön antamaan esimerkkiin perustuen, etteikö *Kodukaitse* -nimen sijaan Viron naisjärjestöä olisi voinutkin nimetä samalla tavoin historiallisten ja runollisten periaatteiden mukaan kuin Suomessa. Virossa ei toki ollut tarvetta nimittää järjestöä Lotta Svärdiksi vaan nähtiin esimerkiksi Linda-myytin edustavan vaatimattomia ja pidättäytyviä arvoja sotaisuuden sijaan; Linda kun oli ”*kodinturvaajan*

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Viron kansalliseepoksessa *Kalevipoeg* (”Kalevan poika”) esiintyviä henkilöitä. Teeren munasta syntynyt Linda on Viron valtiaan Kalevan puoliso, Kalevan pojan, äiti, hellä, lempeä, työteliäs miehelleen uskollinen vaimo ja äiti. Salme, Lindan sisar, on puolestaan viehkeä nuori nainen, kanasta syntynyt. *Kalevipoeg*-eepoksen runojen kokoamisen aloitti F.R. Faehlmann, jonka kuoltua työtä jatkoi F.R. Kreutzwald ja teos julkaistiin ensimmäisen kerran Virossa vuonna 1861. Se on Viron kansallisen heräämisen ajan keskeisimpiä teoksia. Winter 1957, 10-11; *Kalevipoeg*, ensimmäinen laulu.

¹¹¹ KK 49-50/1929, 1349. ”Harju naiskodukaitse.”

[*kodukaitsja*] *nopea apulainen ja tukija tämän raskaassa kodinturvaajan työssä*”.¹¹² Käsitettä ”*kodukaitsja*” saatettiin siis pitää sotaisana ja liiaksi miehuuteen liittyvänä ilmaisuna.

Myös *keskkogun* ottaman kannan mukaan *Kodukaitse* oli liian laajamerkityksinen nimi, sillä myös sotilaalliset laitokset ja organisaatiot kuuluivat tällaisen käsitteen piiriin. Sen merkitys ei siis eritellyt miehiä ulkopuolelleen. Kuitenkin, sen sijaan että nimiasiaissa olisi päädytty myyttisiin Lindaan tai Salmeen, tehtiin päätös liittää nimen *Kodukaitse* eteen sana *nais-*tekemään eroa miehille tarkoitetuista sotilaallisista organisaatioista, ja esittää kongressille nimeä *Naiskodukaitse*.¹¹³ Siihen muotoon järjestön nimi näin ollen vakiintui.

Puheenvuoroissa naisille annettavasta aseopetuksesta esitettiin toisistaan suuresti eriäviä mielipiteitä. Anna Törvand-Tellmann¹¹⁴ suhtautui aseopetukseen myönteisesti, Mari Raamot kielteisesti. Törvand-Tellmannin näkemys oli, että naisten ja järjestön jäsenten pitäisi itsepuolustuksen takia osata käyttää ja saada säännöissä taattu oikeus kantaa ampuma-aseita. Hän esitti, että ampumarjoitukset vaikuttavat psykologisesti hyvällä tavalla, kehittävät luonnetta ja luovat ”*kylmäverisyyttä*”¹¹⁵ toimia oikein vaaratilanteessa. Mari Raamotin kanta sitä vastoin oli täysin eriävä, ja hän vastasikin Törvand-Tellmannin esityksiin sanoen, että itsensä karaisemisen sijaan naisten pitäisi päinvastoin vaalia ”*lämmintä vertaan*” eikä suinkaan ryhtyä kehittämään mitään kylmäverisyyteen viittaavaa.¹¹⁶ Ebba Saral puolestaan ilmoitti, että Tarton piirissä puollettiin aseopetusta ainoastaan siinä mittakaavassa, että naiset osaisivat tarvittaessa puolustaa itseään. Saral ilmaisi sitä vastoin ehdottomasti vastustavansa kaikenlaisia sulkeisharjoituksia naisille.¹¹⁷

Riina Nemvalts on selvittänyt tätä sisäiseksi oppositioksi nimittämänsä olotilaa ja Raamotin

¹¹² KK 22/1927, 848. ”Kodukaitse ühingud maamalevas.” Runo ”Vanhan Kalevan kuolema”: *Kalevipoeg*-eepos, toinen laulu.

¹¹³ *Keskkogun* pöytäkirja 11.12.1927. F. 2155, n. 1, s. 5. ERA.; Raamot 1962, 292-293.

¹¹⁴ Anna Törvand-Tellmann (1886–1953), koulunjohtaja ja pedagogi. Viron työpuolueen edustajana perustavassa kokouksessa 1919–1920. Vapaussodan aikana toimi *Ühistöö*-järjestössä ja oli armeijan varustusosaston johtaja. Tallinnan Naisseuran johtajana teki 1.12.1924 tapahtuneen kommunistisen vallankaappausyrityksen jälkeen aloitteen perustaa Viroon naissuojeluskunta. Toimi *Naiskodukaitse*-järjestön Tallinnan piirin puheenjohtajana. *Naiskodukaitse* keskusjohtokunnan jäsen 1927–30 ja 1931–1934. Erotettiin järjestöstä v. 1934 ilmeisesti puolisonsa Juhan Törvandin Vapaussoturien liitossa (*Vabadussõjalaste Liit*) toimimisen takia. Kyyditettiin 14.6.1941 Kirovin oblastiin Neuvostoliittoon. Sai syytteen osallisuudesta neuvostovastaiseen vakoiluun ja tuomittiin 8 vuodeksi pakkotyöhön. Kuoli invalidien sairaskodissa Molotovskin oblastissa v. 1953. Eesti naised parlamendis 1917–1940: Anna Törvand-Tellmann. Elektroninen lähde. Haettu 22.5.2012.

¹¹⁵ ’*külmaverelisuus*’, suom. myös ’kylmähermoisuus’, ’maltti’

¹¹⁶ *Keskkogun* pöytäkirja 11.12.1927. F. 2155, n. 1, s. 5. ERA.; Nemvalts 2002, 64-65.

¹¹⁷ *Keskkogun* pöytäkirja 11.12.1927. F. 2155, n. 1, s. 5. ERA.

ja Tõrvand-Tellmannin voimakkaita mielipide-eroja sekä heidän vastakkain asettumisensa taustoja. Nemvaltsin mielestä Mari Raamotin suoranainen vaikutin Tõrvand-Tellmannin ajatusten periaatteelliseen vastustamiseen on saattanut olla Tõrvand-Tellmannin ja Raamotin välille syksyllä 1927 syntynyt kilpailuasetelma valittaessa Tallinnan piirin puheenjohtajaa, joksi oletettavasti Tõrvand-Tellmannia oltiin ajamassa ikään kuin ainoana vaihtoehtona. Tõrvand-Tellmann oli kesäkuusta 1927 lähtien toiminut Tallinnan piirin väliaikaisena puheenjohtajana. Mari Raamot puolestaan oli otettu Tallinnan Toompean osaston jäseneksi puheenjohtajanvaalia edeltävänä iltana. Seuraavana päivänä Raamot ilmaantui yllättäen mukaan puheenjohtajanvaaliin ja voitti sen suljetussa äänestyksessä kahdella äänellä.¹¹⁸ Aseellinen toiminta jäi Nemvaltsin mukaan Tallinnan piirissä välillä pois ilmeisesti juuri Raamotin toimiessa Tallinnan piirin puheenjohtajana. Raamotin tultua valituksi valtakunnallisen *Naiskodukaitse*-järjestön puheenjohtajaksi joulukuussa 1927 Tallinnan piirin johtoon astui vuorostaan Anna Tõrvand-Tellmann, jonka alaisuudessa itsepuolustukseen tähtäävä asekoulutus jälleen jatkui.¹¹⁹

Sen sijaan, että Raamotin ja Tõrvand-Tellmannin kilpailutilanne puheenjohtajanvaalissa olisi osaltaan ollut heidän voimakkaiden näkemuserojensa syy ja aiheuttaja, kuten Nemvalts asian on muotoillut, näyttää puheenjohtajanvaalin kulku etenkin Raamotin osalta ennemminkin mielipiteiden eroavaisuuden seuraukselta. Tapa, jolla Mari Raamot tapauksesta kertoo muistelmissaan viestii hienoista voitonriemua, ja kertonee siitä, että Raamotille nousu Tallinnan piirin puheenjohtajaksi oli tärkeää. Mari Raamot kertoo tullessaan kutsutuksi järjestää organisoimaan ja Tallinnan Toompean osaston jäseneksi sen puheenjohtajan rouva Valtmanin suosituksesta¹²⁰. Kuten aiemmin on tullut ilmi, Raamot hyväksyttiin Toompean osaston jäseneksi kuin viime hetkellä Tallinnan piirin puheenjohtajanvaaliin nähden. Pyrittyään ja tultuaan valituksi piirin puheenjohtajaksi Mari Raamot taustatukijoineen kykeni vaikuttamaan Tallinnassa tapahtuvaan toimintaan ja myös poistamaan Tõrvand-Tellmannin siihen saakka ylläpitämän asekoulutuksen mahdollistavan suuntauksen.

Muistelmiensa antaman kuvan perusteella Mari Raamot vaikuttaa olleen erittäin määrätietoinen ja tilanteen niin vaatiessa jopa kipakka persoona, jonka vaikutus- ja toimintakykyyn Toompean osaston johto on mahdollisesti uskonut kutsuessaan hänet

¹¹⁸ Nemvalts 2002, 66. Puheenjohtajanvaalista myös Raamot 1962, 286.

¹¹⁹ Nemvalts 2002, 65.

¹²⁰ Raamot 1962, 286.

jäsenekseen. Vaikka Raamotin puheenjohtajakausi Tallinnassa jäi lopulta lyhyeksi, voi tämän vaiheen nähdä yhtenä osana rakentuvaa ja linjaansa hakevaa järjestöä, ja Mari Raamotin ja hänen tukijoidensa yrityksenä vaikuttaa siihen. On muistettava, että vaikka Mari Raamot olikin jo tuolloin tunnettu yhteiskunnallinen vaikuttaja ei hän vuoden 1927 syksyllä vielä ollut jo saavutuksensa tehnyt ”*Naiskodukaitse*-järjestön kunnioitettu pitkäaikainen puheenjohtaja M. Raamot”, vaan yksi osatekijä monen muun mahdollisuuden joukossa. Eräänlainen kannanotto järjestön suuntaamisessa on itsestäänselvästi myös Mari Raamotin valinta valtakunnallisen järjestön puheenjohtajaksi joulukuussa samana vuonna.

Riina Nemvaltsin oletuksen mukaan Anna Tõrvand-Tellmannin ollessa Tallinnan piirin johdossa, siellä järjestettiin ase- ja sulkeisharjoituksia tietoisesti sodan luonne huomioon ottaen. Petserissä puolestaan aseharjoitusten järjestämisen taustalla olevia syitä voivat olla pikemmin naisten toiminnan vielä määrittelemättömät tavoitteet ja paikallisen *Kaitseliit*-järjestön erityisen intensiivinen suuntautuminen sotilaallisiin harjoituksiin. Tarton piirissä, jossa joissakin jaostoissa harjoiteltiin aseiden käsittelyä, selittävänä tekijänä voi olla opiskelijoiden suuri määrä.¹²¹ Mari Raamotin asennetta aiheetta kohtaan kuvaa se, ettei hän muistelmissaan sanallakaan mainitse tästä aiheesta ylipäättään käydyn keskustelua piiriedustajien kokouksessa joulukuussa 1927; hän ei mahdollisesti pitänyt sitä merkittävänä tai todennäköisemmin hän näki aiheen niin ehdottoman vastustettavana, että hän halusi siitä vaieta.

Mari Raamotin asennoitumiseen naisten aseistamista kohtaan on saattanut osin vaikuttaa hänen kokemansa tapahtuma vuodelta 1918. Viron väliaikaisen itsehallinnon maaneuvosto ja maahallitus olivat siirtyneet toimimaan maan alle bolshevikkien vuoden 1917 lopun vallankumouksen seurauksena. Mari Raamotin puoliso Jaan Raamot toimi maanalaisen hallituksen rahoituksen organisoijana. Rahoittajina toimi mm. lainaosuuskuntia, pankkeja, seuroja ja yksityisiä ihmisiä.¹²² Maanalaiselle hallitukselle rahoitusta hankki varainkeruuiltamien muodossa myös hallitukselle uskollinen *Maavalitsuse ametkond*. Mari Raamot kertoo olleensa hieman ennen saksalaisten etenemistä maahan ja bolshevikkien vielä pitäessä valtaa iltamassa silloisen eversti Laidonerin seurueessa, kun odottamatta illanviettoa hajottamaan oli saapunut virolaisia punaisia joukossaan miesten mantteleihin ja lakkeihin

¹²¹ Nemvalts 2002, 67.

¹²² Raamot 1962, 160.

pukeutuneita aseistautuneita naiskommunisteja Anna Leetsmannin¹²³ johdolla. Mari Raamot kertoo:

”[...] käsissään pysyvät, joiden kanssa he pyörivät ympäriinsä ja huusivat: ‘Ulos, ulos, luovuttakaa ampuma-aseenne!’. Ulko-ovella kaksi naiskommunistia kopeloi minut läpikotaisin ja etsi revolveria. Laidoner seisoi heti selkäni takana. Myös hänen puoleensa käännettiin, että jos hänellä on revolveri, antakoon sen pois vapaaehtoisesti. Laidoner vastasi hyvin kopeasti ja lyhyesti: ‘Minulla on revolveri, mutta en aio luovuttaa sitä.’ Ja hän meni ulos ovesta. Hänen ruumiintarkastuksensa jäi toteuttamatta.”¹²⁴

Joulukuun toinen ja samalla vuoden 1927 viimeinen *Kaitse Kodu!* -lehden numero oli naisjärjestön erillisnumero monine nimenomaan naisten toimintaa ja kiinnostuksen kohteita käsittelevine artikkeleineen. Se sisältää myös Anna Tõrvand-Tellmannin kirjoituksen, joka on päivätty 12.12.1927, eli seuraavalle päivälle jälkeen piiriedustajien kokouksen, jossa Tõrvand-Tellmann ja Mari Raamot kävivät tiukkaa keskustelua naisjärjestön toiminnan periaatteista ja sisällöstä; Tõrvand-Tellmann koki siis mielipiteensä tärkeäksi, eikä ollut valmis vielä hautaamaan sitä.

Tõrvand-Tellmann kirjoitti pienen maan, Viron, niin ulko- kuin sisäpoliittisenkin todellisuuden pakottavan sen kansan olemaan valveilla ja varuillaan, huolimatta sen omasta rauhantahdosta. Muiden valtioiden keskinäisissä kahakoissa voisi Viro jäädä tuhon temmellyskentäksi. Kansan ja valtion itsenäisyyden ollessa siis uhattuna ei hyödyttäisi rauhantahtoisuus, vaan ”vain sankarillinen vastaan paneminen, rajaamaton uhrimielisyys koko kansalta, olipa kyse miehestä, naisesta, vanhasta tai nuoresta”. Tõrvand-Tellmann muistutti maailmansodan näyttäneen, että naisella voi olla suuri merkitys maanpuolustuksessa ja häntä tuli näin ollen tarkoituksenmukaisesti siihen tehtävään valmentaa. Valmennuksen piti kohdistua sekä sieluun että ruumiiseen, sillä ”ruumiillisesti ja moraalisesti kehittymätön ja heikko ihminen on jokapäiväisessä elämässä ja työssä vaivana ja kuormana toisille”, erityisesti fyysisesti ja psyykkisesti paljon vaativassa kodinturvatyössä.

¹²³ Anna Leetsmann, ”Punainen Anna” (1888–1942), oli valittu v. 1917 väliaikaiseen maaneuvostoon bolshevikkien edustajana. Erotettiin maaneuvostosta v. 1919. Kuoli vankeudessa Neuvostoliitossa. Eesti naised parlamendis 1917–1940: Anna Leetsmann. Elektroninen lähde. Haettu 30.4.2012.

Tõrvand-Tellmann korosti ruumiillisen kasvatuksen sekä kehon notkeuden ja vahvuuden kehittämisen tärkeyttä. Hän muistutti piiriedustajien kokouksessa käydystä ampumaopetukseen ja sulkeisharjoituksiin liittyneestä keskustelusta ja siinä ilmenneistä lausahduksista: ”eiväthän naiset tappamaan lähde”, ”naiset eivät tarvitse kylmäverisyyttä”, ”vain naisellinen hellyys ja sydämellisyys on tarpeen naisille”, ”miehekkyyks ei ole tarpeen naisille”, ”naisten pitää pysyä vain naisina.” Tõrvand-Tellmann ei sanojensa mukaan voinut kuvitellakaan, että nainen ampuma- ja sulkeisharjoitusten myötä muuttuisi mieheksi ja kadottaisi naisellisen luontonsa. Perusteluksi hän esitti vastaväitteen, että siinä tapauksessa miehiksi muuttuisivat myös ne naiset, jotka koulutuksen tai muun syyn takia ovat sijoittuneet aloille, joilla ennen toimivat vain miehet. Tõrvand-Tellmannin mielestä myös tällaiset naiset olivat kyenneet säilyttämään hellän ja naisellisen luontonsa.

”Uskallan painottaa, että sulkeiset ja aseharjoittelu kiistatta ovat tarpeelliset kodinturvan naisyhdistyksen ’apupalvelun’ alalla, kuten näemme sitä myös muiden maiden kodinturvaajien naisyhdistyksissä,”

hän jatkoi, ja näki aseharjoittelun ja monipuolisen urheilemisen kasvattavan yksilössä tiettyä kunnollisuutta, täsmällisyyttä, velvollisuudentuntoisuutta ja itsehillintää, joita ilman ihmisen toiminta yksityisessä elämässä, saati sitten kodinturvatyössä, ei olisi ajateltavissa. Tõrvand-Tellmann näki kaiken tämän olevan ensisijaista myös naisille, sillä aina ei ollut helppoa tehdä eroa siihen, ”missä loppuu rintama ja missä alkaa selusta”; nimenomaan selustassa kun valtion viholliset pyrkivät Tõrvand-Tellmannin mukaan toimimaan.¹²⁵

Naiskodukaitse-järjestön kongressi kokoontui ensimmäisen kerran tammikuun alussa 1928 Tallinnassa noin kolmensadan edustajan voimin.¹²⁶ Naisten aseopetus ei pöytäkirjan mukaan ollut kokouksen asialistalla, mutta aihetta sivuttiin osallistujien pitämässä puheissa.¹²⁷ Siitä, miten Tõrvand-Tellmann osallistui keskusteluun, ei ole viitteitä. Puheenjohtaja Mari Raamotin linjapuhe sen sijaan julkaistiin *Kaitse Kodu!* -lehdessä heti tuoreeltaan tammikuussa 1928.

¹²⁴ Raamot 1962, 162.

¹²⁵ KK 24/1927, 924-925. A. Tõrvand-Tellmann: ”Mõtteid kodukaitse naisühingu tegevusest.”

¹²⁶ Raamot 1962, 295.

¹²⁷ Kongressin pöytäkirja 3.–4.1.1928. F. 2155, n. 1, s. 6. ERA.

Puheessaan Raamot muistutti Viron perustuslain tunnustavan naisen täysivaltaiseksi ja tasavertaiseksi kansalaiseksi miehen rinnalla. Raamot korosti, ettei näitä kansalaisoikeuksia ollut saatu pelkästä armosta, vaan naiset ansaitsivat ne ensimmäisen maailmansodan ja vapaussodan aikana toiminnallaan isänmaan hyväksi. Tätä toimintaa tuli nyt jatkaa järjestäytyneessä muodossa. Raamot mainitsi esimerkkinä kuinka naiset olivat hyödyksi Saksan sodanajan ponnistuksissa myös miesten aloilla; tosin sodan jälkeen naisten ja miesten välille syntyi ristiriitoja naisten ottamien roolien ja miesten syrjäytymistunteen takia. Raamot tähdensi, että sukupuolten väliseen kiistelyyn ei tullut hukata aikaa, vaan naisten ja miesten oli työskenneltävä rinta rinnan, *”kuten esivanhempamme ovat satoja vuosia tehneet ja yhtä pitäen kyenneet säilyttämään olemassaolonsa.”* Raamot kehotti olemaan unohtamatta, että virolaiset ovat rakentaneet kotinsa *”suuren maan piikkilanka-aidan taakse, mistä vihollinen meitä alituisesti väijyy ja näyttelee välkkyviä hampaitaan kuin leijona häkissään”*. Siitä huolimatta tuli kuitenkin levittää rauhanaatetta mahdollisuuksien mukaan. Raamot huomautti, ettei naisten tarvinnut kouluttautua tappamaan, vaan heidän oli valmentauduttava kaikilla muilla aloilla, jotka olivat *”naisille sopivia”*.¹²⁸

Kongressin kokouksessa pidettyjen esitelmien ja puhujien, muiden muassa puolustusministeri Reekin, yleisviesti oli naisten ja äitien toiminnan tärkeys varsinkin kansan moraalisten arvojen ja isänmaallisen tietoisuuden edistäjinä.¹²⁹ Viron suojeluskuntien ylipäällikkö kenraali Roska puolestaan puhui varojen hankkimisen tärkeydestä suojeluskunnille, mistä Mari Raamot kertoo ärsyyntyneensä muiden naisedustajien tapaan. Raamotin mukaan naiset näkivät työnsä kohteena olevan ensisijaisesti kansan ja valtion hyöty, eikä rahankeruu suojeluskunnille. Rahanhankkiminen oli vain yksi apukeino ihanteiden toteuttamisessa. Raamot kertoo näiden Roskan sanojen kaikuneen hänen korvissaan koko hänen puheenjohtajuutensa ajan ja olleen kiistan kipinä hänen ja suojeluskuntien yleisesikunnan välillä, sillä Raamot kokemuksen mukaan, ainakin sillä hetkellä, *”näki, että rahanhankkimista lukuun ottamatta, oli meidän työmme suojeluskuntain johtavien miesten mielestä ’turhaa työtä ja vaivaa’*.¹³⁰

¹²⁸ KK 1/1928, 6-9. M. Raamot: ”Naiskodukaitse sihtjooned.”

¹²⁹ Kongressin pöytäkirja 3.–4.1.1928. F. 2155, n. 1, s. 6. ERA.; Raamot 1962, 295.

¹³⁰ Raamot 1962, 295-297.

3.3 Ammunta urheilumuotona

Keskustelu naisten osallistumisesta asekoulutukseen alkoi vuodesta 1928 lähtien painottua pääasiassa ampumiseen urheilulajina. Nais- ja ammuntaurheilusta keskusteltiin myös yleisellä tasolla. Suojeluskuntien tulkinnan mukaan yleinen mielipide ei ollut tarpeeksi suojea urheiluammunnalle; ampumista kun pidettiin usein kansan militarisoimisena. Tähän käsitykseen suojeluskunnat yritti muun muassa lehensä välityksellä vaikuttaa. Painotettiin, että vaikka ammunta sinänsä kuuluikin sotilaskoulutukseen, se ei militarisoinut harrastajiaan sen enempää kuin muutkaan urheilulajit, jotka myös olivat hyödyllinen osa sotilaallista koulutusta. Haluttiin tehdä selväksi, että ampumaurheilun tarkoitus ei suinkaan ollut kasvattaa sotaista ja hyökkäävää mielialaa harrastajassaan. Vertailukohtina mainittiin muun muassa Sveitsi, Ruotsi ja Tanska, joissa kaikissa ammutaharrastus oli voimissaan, mutta joiden ei voitu kuvitellaakaan käyttävän sitä hyökkäystarkoituksiin.¹³¹ Kun yleisen mielipiteen tiedostettiin olleen jo sinänsä ampumista vastaan, on selvää, ettei suhtautuminen naisten ammutaharrastukseen tai -koulutuksen voinut muodostua ainakaan helpommin suojeammaksi. Näin ollen *Naiskodukaitzen* toimijoiden oli linjauksissaan otettava huomioon myös tämä tosiasia.

Tammikuussa 1928 *Naiskodukaitzen* kongressin yhteydessä Narvan piirin edustaja Linda Kütt¹³² esitelmöi aiheesta ”Viron nainen ja urheilu”. Hän katsoi urheilun kehittävän ihmistä niin ruumiillisesti kuin henkisesti, ja sillä oli suuri merkitys yksilön ajattelukyvyyn ja luonteen muodostamisessa. Urheilu kehitti myös kehon esteettistä puolta antaen hyvän ryhdin ja kauniit liikkeet, jotka myös omalta osaltaan edistivät ”hienotunteisuutta ja ymmärrystä”. Ruumiilliset harjoitukset vaikuttivat Küttin mukaan myös siveyttä, isänmaallisuutta ja toverillisuutta nostattavasti. Sen lisäksi harjoitukset lujittivat myös tahdonvoimaa. Kütt painotti, että rohkeus ja nopea päätöksentekokyky eivät olleet pelkästään miehille vaan myös naisille tarpeellisia ominaisuuksia, sillä ilman niitä naisista voisi tulla vain taakka toiminnassa, jossa heitä kaikkein eniten tarvittiin.¹³³

Urheilun harrastamisessa oli Linda Küttin mielestä otettava huomioon naiselle ominainen ruumiinrakenne ja voima. Talvisten urheilumuotojen hiihdon ja kelkkailun sekä kesäisen

¹³¹ KK 24/1928, 1131. ”Laskesportlikke päevaküsimusi.”

¹³² Mainittakoon, että Kütt on Virossa yleinen sukunimi, jonka merkitys on ”ampuja”.

¹³³ KK 2/1928, 56-57. Linda Kütt: ”Eesti nainen ja sport.”

uimisen lisäksi hän piti naisille sopivina urheilumuotoina ennen kaikkea rytmistä voimistelua, sillä se kehitti koko kehoa ja itseilmaisua sekä vaikutti myös tunteisiin luomalla elämyksiä. Varsinkin nuorille suositeltavia lajeja olivat yleisurheilu, juoksu ja erilaiset hypyt sekä heittolajit, jotka kehittivät tarkkuutta ja keskittymiskykyä. Tähän kategoriaan Kütt sisällytti myös ampumaurheilun. Kütt suositteli jokaiseen naisjärjestön yksikköön perustettavaksi urheilukerhoja ja naisten hyväksymistä kilpailijoiksi jokavuotisiin suojeluskuntapäivien kilpailuihin. Hän ehdotti, että naiset voisivat omalla tasollaan kilpailla muun muassa yleisurheilussa, ammunnessa, hiihdossa ja erilaisissa urheilupeleissä.¹³⁴ Ammuntakilpailuihin osallistumisesta ei kuitenkaan lopulta ole mitään viitteitä. Naiset harrastivat kyllä urheilua ja liikuntakasvatusta; voimistelu ja kansantanssit olivat suosituimpia liikuntamuotoja, joiden luonne mahdollisti myös näytösesiintymiset. Myös uintia ja hiihtoa harrastettiin innolla, ja naiset lähettivätkin omia joukkueitaan suojeluskuntien hiihtopäiville. Liikuntaa, esimerkiksi lentopalloa, harrastettiin toki myös pelkän ajanvietteen vuoksi.¹³⁵

Kenties kaikkein voimakkaimmin naisten ampumaurheiluharrastuksen puolesta kantaa otti nimimerkki ”R.L.” tammikuussa 1931 ilmestyneessä numerossa. Artikkelin alkuun sijoittamassaan huomautuksessa lehden toimitus ilmaisi julkaisevansa kirjoituksen keskustelun vuoksi, vaikka ei ollutkaan samaa mieltä kaikista siinä ilmenneistä seikoista. Artikkelia on kuvitettu valokuvilla naisampujista. Toinen kuva esittää ”*Englannin naisampujamestari*” neiti Marjorie Elaine Fosteria ja toinen naisia ampumassa jousiaseilla, kuvatekstinään ”*Jousiammunta – englantilaisnaisten mieleisin ajanviete*”.

”R.L.” tähdensi jo mainittuja urheilun yksilölle tuomia hyötyjä, kehon ja mielen kehittämistä harmoniseksi kokonaisuudeksi. Kirjoittaja nosti ampumaurheilun esille muista urheilumuodoista erityisen tärkeänä ja kehittäväenä lajina. Hänen mukaansa ampumaurheilua ei enää mielletty vain sotilaan toiminnaksi ja velvollisuudeksi, vaan sitä pidettiin esimerkillisimpänä kehonhallinnan koulijana ja näkökyvyn kehittäjänä. Lisäksi ampumisen edellyttämä syvä keskittyminen loi ampujalle järjestelmällisyyden tunnetta ja uskoa itseensä. Kirjoittaja piti ampumaurheilua pienikaliiberisilla aseilla sopivana kaikille iästä riippumatta,

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ KK 11-12/1932, 430. ”Kaitseliidu 31/32. aasta tegevuse aruanne. Andmeil 1. aprillist 1931. a. kuni 31. märtsini 1932. a.”; KK 11-12/1933, 371. ”Kaitseliidu 32/33. aasta tegevuse aruanne. Andmeil 1. aprillist 1932. a. kuni 31. märtsini 1933. a.”

niin miehille kuin naisillekin. Erityisesti naisille se oli erityisen hyvä urheilulaji, sillä se ei edellyttänyt kovia voimainponnistuksia.¹³⁶

Naisten ampumaurheilun merkitystä ei kirjoittajan mielestä ollut vielä selvitetty ja levitetty tarpeeksi laajalti. Hän mainitsi, että Saksassa ja ”*rajattomien mahdollisuuksien*” Amerikassa, jossa oli ”*jopa naisnyrkkeilijöitä*”, oli jo suuri joukko ammuntaa harrastavia naisia. Naisten ampumaurheilun vähäinen suosio Virossa johtui hänen mukaansa vanhanaikaisesta käsityksestä, että ampuminen oli armeijassa velvollisuuttaan suorittavien tehtävä, joka ei kuulunut muille kansalaisille, saati naisille. Lisäksi urheilua yleensäkin pidettiin virheellisesti vain miesten asiana. Suojeluskuntien propagandatyön ansiosta asenteet ampumista kohtaan olivat kuitenkin artikkelin kirjoittajan näkemyksen mukaan jo muuttumassa myönteisemmiksi.¹³⁷

Naisten ampumaharrastuksen mahdollistamiseksi ”R.L.” korosti miesten auttamishalua. Pienikaliiberiset aseet olivat kylläkin jo edullisia, mutta ensialkuun ei ollut välttämätöntä hankkia omaa asetta, sillä ”*suojeluskuntaperheessä*” niitä oli jo tuhansilla miehillä. Kirjoittaja kehottikin miehiä lainaamaan auliisti omia aseitaan naisille. Vaikka olikin vallalla sääntö, että ”*mies ei lainaa ystävälleen hevostaan, pyssyään eikä piippuaan*”, sen ei tullut päteä muutoin kuin miesten kesken. Kirjoittajan mielestä

”naisten toive tässä on niin ylevä ja kaunis, että miehet eivät ainoastaan lainaa aseitaan, vaan lainaavat jopa mielellään ammuksia ja huolehtivat osumien merkkäamisestä sekä aseiden puhdistamisesta, tietenkin siinä tapauksessa, että daamimme antavat siihen luvan.”

Ampumarjoituksia olisi hyvä järjestää pari tuntia viikossa naisten omissa suojeluskuntayksiköissä, jotka tarjoaisivat naisten käyttöön aseet, ammuksiset ja ampumaradat sekä ohjaajat. Kirjoittaja patisti ryhtymään toimeen, sillä ”*se epäluonnollinen olo tila ei enää saa jatkua, että meidän parhaimmat kodinturvaajanaistemme joutuvat kieltäytymään tästä virkistävästä ja kauniista urheilulajista*”.¹³⁸

¹³⁶ KK 1-2/1931, 37-38. ”R.L.”: ”Naised laskerajale. Kas peavad ka naised harrastama laskesporti?”

¹³⁷ Ibid., 38.

¹³⁸ Ibid., 38-39.

Vähän myöhemmin lehdessä ilmestyi artikkeli (kirjoittajan nimeä ei ole mainittu) Bisleyssä Englannissa vuosittain pidetyistä ampumakilpailuista. Kirjoittaja varoitti naisia säikähtämästä kertoessaan, että kilpailuihin oli jo vuosien ajan osallistunut myös ”*hennomman sukupuolen*” edustajia yhä kasvavin joukoin. Kirjoittajan mielestä tämä oli hyvä muistutus ”*meidänkin naisillemme, joista monet vieläkin pelkäävät pyssynpauketta kuin paholainen kukonlaulua...*”. Artikkelissa esitellään myös amerikkalaisnaisten ampumaklubeja, joissa hyvin suosituksi lajiksi oli noussut jousiammunta. Tätä ei voinut pitää lainkaan yllättävänä sillä: ”*Nyt on miehiä verrattain vähän eivätkä he suunnittele purjehtivansa avioliiton satamaan niin kiireesti, kuin 'vanhaan hyvään aikaan'*”, kertoi kirjoittaja, ja jatkoi riemastuttavasti: ”*Siten on vallan hyvä asia, että kauniimman sukupuolen edustajat ovat tekemisissä Amarin aseiden kanssa.*” Kirjoittajan mukaan jousiaseiden ei katsottu olevan enää taisteluaseita.¹³⁹

Lehdessä ilmestyi toisaalta myös kirjoituksia, joissa korostettiin ammutaharjoitusten miehistävää vaikutusta. Esimerkiksi vuonna 1931 ilmestyneessä artikkelissa kerrottiin, että ainoastaan miehuullisuus loi sellaisen ihmisen, joka pystyi työskentelemään kulttuurin ja kansan hyväksi ja olemaan kelpo perheenpää. Tällaisen miehisyyden erinomainen kasvattaja ja kehittäjä oli ampumaurheilu, jota mies väistämättä tarvitsi voidakseen esiintyä todellisena ja arvokkaana miehenä.¹⁴⁰ Artikkelia on kuvitettu valokuvalla Bisleyn ammutakilpailujen neljästä parhaimmasta naisampujasta. Mahdollisesti ristiriidalla tekstin ja kuvituksen välillä on haluttu herättää miehissä pätemisentarvetta sekä voimistaa halua miehisyyden ja sankarillisuuden tavoitteluun. Artikkelin miehisyyttä korostava sanoma on lisäksi voinut vaikuttaa naislukijoiden käsityksiin lajin sopivuudesta naisille.

Naisten ampumaurheilun puolesta voimakkaasti propagoivista kirjoituksista huolimatta harrastus ei näytä saaneen innokasta kannatusta ja mikäli naisten joukossa olisikin ollut vallalla ”*ylevä ja kaunis*” toive päästä harjoittelemaan aseiden käsittelyä, ei sen puolesta ainakaan lehdessä ilmestynyt niin voimakkaita kannanottoja kuin edellisten esimerkkien perusteella voisi olettaa. Jo artikkeleiden vakuutteleva sävy viestii, että suhtautumistapa asiaan oli epäluuloinen. Jos virolaislotat harjoittelivatkin paikoin aseiden käsittelemistä, siitä ei muutamaa toteavaa mainintaa lukuun ottamatta puhuttu lehdessä eikä käytännössä minkäänlaisia tarkkoja kuvauksia toiminnasta julkaistu.

¹³⁹ KK 19/1931, 430-431. ”Mõnd täpsuslaskmisest ja täpsuslaskureist.”

¹⁴⁰ KK 25-26/1931, 575-577. ”Mispärast peame tegema kaasa laskesporti?”

Jos naisampujista kerrottiin tai valokuvia julkaistiin, otettiin esimerkit pääasiassa ulkomailta.¹⁴¹ Suhtautuminen naisten aseharjoitteluun ulkomaisissa maanpuolustus- ja ampumajärjestöissä oli pääasiassa melko neutraalia eikä sitä suorasanaisesti tuomittu vääräksi, mutta esimerkiksi Puolan sisarjärjestöstä kerrottiin sen omaksuneen ”*erittäin militaristisen ilmeen*” sillä siellä ”*naiset harrastavat vilkkaasti ampumista ja sulkeisia ja ovat omaksuneet miehiltä paljon miehekkyyttä*”¹⁴². Neuvostoliittoa pidettiin militaristisena maana, joka oli kuin ”*suuri sotaleiri*” ja jossa kaikki voimat, jopa naiset ja lapset, varustettiin sotilaallisiin tehtäviin.¹⁴³

Erilaisia myyttisiä ja todellisia naissotureita, ”*amatsoneja*”, esiteltiin lehdessä. Kerrottiin muiden muassa Böömissä 800-luvulla eläneen Vlastan alaisuudessa taistelleista naissotureista, jotka ”*rakensivat linnoituksia, valloittivat itselleen miehiä orjiksi ja sotivat kahdeksan vuotta Böömin herttuaa vastaan*”. Kerrottiin myös nolosta tapauksesta ”*luutnantti, joka synnytti pojan*”; Ranskan armeijan marsalkka Richelieu’lla kun oli tapana puettaa naisystävänsä nuorten upseerien pukuihin voidakseen huomiota herättämättä kuljettaa heitä mukanaan kasarmeilla. Samassa artikkelissa kerrottiin myös virolaisista kodinturvaajanaisista, jotka eivät muodostaneet aseistettuja pataljoonia, vaan olivat valmiita uhraamaan henkensä ”*sanitaarisotureina*” ja avustavissa tehtävissä rintamalla ja taustassa.¹⁴⁴ Artikkelin sävystä voi päätellä, että näennäisen neutraalilla tavalla tehdyn naissoturihahmojen esittelyn tarkoitus olikin aiheuttaa lukijassaan hämmästyksiä ja vahvistaa uskoa naisen paikasta muissa toimissa kuin taistelutehtävissä. Etenkin hieman surkukupaisana esitetty kertomus jo mainitun marsalkan ystävättären pukeutumisesta upseerin univormuun, raskaaksi tuleminen ja vieläpä lapsen synnyttäminen on varmasti 1920–30-luvun taitteen lukijassa aiheuttanut pikemminkin torjuvan kuin ihailevan reaktion.

Nira Yuval-Davisin mukaan länsimaissa jo vuosisatoja esiintyneiden sotiin osallistuneista ja miehiä taisteluun johtaneista naisista kertovien myyttien ja tarinoiden funktio ei suinkaan ole ollut osoittaa, että naiset kykenevät sodanaikaisiin sankaritekoihin siinä missä miehetkin, vaan luoda romantisoitua ja epäluonnollista kuvaa näistä naishahmoista.¹⁴⁵ Näin esimerkiksi

¹⁴¹ esim. KK 35-36/1931, 786. ”Naised Lvovi laskeväljal.”; KK 11-12/1934, 341. ”Poola küttide liidu suvisest tegevusest.”

¹⁴² Naiskodukaitse 1925–1933, 25.

¹⁴³ KK 21/1927, 799-803. ”E.V.”: ”Punane juubel.”; KK 19/1928, 923-927. E. Viskel: ”Praegusel Venemaal. Muljeid Nõukogudema elust-olust.”; KK 37/1929, 1000-1003. E. Viskel: ”Punane ’pioneerid’.”

¹⁴⁴ KK 31/1929, 866. ”Naine sõdurina.”

¹⁴⁵ Yuval-Davis 1997, 95.

Jeanne d’Arc nähtiin esimerkkinä siitä, millaisiin ihmetekoihin kykenee ihminen, jota ohjaa voimakas isänmaanrakkaus, itsensä uhraaminen ja vankka usko tehtävänsä oikeutukseen ja tarpeellisuuteen.¹⁴⁶ Se, että nainen johti sotajoukkoa ja pukeutui miesten vaatteisiin, mitä muun muassa Mari Raamot piti sopimattomana, näyttää tässä tapauksessa olleen sivuseikka, ehkäpä käytännön sanelema välttämättömyys. Vaikka Jeanne d’Arcia ei Virossa nostettukaan erityisen voimakkaasti esille, on hänestä elävä myytti ollut osoittamassa myös virolaisille naisille millaisia ominaisuuksia ja ihanteita tuli tavoitella.

4. IHANTEENA YHTEISKUNNALLINEN ÄITIYS

4.1 Puku naiseuden symbolina

Keskusteltaessa järjestön jäsenten vaatuksesta Anna Tõrvand-Tellmannin näkemys oli, että naisille otettaisiin käyttöön samantyyppinen univormu housuineen ja pitkine saappaineen kuin oli Puolan maanpuolustusjärjestön naisilla. Tõrvand-Tellmannin mielestä puvun tuli sopia ratsastamiseen, kuormassa matkustamiseen ja moottoripyörällä ajamiseen. Mari Raamotin näkemys puolestaan oli jälleen päinvastainen perustuen tässäkin vaatimukseen naisellisuuden säilyttämisestä.¹⁴⁷ Tõrvand-Tellmannin ehdottaman univormutyypin puvun tulkittiin siis olevan miehekkyydessään ja sotaaisuudessaan naiselle sopimaton, ja Raamotin sanoista päätellen, uhkaavan naisen naiseutta. Vaikuttaa siltä, että Raamot uskoi oikeasti näin, mutta hän on voinut ajatella niin myös imagosyistä. Olihan jo huomattu millaisin ennakkoluuloin osa väestöstä suhtautui paitsi miessuojeluskuntiin saati sen piirissä toimiviin naisiin.

Ruth Roach Pierson on tarkastellut vuosina 1941–42 virallisesti luotuja naisten palvelujoukkoja Kanadan asevoimissa. Tuolloin ensimmäistä kertaa maan historiassa sotapalvelukseen otettiin sairaanhoitajien lisäksi muitakin naisia, vapaaehtoisuuteen perustuen. Uuden tilanteen edessä sikäläinen puolustusministeriö ja tiedotusvälineet joutuivat harjoittamaan ideologista mukauttamistyötä perustellakseen naisten pääsyn sotapalvelukseen

¹⁴⁶ KK 10/1929, 238-239. ”500 a. Orleani neitsi Kolgata teekonnast.”

¹⁴⁷ *Keskkogun* pöytäkirja 11.12.1927. F. 2155, n. 1, s. 5. ERA.; Raamot 1962, 292-293.

maa-, meri- ja ilmavoimiin. Naisten mobilisointi sotatoimiin rikkoi yhteiskunnallista ihannetta, jonka mukaan naisen kuului omistautua kodille ja perheelle; sotaväki ei ollut naisten paikka. Naisten pääsy asevoimien palvelukseen aiheutti pelkoja siitä, että naiset tekevät sen naisellisuutensa kustannuksella. Mielipidetutkimukset vuodelta 1943 osoittivat, että naisten värväytymistä paheksuttiin laajalti. Näin ollen asevoimien tuli pitää yllä käsitystä ja käytännössä osoittaa, että naisten tehtävät olivat ”*naisille sopivia*”. Naiset eivät osallistuneetkaan varsinaisiin taistelutehtäviin vaan toimivat pääasiassa huoltotehtävissä. Kanadan tiedotusvälineissä esiintyi vakuuttelevia otsikoita ”*He ovat kaikesta huolimatta edelleen naisia*”, ”*He ovat yhä naisellisia!*” Samaa vakuuttelua esiintyi myös mm. värväysilmoituksissa, -puheissa, ja -kirjallisuudessa sekä saavutuksista kertovissa uutisissa.¹⁴⁸

Pierson on analysoinut palveluksessa olleiden naisten univormun pitämisen aiheuttamaa keskustelua. Piersonin mukaan sotilaallinen univormu liitti miehen voiman ja sitkeyden ominaisuuksiin ja symboloi käskyvaltaa. Univormu korosti miehen miehisyyttä. Univormupukuisten naisten tapauksessa pelko oli päinvastainen. Esimerkiksi rekrytointi-ilmoituksissa korostettiin eri keinoin, ettei univormun pitäminen mitenkään vähentänyt naisellisuutta. Myönteisen imagonrakennuksen välineenä käytettiin myös sukupuolista vetovoimaa valitsemalla värväysilmoituksiin ja tiedotteisiin palvelusnaisia, jotka täyttivät vallalla olleet kauneusihanteet. Naisten värväys sotavarusteita, ammuksia ja lentokoneita kokoaviin tehtäviin johti toisen maailmansodan aikana siihen, että pitkät housut naisilla alkoivat saada suosiota. Pitkiä housuja käyttäviin naisiin kohdistui kuitenkin paheksuntaa ja pilkkaa, ja vaikka sotateollisuuden palveluksessa työskentelevien naisten suojaavuissa nähtiin symboliarvoa, esiintyi virkamiehillä huolta siitä, että paheksuvat asenteet estäisivät naisia hakeutumasta välttämättömiin työtehtäviin. Vaikka asennemuokkausta pyrittiinkin tekemään yleistyivät housut armeijan naishenkilökunnan vaatteena hitaasti ja rajoitetusti. Housuja sai käyttää vain tietyissä tarkkaan määritellyissä olosuhteissa ja työtehtävissä.¹⁴⁹

Piersonin mukaan tämä sääntely, milloin palveluksessa olevat naiset saivat tai eivät saaneet käyttää housuja kertoo vaatetuksen sisältämästä symbolisesta vallasta sukupuoli- ja luokkasuhteiden säätelyssä. Naisten sotapalvelu ja naisen näkeminen univormussa ja housuissa herätti pelkoa naisellisuuden häviämisestä, mikä johtaisi naisten hakeutumiseen pois kodin ja perheen piiristä, naisten liialliseen riippumattomuuteen ja sukupuolten

¹⁴⁸ Pierson 1988, 46-59.

¹⁴⁹ Ibid.

erotteluun perustuvan työnjaon murenemiseen. Tähän pelkoon pohjimmaisiksi syyksi Pierson näkee sodanaikaisen sukupuolten välisten suhteiden epävakauden. Piersonin mukaan tätä pelkoa vaimentamaan kehitetty puolustusministeriön harjoittama rekrytointipropaganda samanaikaisesti heijasti ja täydensi vallitsevia naiseuteen liitettyjä määritelmiä.¹⁵⁰

Suhtautuminen ns. miesmäisiä vaatteita käyttäneisiin tai miehiksi pukeutuneisiin naisiin on historiassa ollut yleensäkin pääasiassa torjuvaa. Lillian Fadermanin mukaan miehiksi pukeutuminen oli naiselle vakava rikkomus, sillä vaatteet olivat tiukasti sidoksissa sukupuoleen, eikä niiden osoittamaa sukupuolta voinut yleensä asettaa kyseenalaiseksi. Sukupuolenmukaisten vaatteiden hylkääminen koettiin uhkaavaksi, sillä näin naiset lakkasivat olemasta feminiinisiä eli hallittuja, mikä vähensi miesten maskuliinisuutta ja hallitsevaa asemaa.¹⁵¹

Kysymys *Naiskodukaitzen* jäsenien puvusta jäi kuitenkin vielä joulukuussa 1927 avoimeksi, sillä puvun ja sen suunnittelemisen koettiin olevan ajankohtaista vasta sitten, kun toiminta oli muilla, olennaisemmillä alueilla paremmin käynnistynyt. Pidettiin tärkeänä, että tuleva puku olisi koruton, hillitty ja tarkoituksenmukainen. Suomen lottapuvun luomisprosessiin verraten pidettiin puvun työstämistä ja hankkimista sillä hetkellä jopa kohtuuttomana. Toistaiseksi päätettiin määrätä työtehtävissä pidettäviksi oman suojeluskuntapiirin tunnuksella varustettua hihamerkkiä ja suojeluskuntien rintamerkkiä rintaneulana, jota sai käyttää kaikkina aikoina.¹⁵²

Hieman myöhemmin keskusjohtokunta ja piirien edustajat päättivät, että oli otettava käyttöön yksinkertainen siniharmaasta haalistumattomasta kankaasta tehty työpuku. Hihojen tuli olla pitkät ja napitettavat, kauluksen valkean ja puvun helman pituuden noin 30 senttimetriä maasta mitattuna.¹⁵³ Merike Jürjon mukaan *Naiskodukaitzen* johto näki yhtenäisen puvun tehostavan järjestystä ja kuria toiminnassa yhteisen idean hyväksi ja saatettaessa voimaan yhteisiä normeja. Jürjo kirjoittaa keskusjohtokunnan kuvailleen pukua vuonna 1931:

”Puvussa on taitekaulus, jota voi pitää auki tai kiinni, keskikohdassa vyö ja vyön alla leikkaus, alaosa kolmiosainen, ompeleet sivuilla ja takana [...], etupuolella kaksi

¹⁵⁰ Ibid., 54, 58-59.

¹⁵¹ Faderman 1985, 48. Myös Isaksson 1988, 16.

¹⁵² *Keskkogun* pöytäkirja 11.12.1927. F. 2155, n. 1, s. 5. ERA.; Raamot 1962, 292-293; *Naiskodukaitse* 1925-1933, 7.

¹⁵³ KK 9/1928, 451. ”*Naiskodukaitse* tööl.”

taskua sisäänpäin, päällä läpät, hihansuut ja kaulukset valkeat, pukuun ei kuulu nappeja.”

Jokaiselle piirille toimitettiin keskusjohtokunnan kustantama mallipuku, joka maksoi 15 kruunua. Vuoden 1931 lokakuussa keskusjohtokunta teki päätöksen villaisen asun käyttöönotosta, sillä puuvillakankaisten puvun käyttö oli monissa tilanteissa epäkäytännöllistä. Keskusjohtokunta antoi luvan valmistaa puku Kreenholmin tehtaassa valmistetusta villa- tai musliinikankaasta tai käyttää omavalintaista asua, jonka tuli olla puuvillaisen puvun värinen. Vuonna 1932 pukuun lisättiin lakki, joka oli samankaltainen kuin tyttöjärjestö *Kodutütredillä*. Toisistaan ne erosivat kokardin osalta, sekä siten, että tyttöjen lakkiin lisättiin tupsu.¹⁵⁴ Puuvillainen puku pysyi kuitenkin ns. virallisena pukuna ja siihen kuului leningin ja lakin lisäksi esiliina ja päähuivi.¹⁵⁵

Naiskodukaitessa haluttiin edistää ja laajentaa myös kansallispukujen käyttöä ja tunnettavuutta, jolloin se toimi kansallismielisen propagandan ja kasvatuksen välineenä.¹⁵⁶ Kansallispukujen ja käsityötaidon edistämiseen järjestön piirissä vaikutti varmasti osaltaan myös se, että pitkäaikainen keskusjohtokunnan jäsen, Ebba Saral, oli käsityöalan ammattilainen. Hän oli saanut koulutuksensa Helsingissä Ingmanin käsityökoulussa ja täydentänyt opintojaan Berliinissä ja Sveitsissä. Helmi Mäelo mainitseekin Saralin yhtenä merkittävimmistä kansallispukujen ja kansallisten käsityömallien popularisoijista Virossa.¹⁵⁷

Varsinkin Saarenmaalla järjestön jäsenet elävöittivät ahkerasti paikallisten omaperäisten käsitöiden ja pukujen rikasta perinnettä.¹⁵⁸ Ruotsin kuningas Kustaa V:n vieraillessa Virossa heinäkuussa 1929 pantiin ylpeinä merkille, että paraateissa ja juhlissa naiset esiintyivät kansallispuvuissa, mikä ei korkea-arvoiselta vieraaltakaan jäänyt huomaamatta. Erityisesti ”*saarten naisten*” puvut kiinnittivät kuninkaan huomion ja kuningas puhuttelikin heitä ruotsin kielellä¹⁵⁹. Mari Raamot muistelee, että kuninkaan kunniaksi järjestettyyn paraatiin osallistui jopa 1500 *Naiskodukaitsen* jäsentä. Tallinnan *Estonia*-teatterissa keskusjohtokunnan

¹⁵⁴ Jürjo 2001, 15-16.

¹⁵⁵ Kaitseliidu vorm 1935, 23.

¹⁵⁶ Naiskodukaitse 1925–1933, 25.

¹⁵⁷ Mäelo 1957, 129.

¹⁵⁸ KK 1929, 1364. ”Saare naised kodukaitse teenistuses.” Virolaisesta kansanpuvusta ja käsityötaidosta tarkemmin esim. Voolmaa 1997, 179-202, sekä Vunder 1997, 203-232.

¹⁵⁹ Virossa oli Ruotsin valtakauden (1629–1710) jäljiltä edelleen ruotsin kieltä puhuva vähemmistö, joka oli asualueillaan Viron pohjois- ja länsirannikoiden kunnissa huomattava tekijä, ollen osassa kuntia enemmistönä ja osassa merkittävänä vähemmistönä. Esim. Zetterberg 2007, 583-584.

järjestämässä juhlassa esiintyivät piirijärjestöjen kuorot sekä voimistelu- ja kansantanssiryhmät. Järjestetyllä ohjelmalla oli suuri propagandamerkitys, sillä sen katsottiin herättäneen runsaan yleisön keskuudessa positiivista huomiota ja kunnioitusta järjestöä kohtaan. Seuraavana päivänä stadionilla esiintyi 400 paria kansantanssijoita, kaikki pukeutuneina kansallispukuihin. Kansallispukujen laajaan suosioon vaikutti tuolloin myös se käytännön seikka, ettei suurimmalla osalla jäsenistä vielä ollut järjestön varsinaista sinistä pukua.¹⁶⁰ Toisaalta esimerkiksi vielä vuonna 1940 muistutettiin tekemään entistä enemmän työtä kansallispukujen käytön lisäämiseksi niiden propaganda-arvon vuoksi.¹⁶¹

Ida Blom on tarkastellut kansallispukujen merkitystä nationalistisina symboleina Norjassa ja Islannissa. Kummassakin maassa kansallispuku oli erikseen luotu asu eikä se muistuttanut maalaisväestöllä vielä käytössä olleita kansanpukuja. Kansallispukuja käyttivät myös kaupunkilaiset, jolloin tavalla oli yhteys kansalliseen liikkeeseen. Norjassa kansallispukua käyttivät alkujaan sekä naiset että miehet, mutta vähitellen tapa vähentyi miehillä. Ruotsin vallan vastustuksen kasvaessa Norjassa 1880-luvulta lähtien kansallispuvusta tuli tärkeä koko kansakunnan symboli. Turismin kasvaessa kansallispukuja alettiin nähdä hotellien tarjoilijoiden yllä ja pienet kansallispukuihin puettut matkamuistonuket tulivat suosituiksi. Mittatilaustyönä tehtyjä pukuja annettiin myös lahjoiksi tärkeille ulkomaisille vieraille. Muun muassa Englannin prinsessa Maud valokuvattiin 1890-luvulla Norjan vuonomaisemassa kansallispuku yllään. Kun Maudista myöhemmin tuli itsenäisen Norjan ensimmäinen kuningatar, valokuvasta tuli suosittuna postikorttina vapaan valtion yhtenäisyyttä kuvastava symboli.¹⁶²

Islannissa puolestaan ainoastaan naiset käyttivät kansallispukuja. Islantilaisen naisen kansallispuvun loi Islannin kansallismuseon perustaja, taiteilija Sigmundur Gudmundson. Kansallispukujen käyttöä kannustivat ensisijassa miehet, eivätkä suinkaan naiset. Gudmundsonin mukaan kansallispuku symboloi kansakuntaa ”äitinä”. Blomin mukaan kummassakin maassa kansallispukujen luominen muokkasi entisestään kuvaa maskuliinisuudesta ja feminiinisydestä toisilleen vastakkaisina ilmiöinä. Samalla se kuitenkin toi naisia näkyvämmiin esille kansakunnan jäsenenä ja vahvisti käsitystä, että kansallisina äiteinä tai jopa vapaina yksilöinä naisille olisi suotava täysi äänioikeus. Miesten

¹⁶⁰ Naiskodukaitse 1925–1933, 26; Raamot 1962, 299. Raamot käyttää tässä puvusta sanaa *'vormiriietus'*, joka viron kielessä on yhdenmukaisen asun yleiskäsite, esim. *'univormu'*, *'virka-asu'*, *'koulupuku'*.

¹⁶¹ KK 8-9/1940, 241. A. Truovere: ”Vastu seitsmendale Võidupühale.”

käyttämä tavallinen länsimainen puku symboloi kasvavaa keskiluokkaa ja sen arvoja sekä lukuisia eri ammatteja ja rooleja, kun taas naisten käyttöön tarkoitettu kansallispuku tarjosi naisille pääasiassa vain yhden identiteetin, äidin ja perheenemännän.¹⁶³

Naiskodukaitessa käydyn keskustelun perusteella on selvää, että järjestön jäsenten palveluspuvulla haluttiin viestittää perinteisiä ”naisille sopivia” arvoja ja ihanteita. Paitsi että vaatetus on näkyvin viesti ja imagonrakentaja ulospäin on puvulla varmasti ollut symboliarvoa myös puvun kantajalle itselleen; lottapuku on osaltaan kantanut merkityksiä siitä, millainen järjestön jäsenen kuuluu olla ja mitä ihanteita hänen kuuluu edistää. Yhtenäinen palveluspuku lienee luonut myös yhteishenkeä, ”me-henkeä”, ja sitoutumista tiettyyn yhteiseen päämäärään. Tämän toteamuksen on myös Annika Latva-Äijö tehnyt palveluspuvun yleistymisen osalta Suomen Lotta Svärd -järjestön jäsenistön keskuudessa. Latva-Äijö kirjoittaa lottapuvusta: ”*Se erotti muista ja liitti kantajansa lottien joukkoon pienyhteisön sisällä. Se tuotti identiteetin, jonka alkuperä oli valtakunnallinen.*”¹⁶⁴ Siitä huolimatta, että housupuku olisi epäilemättä ollut työtehtävissä käytännöllisempi päädyttiin *Naiskodukaitessa* miehekkääksi leimautumisen pelossa ja naiseuden painottamisen takia perinteiseen leninkimalliseen palveluspukuun.

4.2 ”Kansakunnan äiti ja oikeuksiensa arvoinen kansalainen?”

1930-luvun alkuun sijoittuu *Naiskodukaitse*-järjestön osalle merkittäviä muutoksia. Samana päivänä, 12.4.1934, kun Konstantin Päts otti yksinvallan käsiinsä, antoi suojeluskuntien ylipäällikkö päiväkäskyn, jonka perusteella suojeluskuntien johto sai mahdollisuuden määrätä *Naiskodukaitse*n johtohenkilöt asemaansa ja vastaavasti erottaa heitä syytä ilmoittamatta. 23.5.1934 erotettiin silloinen Tallinnan piirin puheenjohtaja Anna Tõrvand-Tellmann.¹⁶⁵ Myös Mari Raamot joutui eroamaan, siis hänet käytännössä erotettiin, vuonna 1936. Raamot itse näki erottamisensa syyksi oman vastahakoisuutensa toimia *Isamaaliitin* ja hallituksen linjan noudattamista valvovan propagandahallinnon (*Riigi Propaganda Talitus*) hyväksi.¹⁶⁶

¹⁶² Blom 2000, 11-13.

¹⁶³ Ibid., 13-14.

¹⁶⁴ Latva-Äijö 2004, 198. Tarkemmin lottapuvun merkityksestä Lotta Svärd -järjestön kehitysprosessissa paikallistasolta valtakunnalliseksi järjestöksi ks. Latva-Äijö 2004, 197-201.

¹⁶⁵ Nemvalts 2002, 69.

¹⁶⁶ Raamot 1962, 326; Nemvalts 2002, 70. Propagandahallinnosta Zetterberg 2002, 557.

Myös Riina Nemvalts on arvioinut, että Raamotin erottamisen taustalla oli mahdollisesti hänen henkilökohtaisten ominaisuuksiensa ohella myös Pätsin hallinnon pyrkimys kääntää suojeluskuntajärjestöt kokonaisuudessaan sekä *Naiskodukaitse* rahavarat tiukemmin omaan ohjaukseensa ja entistä kohdistetummin juuri maanpuolustuksellisiin tehtäviin. Nemvalts arvelee, että tällaisen suunnanmuutoksen helpottamiseksi *Naiskodukaitse* tarvitsi uuden puheenjohtajan, koska Mari Raamotilla saattoi olla vaikeuksia näitä suunnanmuutoksia hyväksyä.¹⁶⁷ Suojeluskuntien ylipäällikkö nimitti vuonna 1936 ensin *Naiskodukaitse* pääsihteeriksi ja helmikuusta 1937 lähtien järjestön puheenjohtajaksi Erika Männikin.¹⁶⁸

Naisten asekoulutukseen liittyvä keskustelu tyrehtyi *Kaitse Kodu!* -lehdessä 1930-luvun alkupuolelta eteenpäin vuosiksi. Samoihin aikoihin lehdessä alkoi ilmestyä yhä enemmän ja yhä ylevämmin ihanteellisia kirjoituksia naisten ja ennen kaikkea äitien roolista yhteiskunnassa ja maanpuolustuksessa. Ajatuksia äitiyden roolista oli toki ilmaistu jo aiemmin, mutta siinä missä varhaisempina vuosina toimintaa kuvaavissa artikkeleissa painotus oli pääasiassa käytännön toiminnan, järjestäytymisen ja suuntaamisen kuvauksissa ja oli luonteeltaan selkeämmin mielipiteiden esittämistä, keskustelua ja linjojen luontia, vasta 1930-luvun alusta vuosikymmenen loppua kohti alkoi äitiyden, kodin ja perheen ideologinen ”vyörytys”. Samanaikaisesti Pätsin poikkeushallinnon tavoitteena oli kansallisromanttisen ajattelutavan, moraalien ja kunniantunnon juurruttaminen kansaan, jota pyrkimystä varsinkin vuoden 1938 jälkeen leimasi voimakas kansallinen optimismi ja Viron historiallisen menneisyyden merkityksen paikoin jopa epätieteellinen korostaminen¹⁶⁹.

Nira Yuval-Davisin mukaan käsitteen ”nainen” rakentumiseen liittyy usein mielikuva naisesta kollektiivin kulttuurisena symbolina; ”nainen” edustaa kollektiivin rajoja ja on sen ”kunnian” kantava voima ja sukupolvelta toiselle periytyvän kulttuurin siirtäjä. Tähän liittyen yleensä kehittyi erityisiä koodeja ja rajoituksia, jotka määrittävät kuka tai mikä on ”kunnollinen mies” tai ”kunnollinen nainen”, jotka käsitteet ovat keskeisiä kollektiivin jäsenten identiteeteille.¹⁷⁰

¹⁶⁷ Nemvalts 2002, 70-71.

¹⁶⁸ KK 3-4/1937, 97. ”Uus Naiskodukaitse esinaine”. Erika Männik, myös Oskar-Männik, (1894–1971) oli viljandilainen opettaja. *Ühistöö*-järjestön Viljandin osaston johtotehtävissä ja suojeluskuntien naistoiminnassa vuodesta 1925 alkaen. Mm. Viljandin osaston puheenjohtajana v. 1927–1932. Kyyditettiin v. 1941. Vapautui v. 1956 ja eli Viljandissa kuolemaansa 28.5.1971 saakka. Nemvalts 2002, 71; Sügav 2012, elektroninen lähde, haettu 1.6.2012.

¹⁶⁹ Zetterberg 2002, 556-557, 560-561.

Käsitykset naisen roolista lasten ja sitä kautta koko kansan siveellisyyden, moraalien ja kansallismielisyyden herättäjänä ja ylläpitäjänä olivat olleet varsin yleisiä virolaisten naisvaikuttajien joukossa. Vieraan vallan vuosikymmeniä jatkuneesta alistamisesta ja painostuksesta huolimatta pieni kansa ja sen kieli eivät hävinneet, sillä ”*naisen lämpimän sydämen syvimmästä pohjasta on kansallistunne löytänyt suojapaikan, lämpimin rinnoin on nainen hyljeksittyjä vironpoikia ja vironmieltä kasvattanut*”, kirjoitti *Käsitöäleht*-lehdessä (nr. 8/1911) Alma Johanson-Kosk, joka oli opiskellut Suomessa Ateneumissa sekä seurannut lähietäisyydeltä suomalaisten naisten taistelua oikeuksiensa puolesta ja oli siten saanut vaikutteita myös omaan kansalliseen tietoisuuteensa.¹⁷¹

Myös alkujaan matemaatikko ja myöhemmin lastentarhanopettaja Ella Treffner katsoi, että naisesta riippui koko kansan siveellinen voima. Treffner myös edusti näkökantaa, että nuorille naisille opetettaisiin tyttölukioissa ja alakouluissa jo ennen äidiksi tuleamista lasten kasvattamisessa tarvittavia tietoja ja taitoja. Vuoden kestävien kurssien tulisi olla pakollisia tytöille samalla tavalla kuin varusmiespalvelus pojille.¹⁷² Tämän ajatuksen oli kansainvälisessä keskustelussa esittänyt jo ruotsalainen feministi Ellen Key, joka painotti naisten perinteistä työnjakoa sukupuolten kesken ja naisen biologista luonnetta lasten synnyttäjänä.¹⁷³ 1930-luvun puolivälissä Virossa perustettiin Kotitalouskamari, eräänlainen naisedustajakamari, johon koottiin kotitalousalalla toimineiden naisjärjestöjen edustajia. Kotitalouskamari oli osa Viron kaksikamarista hallintojärjestelmää ja se kuului eri ammattikamareista koostuvaan toiseen kamariin. Kotitalouskamarin perustamista pidettiin virolaisnaisten keskuudessa valtion taholta annettuna tunnustuksena naisten kotonaan suorittamaa ammattimaista perheenemännän työtä kohtaan.¹⁷⁴

Pia Olsson on tutkimuksessaan *Myytti ja kokemus – Lotta Svärd sodassa* analysoinut mm. *Lotta Svärd* -lehden välittämää lottajärjestön virallista lottakuvaa sotavuosina 1939–1944. Olssonin mukaan järjestön lehdessä luotiin noina vuosina kuvaa kriisiajan uhrautuvasta lotasta, jonka tärkeimpiä ominaisuuksia olivat urhoollisuus, uskollisuus ja uhrimieli. Keskeinen osa isänmaallisuutta oli uhrautuminen, joka merkitsi yksilöllisten tarpeiden sivuuttamista suuremman arvon edessä. Äitien sitkeys ja kärsivällisyys oli yksi esimerkki

¹⁷⁰ Yuval-Davis 1997, 67.

¹⁷¹ Mäelo 1957, 73, 98-99.

¹⁷² Ibid.

¹⁷³ Offen 1987, 358-359.

¹⁷⁴ Kokko 1997, 312.

tällaisesta uhrimielisyydestä. Olsson kirjoittaa: *”Lottahengen mukainen äidinrakkaus ei kuitenkaan saanut rajoittua vain kotirintaman perheisiin, vaan yhteiskunnallisen äitiyden periaatteen mukaisesti lotta kuin lotta saattoi tehtävässään ottaa äidin roolin.”* Erityisen suuri vastuu äidin roolin kantajana oli rintamalla toimineilla kenttälötillä, joiden koettiin edustavan miehille kotia ja siihen liittyviä hyviä ja kauniita käsitteitä.¹⁷⁵

Samankaltainen uhrimielisyyden ja äitiyden ihannoiti, jota *Lotta Svärd* -järjestö Suomessa korosti, on havaittavissa vastaavasti myös Virossa. *Kaitse Kodu!* -lehdessä naiskuvan ja sen myötä yleisesti sukupuoliroolien ilmaisu tiivistyi tietyllä tapaa muutamassa äitienpäivän¹⁷⁶ kunniaksi julkaistussa kirjoituksessa.

*”Tämä uskollinen ja väsymätön virolainen äiti on ikuistanut itsensä historiaan ja muistiimme unohtumattomasti. Sellaista äitityyppiä ovat meidän kansanlaulumme, runoutemme, kirjallisuutemme ja taiteemme pullollaan.”*¹⁷⁷

Äiti oli jokapäiväisestä työstä ja toimeliaisuudesta väsynyt, mutta aina hyväntahtoinen huolehtija, jonka uhrautuva rakkaus ja huolenpito riitti kaikkialle. Se kuinka paljon äitiyttä osattiin arvostaa ratkaisi sen, kuinka korkealla kansan ja yhteiskunnan sivistystaso oli. Kodista saivat alkunsa kaikki kansan olemassaololle tärkeät ominaisuudet ja kaiken tämän ytimessä, lasten kasvattajana ja sen myötä yhteiskunnan rakentajana oli äiti. Samoin erityistä painoa pantiin äitien roolille *”vapaan Viron sotilaiden ja kodinturvaajien”* synnyttäjinä. Kirjoituksissa ylistetään äitien tekemän työn ja äitiyden merkitystä; äidit olivat vuosisatojen ajan tehneet työtä pelloilla miehen rinnalla ja synnyttäneet sitkeitä ja elinvoimaisia taistelijoita.¹⁷⁸ Nainen äitinä oli sankari ja tarvitsi pysyvyyttä ja rauhaa, jonka turvaaminen oli miehen tehtävä: *”Miehen voimat ja taistelutahto moninkertaistuvat, kun vaakalaudalla on naisen ja lapsen turvallisuus, hyvinvointi ja elämä.”* Yhteiskunta oli muodostunut oikeudenmukaisen ja lujan virolaisen äidin vaikutuksesta ja tämä äidillinen mielenlaatu edusti samanaikaisesti koko yhteiskunnan mielenlaatua.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Olsson 2005, 67, 69.

¹⁷⁶ Virossa äitienpäivän viettäminen sai alkunsa vuonna 1922. Esim. Berta: Eesti Rahvakalendri Tähtpäevade Andmebaas. Elektroninen lähde. Haettu 8.1.2012.

¹⁷⁷ KK 8/1937, 243. ”XV Emadepäevaks.”

¹⁷⁸ Ibid., 243-244.; KK 8/1938, 267. E. Viirsalu: ”Emadepäevaks.”

¹⁷⁹ KK 9/1939, 254-256. J. Steinmann: ”Emadepäevaks.” Äitiyden merkityksestä myös KK 8-9/1940, 253. J. Steinmann: ”Vaadakem silma emale.”

Tällaista ns. yhteiskunnallisen äitiyden ihannetta on käsitellyt myös mm. Annika Latva-Äijö tutkimuksessaan Lotta Svärd -järjestön synnystä. Materiaalisen huollon lisäksi Lotta Svärd -järjestöllä oli maanpuolustuksessa myös ideologinen tehtävä ylläpitää maanpuolustustahtoa, jota tehtävää pidettiin yhdenvertaisena varsinaisen materiaalisen tukitoiminnan kanssa. Tällainen henkinen maanpuolustustehtävä nähtiin nimenomaan ja itsestään selvästi juuri naisen, lotan, tehtäväksi. Sukupuolten väliseen moraaliseen eroon ja jopa eriarvoisuuteen perustuva käsitys naisen yhteiskunnallisesta sukupuolesta oli Suomessa vakiintunut autonomian ajan lopulla. Sen mukaan nainen nähtiin luonnostaan hyveellisempänä kuin mies, mistä syystä naisen velvollisuus oli moraalisten arvojen ja siveellisyyden ylläpitäminen ja levittäminen. Nainen oli kasvattaja ja sitä tehtävää hän toteutti ennen kaikkea kodissa. Yhteiskunnallisen äitiyden ja kasvatustehtävän ajatus oli sotienvälisessä Suomessa automaattiseksi vakiintunut käsitystapa, joka yhdistettiin luonnostaan naisten maanpuolustustoimintaan.¹⁸⁰

Lottajohtaja Fanni Luukkonen oli yksi aktiivisimmista em. ideologian rakentajista. Etenkin Luukkonen käytti henkisen maanpuolustus- ja kasvatustehtävän aatetta keinona maanpuolustusjärjestön sotilaallisen luonteen ja naisten siinä toimimisen välisen ristiriidan sivuuttamiseen, jolloin Lotta Svärd pystyttiin liittämään sukupuolijärjestelmän mukaiseen sosiaaliseen naiseuteen. 1930-luvun alussa Luukkonen ryhtyi myös käynnistämään pikkulottatoimintaa, minkä Annika Latva-Äijö on todennut pyrkimykseksi viedä järjestöä kohti vakiintuneen yhteiskunnallisen naiseuden mukaista kasvatustehtävää. Käyttämänsä maanpuolustuksen äidin käsitteen Latva-Äijö määrittelee paljon laaja-alaisemmaksi kuin pääasiassa yksityiseen ympäristöön, kotiin, sijoittuvan yhteiskunnallisen äitiyden. Lottatoiminta sijoittui kokonaan kodin ulkopuoliseen maailmaan, ja liitettynä yhteiskunnallisen äitiyden käsitejärjestelmään kodin määritelmä laajeni näin ollen merkittävästi. Maanpuolustuksen äidin koti oli koko yhteiskunta. Latva-Äijö kirjoittaa:

*”Maanpuolustuksen äiti, kasvattava Lotta Svärd, oli yhteiskunnallisen äitiyden sovellutus, keino, jonka avulla Lotta Svärd liitti itsensä hyväksytyyn sosiaaliseen naiseuteen. Sen avulla lotat torjuivat syytökset epämaisellisuudesta – kielsivät olevansa ’sotaisia amatsooneja’ – ja sisäistivät oman asemansa sukupuolijärjestelmän ja koko yhteiskunnan viitekehksessä”.*¹⁸¹

¹⁸⁰ Latva-Äijö 2004, 278-282.

¹⁸¹ Ibid., 283-284, 286, 288, 290.

Äidin roolin ihannoimisen rinnalla kuin luonnostaan nähtiin kaikki suojeluskunnissa toimivat, sekä miehet että naiset, vanhat ja nuoret, yhtenä perheenä. Virossa muiden muassa Anna Tõrvand-Tellmann kirjoitti:

”Kodukaitse on kansallinen organisaatio, jolla on korkeat tavoitteet. Se on todellisten isänmaan poikien ja tyttöjen kokonaisuus, joka on kokoontunut yhdeksi perheeksi, vapaaehtoisesti rakkaudesta isänmaata kohtaan puolustamaan kansallista kulttuuriaan.”

Kodukaitsen, koko suojeluskuntien, tehtävä oli puolustaa koko kansaa, ammatista, puolueista ja yhteiskuntaluokasta riippumatta ja kasvattaa kuria, velvollisuudentuntoa, ylpeyttä ja kunniantuntoa. Tõrvand-Tellmann totesi, ettei aseellinen maanpuolustus pärjää ilman toista eli sitä, että koko kansa rakastaa maataan ja haluaa puolustaa sitä henkensä edestä.¹⁸²

Kansakunnan käsitteen rinnastaminen perheen käsitteeseen sisältää monia kansallismielisyyttä ja maanpuolustusta tukevia ja vahvistavia merkityksiä. Vahva esimerkki tästä on Preussi, jossa 1800-luvulla kehitettiin huippuunsa ideologia perheestä ja kodista kansakunnan (’nation’) perusyksikkönä; kansakunnan arvot olivat samat kuin perheen arvot. ”Kansakunnan jäsenillä” oli vastineensa ”perheen jäsenissä”; monarkki oli miehisiä ja sotilaallisia arvoja edustava ”maan isä” ja tämän puoliso oli esimerkillinen, kasvattava ”maan äiti”, jonka täytyi tehdä velvollisuutensa kodin piirissä. Karen Hagemannin mukaan kansakunnan käsittäminen perheenä ei ollut ristiriidassa sotilaallisten ja maskuliinisten pyrkimysten kanssa. Päinvastoin, se oli erittäin olennainen osa niitä: Isänmaan ollessa sodan uhan alla tai sodassa koko kansasta tuli ”sotilaallinen taisteluyhteisö”, jossa jokaisella oli sukupuoleensa, yhteiskunnalliseen asemaansa, ikäänsä ja siviilisäätyynsä perustuva patrioottinen tehtävä täytettävänä. Isänmaallisen marttyyrikuoleman kohtaaminen oli yksinomaan miesten oikeus; naisilla ei ollut pääsyä armeijaan. Hagemann toteaa, että kuitenkin naisilla oli asetelmassa erittäin olennainen rooli: Sankarillisuus sodassa tarvitsi tuekseen myytin kärsivästä ja surevasta naisesta, jonka kannettavaksi sotilas kykeni ikään kuin siirtämään ja tukahduttamaan omat tunteensa ja kuolemanpelkonsa, tehden näin taistelemisen ja sotimisen ylipäätään mahdolliseksi. Yksi maskuliinisuuden mittareista on sen

¹⁸² KK 48-49/1931, 1053. A. Tõrvand-Tellmann: ”Et ei korduks 1. detsember.”

kyvyssä puolustaa feminiinistä, jollaisena käsite kansakunta usein on esitetty¹⁸³. Yksi naisten isänmaallisista tehtävistä oli surra kaatuneita ja vaalia heidän muistoaan.¹⁸⁴ Kuten aiemmin on mainittu, Virossa vastaavasti Naiskodukaitse järjesti kunnianosoituksia kaatuneiden sotilaiden haudoille ja muistomerkeille.

Suomessa Lotta Svärd -järjestön ideologiassa tukeuduttiin myös vahvasti perheen merkitykseen kansakunnan rakentamisessa. Kodin ja perheen arvoa korostettiin kansalaisten kasvattamisessa oikeanlaiseen isänmaalliseen ajatteluun. Suojeluskunnat nähtiin suurperheenä, ”kansakuntana pienoiskoossa”, jossa jokaisella perheenjäsenellä eli kansalaisella oli oma paikkansa. Vaikka juhlapuheissa korostettiin kaikkien perheenjäsenten merkitystä, rakennettiin lotta- ja suojeluskuntaperhettä ennen kaikkea naisten, ja myöhemmin myös poikien ja tyttöjen perheenä, miesten ollessa pääosin poissaolevia, julkisuudessa toimivia sotureita. Lotta Svärd -järjestössä ja suojeluskunnissa lähdettiin toteuttamaan perheideologiaa poika- ja tyttötyön kautta. Ideaalina oli, että kaikilla perheen jäsenillä olisi oma toimintakanavansa Lotta Svärd -järjestössä ja suojeluskunnissa; muodostuisi todellisia ”suojeluskuntaperheitä”. Tavoitteena oli selkeästi turvata järjestön työn jatkuvuus kasvattamalla uusia sukupolvia jäseniksi, sekä ohjata nuoria ”oikealle tielle”. Toisaalta pikkulotta- ja suojeluskuntatoiminta oli vastavoimana vasemmiston ja erityisesti kommunistien aktiiviselle nuorisotyölle.¹⁸⁵

Äitiyden ja naiseuden ihanteen ja kodin tärkeyden julkituominen ilmenee *Kaitse Kodu!* -lehdessä erittäin hyvin myös *Naiskodukaitsen* tyttötyötä käsittelevissä artikkeleissa. Tyttöjen organisoimisen ja toiminnan käytännön tasoa on käsitelty lyhyesti jo aiemmin. Poikien organisoiminen suojeluskuntien nuorisjärjestöön *Noored Kotkad* (Nuoret Kotkat) herätti kysymyksen, mikseivät myös tytöt voisi osallistua vastaavaan toimintaan isänmaan palveluksessa ja kehittyä kansalaisen velvollisuuksien täyttämässä ja ”*versoa tasaveroisena nuorukaisten rinnalla*”. Tyttöjen ja poikien yhteisen järjestön perustamista ei pidetty suotavana, sillä jo ajatuksen kehittelyvaiheessa oli huomattu, että mm. suhtautumistavat toiseen sukupuoleen etenkin poikien keskuudessa tekisivät toiminnasta hankalaa. Tyttöjen organisoiminen jäi siten kuin luonnostaan *Naiskodukaitsen* tehtäväksi. Usealla taholla ei jääty järjestäytymistä odottamaan, vaan luotiin poikien järjestön esimerkin mukaisia tyttöryhmiä,

¹⁸³ Wenk 2000, 68.

¹⁸⁴ Hagemann 2000, 194-195

¹⁸⁵ Nevala 2002, 93-103.

jotka pantiin opettelemaan samoja aiheita ja käymään läpi samoja harjoituksia kuin *Noored Kotkad*. Tällaista toimintaa ei pidetty viime kädessä toivottavana, sillä poikajärjestön tehtäväksi nähtiin kasvattaa ”pojista miehiä miesten riveihin”¹⁸⁶, jota tavoitetta poikajärjestön rakenne ja ohjelma tukivat. ”Ei ole mitään perustetta aloittaa tulevien naisten kasvatamista miehiseksi eikä istuttaa heidän mieliinsä miehisiä taipumuksia.” Toiminnan tuli vastata nuoren kunkin ikäkauden tasoa, jolloin tytöistä kehittyisi ”tulevaisuuden vanterria perheenemäntiämme ja -äitejämme” sekä ”hyviä ja rakastavia sisaria toinen toiselleen, puhtaina ajatuksissa, sanoissa ja teoissa”.¹⁸⁷

Naisellisuuden tukemisen ajatus vaikutti tyttöjärjestön organisoimisvaiheessa myös keskusteluun järjestön nimestä. Jotkut tukivat *Noored Kotkad* -veljesjärjestölle rinnasteisena nimitystä *Naisnoorkotkad*. Toisaalta kotkaa tunnusmerkkinä ei pidetty riittävän naisellisena ja tyttöjen kasvatusta tukevana symbolina. Yhtenä vaihtoehtona esitettiin, että ”varhaisimman aamutähtemme alla yhteen kokoontuneet tytöt” voisivat järjestönä saada nimeksi esimerkiksi ”Tähetared” tai ”Koidutütred”.¹⁸⁸ Kotkan tyttöjärjestö kuitenkin symbolikseen sai, mikä on nähtävissä vuonna 1935 vahvistetussa yleislipussa, jossa on vaaleansinisellä pohjalla kullankeltainen aurinko, sen päällä hopeanharmaa kotkatunnus ja reunoilla hopeanharmaalla teksti ”Isamaa auks alati valmis”.¹⁸⁹

Tyttöjärjestö sai lopulta nimekseen *Kodutütred*. Nimen keksi Mari Raamot ollessaan ministeri Eenpalun (Einbund) ja kahden lehtimiehen kanssa autossa matkalla vierailemaan poikajärjestön leirille Jänedalle kesällä 1931. Raamot kertoo halunneensa, että tyttöjärjestön nimessä oli jokin yhteys *Naiskodukaitse*-järjestöön.¹⁹⁰ Myös nimestä *Kodutütred* oltiin montaa mieltä. Joidenkin mielestä se sitoi tytöt liiaksi ”kotiin” sanan varsinaisessa merkityksessä eikä kuvannut riittävästi korkeita ja kauaskantoisia aatteita. Kuitenkin muistutettiin, että suojeluskunnat ja *Naiskodukaitse* muodostivat yhdessä kodinturvan, jolla ei tarkoitettu yksittäistä kotimajaa vaan koko kotimaata, koko kansan yhteistä kotia.¹⁹¹ Tyttöjärjestön tavoitteena pidettiin kasvattaa hyviä kansallismielisesti ajattelevia siveellisiä kansalaisia ja ”tehtäviensä tasalla seisovia naisia ja äitejä”, valmistaa tyttöjä ”naisen ja

¹⁸⁶ KK 10/1940, 294-295. K. Liping: ”Mees meeste ridadesse.”

¹⁸⁷ KK 12/1931, 272-273. ”Koidutarid ja Tähetütred. Naiskodukaitse noori organiseerimas.”

¹⁸⁸ Ibid.

¹⁸⁹ KK 2/1937, 41. ”Kodutütarde lipp.”

¹⁹⁰ Raamot 1962, 314.

¹⁹¹ KK 48-49/1931, 1060. ”Kodutütarde organiseerimise teel.”

äidin haasteeseen”¹⁹² opettamalla heille terveydenhoitoa, ruuanlaittoa ja kodin järjestyksessä pitämistä.¹⁹³ Erityyppisten perheenemännän tehtävien opettelu sopivasti vaihdellen leikkien, pelien, urheilun ja muiden hyödyllisten taitojen kanssa katsottiin olevan parhaita keinoja kasvattaa tytöistä ”täysivaltaisia kansalaisia ja virolaisia naisia”.¹⁹⁴

Yllä kuvaillut tyttötyön toiminnan ihanteet ja tavoitteet muistuttavat samankaltaisia pyrkimyksiä yhteiskunnalliseen äitiyteen ja kasvatustehtävän vakiinnuttamiseen, kuin joita Annika Latva-Äijö on havainnut Lotta Svärdin pikkulottatoiminnassa. Kuten jo aiemmin on tullut esille, siinä missä *Kaitse Kodu!* -lehdessä annetun kuvan mukaan hyvän mieskansalaisen määritteisiin kuului itsestään selvästi olla hyvä soturi, ei tätä aseellisuuden vaatimusta kansalaisuuden oikeuttajana sovellettu kuitenkaan naisiin. Virolaisnaisille täysivaltaisen kansalaisuuden katsottiin toteutuvan naiseuden – äitiyden kautta. Vastaavan kaltaisella ajatuksella väisteltiin aseellisuuden vaatimusta kansalaisuuden perusteena mm. ensimmäistä maailmansotaa edeltävän Saksan naisliikkeessä. Etsittiin miesten sotilaspalveluun verrattavissa olevaa, mutta naisille sopivaa keinoa osallistua valtion toimintaan. Syntyi paljon julkista keskustelua herättänyt ajatus ”naisten palvelusvuodesta”, jonka aikana työille olisi opetettava kotoisia velvoitteitaan samaan tapaan kuin pojat toteuttivat velvollisuuttaan sotilastaitojen parissa.¹⁹⁵

Näyttää siltä, että *Kaitse Kodu!* -lehden heijastama naisihanne vastasi aiemmin kuvattuja Pätsin poikkeushallinnon kansallismielisiä tavoitteita. On erittäin todennäköistä, että naisihanne olisi ilman Pätsin yksinvaltaakin muodostunut sellaiseksi kuin se muodostui, olihan kehitys sen suuntainen jo naistoiminnan varhaisimmasta vaiheesta lähtien. Merkille pantavaa onkin se, että Pätsin poikkeustilan aikana ihanne nimenomaan ei ollut päinvastainen. Naisia ja naiseutta ei siis Pätsin yksinvaltakauden aikana suinkaan liitetty varsinaisiin sotilaallisiin merkityksiin.

Naisten ja äitien lähes myyttisen ihannoimisen ohella *Kaitse Kodu!* -lehdessä tuotiin, joskin huomattavan vähäisesti, julki myös miehen ja miehekkyyden merkitystä lasten kasvattamisessa. Esimerkiksi maisteri A. Kallits painotti miehen mallin ja esimerkin tärkeyttä kirjoittamassaan artikkelissa vuonna 1936. Lasten kasvattamista ei saanut monopolisoida vain

¹⁹² vir. *kutse*, ’kutsumus’, ’ammatti’, ’haaste’.

¹⁹³ KK 2/1937, 39. L. Kalling-Kant: ”Mida taotleme.”

¹⁹⁴ KK 15-16/1937, 490. ”Suvi Kodutütarde peres.”

naiselle, vaikka se ensisijassa naiselle luontaisempana nähtiinkin. Kallitsin mukaan suojeluskuntalainen mies oli sotilaallisen hengen omaava mies, mikä erotti tämän tavallisesta miehestä. Miehen tehtävä oli tuoda perheeseen kuria ja täsmällisyyttä. Kallits kirjoitti:

”Mies ei saa olla välinpitämätön lastensa kasvatusta kohtaan. Vain äidiltä kasvatuksensa saaneet pojat ovat tavallisesti pehmeitä, heikkoja, oikukkaita, heiltä puuttuu elämänkamppailussa tarvittava henkinen olemus. [...] Pojan lähellä pitää jo varhain seisoa isä.” [...] ”Isän pitää karaista lasta ruumiillisesti kovan urheilun ja ruumiillisen työn sekä ankaran ja koruttoman elämäntyylin kautta. Ei hellitellä! Pehmeys ja mukavuus olkoot vanhoja ja sairaita varten!”

Kallits painotti toisaalta myös lasten luontaista iloisuutta ja kehotti tukemaan sitä kasvatuksessa. Kallits näki isän ja äidin yhdessä lasten kanssa ikään kuin taisteluyksikkönä, jota ilmapiiriä herättämään tarvittiin miehen luomaa sotilaallista henkeä. Kasvatuksen päämääränä oli Kallitsin mielestä taistelijoiden kasvattaminen.¹⁹⁶

Olkoonkin, että maisteri Kallitsin artikkelissaan ilmaiseva mielipide äitien kasvattamien poikien heikkoudesta on vain kenties voimakkaasti kärjistetty yksittäinen esimerkki, nostaa se ristiriitaisuudessaan naisten ja äitien asemaa ihannoivien artikkeleiden sanoman omalla tavallaan yhä selkeämpään valoon. Niiden ihannoiva sävy ikään kuin korostuu rinnastettuna Kallitsin lähtökohtaan, joka vaikuttaa varsin käytännönläheiseltä. Kallits ikään kuin tahtomattaan ”riisuu” ihannoidun naismyytin, mutta samanaikaisesti käyttää naiseutta ja naisen roolia tukemaan ja määrittelemään omaa sanomaansa ja näin motivoimaan kohdettaan, eli miehiä, osallistumaan perheen toimintaan, tavoitteena jälleen isänmaallisten, kunnollisten jälkeläisten kasvattaminen. Myytin ja toisaalta käytännön, ”tosielämän” ero on nähtävissä. Äitiyden ja naiseuden ihannoinnin funktio näyttää olleen maanpuolustuksen, eikä vähiten miesten, moraalin ja motivaation vahvistaminen. Naiseuden käsite oli siten keskeinen määritettäessä naiseutta ja mieheyttä sekä naisten ja miesten toimintaa suojeluskunnissa. Tämä kenties osin tiedostamatonkin ajatusmalli tarjoaa selityksen sille, miksi naisten aseistamiseen liittyi naiseuden kadottamisen pelko.

¹⁹⁵ Schaser 2000, 260.

¹⁹⁶ KK 1/1936, 11-12. A. Kallits: ”Kaitseliitlane koduse kasvatajana.”

4.3 ”Ajat muuttuvat ja me ajan myötä” – toimintaa sodan uhan alla

Vuosina 1925–27 laadittujen *Naiskodukaitse*-järjestön ensimmäisten sääntöjen mukaan järjestön tehtävä oli valmistautua ja toimia nimenomaan sodan varalta. Sen tehtävän toteuttamiseen perustettiin jo mainittuja sairaanhoito-, muonitus-, varustus-, talous-, ja propagandaryhmiä. Niiden tarkoitus oli *Kaitseliit*-järjestön tukeminen ja liikekannallepanon aikana naisten ohjaaminen suojeluskuntien käyttöön. Vuoden 1928 aikana organisaatio alkoi laajentaa toimintaansa suojeluskuntien ulkopuolelle; naisille ei riittänyt toiminta ainoastaan suojeluskuntien rahankerääjinä ja sairaanhoidon ja muonituksen järjestäjinä. Vuonna 1931 vahvistetut uudet perussäännöt toivat mahdollisuudet toimia laajemmalti yhteiskunnassa, ja siten maailmanlaajuisen laman aikana vuosina 1930–31 pystyttiin avustamaan puutteellaisia kansalaisia muiden vastaavanlaisien järjestöjen kanssa. Vaikka *Naiskodukaitse* sääntöihinsä pohjautuen toimikin em. kaltaisissa yleisissä huoltotehtävissä loppuun saakka, väheni kyseisen toiminnan osuus maan taloudellisen tilanteen parantuessa ja *Naiskodukaitse* suuntautuessa enemmän ”varsinaisiin” tehtäviinsä.¹⁹⁷

Neuvostoliiton ulkopoliittisen aktiivisuuden lisääntyminen, kansallissosialistien ja Hitlerin valtaannousu Saksassa vuonna 1933 sekä sisäpoliittinen kriisi Virossa muuttivat olosuhteita koko suojeluskuntajärjestössä. Konstantin Pätsin hallituksen johdolla Viron puolustusdoktriini muuttui totaalipuolustuksen periaatteen suuntaiseksi, kun vuonna 1932 otettiin ohjeeksi koko kansan sekä kaikkien hallinnonalojen ja virastojen liittäminen osaksi maanpuolustuslaitosta.¹⁹⁸ Ainakin vuodesta 1935 lähtien Viron turvallisuuspolitiikkaa suunnattiin pohjautuen uskomukseen, että Saksan ja Neuvostoliiton välille syttyy ennen pitkää sota.¹⁹⁹

Riina Nemvaltsin mukaan vuoden 1935 aikana *Naiskodukaitse*lle esitettiin valtiollinen ”tilaus” ryhtyä valmistautumaan poikkeusoloja varten. Lähdeaineiston puutteellisuuden vuoksi ei Nemvaltsin mukaan voida sanoa, oliko kyseessä annettu tehtävä vai ottiko *Naiskodukaitse* sen itse. Joka tapauksessa keskusjohtokunta alkoi vuodesta 1935 lähtien kehittää tiettyjä toiminta-alueita poikkeusolojen varalta. Sairaaloiden ja kirurgillisten joukkojen henkilökuntaa sekä varustusta ryhdyttiin täydentämään. Viron armeija yhdessä

¹⁹⁷ Nemvalts 2002, 34-35.

¹⁹⁸ Ibid., 35. Nemvalts viittaa teokseen Pajur, Ago: Eesti riigikaitsepolitiika aastail 1918–1934. Kirjastus Eesti Ajalooarhiiv, Tartu 1999.

Kaitseliit- ja *Naiskodukaitse* -järjestöjen kanssa jatkoi poikkeusoloihin valmistautumista vuoden 1940 kesäkuuhun saakka. *Naiskodukaitse* n toiminta muuttui maanpuolustusjärjestön ominaisuudessa yhä tarkemmin rajatuksi.²⁰⁰

Naiskodukaitse n käytännön tason sodanaikaisia tehtäviä välittömästi koskevia artikkeleita havaitsin *Kaitse Kodu!* -lehdessä vain yhden, vuodelta 1934. Sen kirjoittaja oli majuri R. Tomback. Hänen mukaansa maanpuolustukseen osallistuvan organisaation sodanaikaisia tehtäviä yksilöittäessä on otettava ensin huomioon senaikaisen sodankäynnin luonne. Tombackin mukaan ensimmäisen maailmansodan jälkeen tunnusomaista Euroopan eri maiden, esimerkiksi Saksan ja Ranskan, mutta myös Viron, Latvian, Suomen ja Puolan, varustautumisessa mahdolliseen tulevaisuudessa käytävään sotaan oli niiden taipumus valmistaa ja kouluttaa koko väestöään suuressa mittakaavassa erilaisissa sotilaallisissa ja puolisolitaallisissa järjestöissä. Varsinkin Viron olosuhteissa itsepuolustuksen organisoiminen oli sananmukaisesti ensisijaisen tärkeää. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen taisteluvälineiden kehittyminen vaikutti sodankäynnin luonteeseen muuttaen sen Tombackin mukaan liikkeiltään nopeammaksi ja täsmällisemmäksi. Valtioilla ei myöskään ollut taloudellisia resursseja sotia pitkiä aikoja. Hyökkäys saattoi tapahtua odottamatta ja tekniikan kehittymisen myötä erityisesti tehokkaalla ilmahyökkäyksellä asutuskeskuksiin saataisiin helposti murrettua vihollisen moraalit ja johtokeskukset, jolloin sodasta tulisi väistämättä lyhytaikainen.²⁰¹

Majuri Tombackin mukaan toivottomalta vaikuttavasta näkymästä huolimatta ”*jokaiseen sairauteen löytyy kuitenkin lääke*”, joka oli tässä tapauksessa valmistautuminen poikkeustilanteeseen jo rauhan aikana. Asutuskeskusten evakuoinnin organisoiminen oli laaja tehtävä, jonka toimiminen edellytti tarkkoja ennakkosuunnitelmia paikoista, jonne asukkaat siirrettäisiin ja keinoista, joilla se kyettäisiin suorittamaan tehokkaasti. Sodan aikana armeijan voimavarat toimia ja auttaa sisämaassa olisivat käytännössä mitättömät, joten yhteiskunnan omien organisaatioiden ja yksityisten kansalaisten tulisi pystyä huolehtimaan kotirintaman sodanaikaisista toiminnoista. Näinä toimintoina Tomback piti ennen kaikkea passiivista

¹⁹⁹ Turtola 2002, 187.

²⁰⁰ Nemvalts 2002, 36-37.

²⁰¹ KK 14/1934, 419-420. R. Tomback: ”Naiskodukaitse ülesanded sõjaajal.”

ilmapuolustusta, joka sisälsi kaasuntorjunta- desinfiointi- ja tulensammutustoimet, sairaanhoitoalan, evakuoinnin järjestämisen ja liikkumisen säännöstelyn asutuskeskuksissa.²⁰²

Naiskodukaitzen konkreettisiksi tehtäviksi Tomback jaotteli jo aiemmin mainituista tehtävistä sairaanhoidon ja kaasuntorjunnan sekä lisäksi muonituksen ja viestityksen. Evakuointireiteillä ja -määränpäissä tuli olla muonitusasemia, joiden sijainti ja tarvittavat tarvikkeet oli suunniteltava jo rauhan aikana. Lisäksi liikekannallepanon aikana joukkojen muonitus oli järjestettävä tärkeimpien rautateiden solmukohtiin. Muonitusasemilla oli oltava tarjolla mieluiten lämmin ruoka ja vähintään teetä. Sairaanhoitoa Tomback henkilökohtaisesti piti tärkeimpänä *Naiskodukaitzen* alueena. Sillä alalla piti jo rauhan aikana perustaa sairaanhoitolaitoksia tärkeimpiin asutuskeskuksiin sisämaassa, mikä oli Tombackin mukaan kylläkin kallis ja vaikea toimenpide. Hän kuitenkin painotti, että vaikka *Naiskodukaitse* oli tehnyt paljon arvokasta työtä toisten organisaatioiden taloudelliseksi avustamiseksi, oli se hänen mukaansa tehnyt itsensä hyväksi hyvin vähän. Oli muistettava, että *Naiskodukaitse* oli kuitenkin maanpuolustuksen hyväksi toimiva organisaatio ja sen vuoksi sitä aluetta koskevat toiminnot oli Tombackin mukaan nostettava järjestössä ensisijaisiksi ennen kaikkea taloudellisissa kysymyksissä. Kolmanneksi *Naiskodukaitzen* tehtäväksi Tomback määritteli taistelukaasujen torjunnan ja desinfiointityöt sekä myrkytyksen saaneiden ihmisten hoidon. Neljänteen tehtäväryhmään kuului viestintä; naisjärjestön jäsenet voisivat sodan aikana toimia puhelinkeskuksissa sekä radiosähköttäjinä.²⁰³

Viestitystoiminnasta ja -koulutuksesta ei ole paljoa tietoa. Tiedetään, että kurseja tällä alalla järjestettiin *Naiskodukaitzen* jäsenille. Ilmeisesti kyseessä ei ollut sairaanhoito-, muonitus- ym. jaostoihin verrattavissa oleva varsinainen oma jaostonsa, vaan koulutusta tällä alalla annettiin vain *Kaitseliitin* järjestämänä. *Naiskodukaitzen* jäsenistöä koulutettiin myös tähystystehtäviin. Viestitys- ja tähystystehtäviä pidettiin sopivina toiminta-aloina nuoremmalle, tyttöjärjestöstä kasvaneelle sukupolvelle. 1930-luvun lopulle tultaessa myös urheilujaoston toiminta sai uudenlaisen sisällön siirryttäessä kansantanssien ja voimistelun harrastamisesta lajeihin, jotka ennemmin tukivat toimintaa poikkeusoloissa.²⁰⁴

²⁰² Ibid., 420-421.

²⁰³ Ibid., 421.

²⁰⁴ Nemvalts 2002, 30, 37.

Vuonna 1939 nousi uudestaan esille vuosia hautautuneena ollut ajatus naisten aseellisen koulutuksen mahdollisuudesta. Sen alkusysäyksenä on voinut olla konkreettinen muutos Euroopan yleisessä turvallisuuspoliittisessa tilanteessa. Saksa oli maaliskuussa 1939 miehittänyt Tšekkoslovakian ja painosti Liettuaa. Neuvostoliitto puolestaan oli julistanut Baltian maat yksipuolisesti etupiiriinsä ja suhtautui vihamielisesti Baltian maiden Saksan kanssa alkukesästä solmimaan hyökkäämättömyyssopimukseen. Viron sotaväen ylipäällikkö, kenraali Laidoner, oli jo keväällä 1939 todennut koko Baltian turvallisuuden olevan uhattuna siitä hetkestä, kun Hitler ja Stalin pääsevät keskenään sopimukseen. Tämä toteutui 23.8.1939 kun Saksa ja Neuvostoliitto solmivat keskenään hyökkäämättömyyssopimuksen, jonka salaisen lisäpöytäkirjan mukaan Suomi, Viro, Latvia, Puolan itäosa sekä Liettua luettiin Neuvostoliiton etupiiriin. Tästä etupiirijaosta ja syntyvästä kriisistä oli Viron poliittinen ja sotilaallinen johto tietoinen jo 26. elokuuta.²⁰⁵

Naiskodukaitse-järjestön Tarton piirissä suunniteltiin vuoden 1939 aikana moottoriajoneuvojen kuljettamis- ja aseenkäsittelykurssien järjestämistä. Kurssien toteutumisesta ei kuitenkaan ole varmuutta. Sotaoloihin valmistautuminen ylipäätään oli vuoteen 1940 tultaessa *Naiskodukaitse*lle entistäkin tärkeämpi tehtävä. Riina Nemvalts toteaa, että uusissa olosuhteissa ei enää kinasteltu siitä, mitkä tehtävät olivat ”naisille sopivia” vaan tehtiin sitä mitä milloinkin tarvitsi, mistä naiset olivat kiinnostuneita ja mihin he fyysisesti olivat kykeneväisiä.²⁰⁶

Elokuun lopussa vuonna 1939 *Kaitse Kodu!* -lehdessä ilmestyi artikkeli ”*Naised püssi ja gaasitorbikuga*” (Naiset pyssyineen ja kaasunaamareineen). Artikkelissa, jonka kirjoittajaksi mainitaan Joh. Lillmaa, kerrotaan 31.7.–6.8.1939 Võrun Taaran kasarmeilla pidetystä liikuntakasvatuksen leiristä. Merkitykselliseksi tapahtuman tekee se, että leirille, joka sisälsi muun muassa sulkeisharjoituksia, ilma- ja kaasutorjuntaharjoituksia sekä vapaaehtoisena harrastuksena ammuntaa, oli ensimmäistä kertaa komennettu myös naisia – naisopettajia. Naisopettajien merkitys oli uusien, ei välttämättä niin muodikkaiden asioiden välittämisessä laajoille massoille, sillä opettajien käsissä katsottiin olevan nuorison ja tulevaisuuden ohjaaminen. Lillmaa muisteli kirjoituksensa aluksi, miten vuosia sitten lehtiartikkelit joidenkin maiden naissukupuolen miehisestä marssimisesta rivistössä ja kuvat aseista ”*hennomman sukupuolen keveissä käsissä*” aiheuttivat miesten sydämissä vieraan tunteen;

²⁰⁵ Zetterberg 1996, 118.

²⁰⁶ Nemvalts 2002, 37-38.

nainen ei sopinut kasarmimiljööseen sotilaallisine askeleineen, sillä se *”ikään kuin ryöväsi naisellisen hellyyden ja pehmeiden, muutti tämän kylmäksi sota-aseeksi.”* Lillmaan mukaan ajat olivat kuitenkin muuttuneet ja *”me ajan myötä”*, eikä niin ollen ajatuksessa naisesta ase kädessä ollut enää mitään vastenmielistä. *”Ihminen ennen pitkää tottuu, kun äkkiä huomaa ulvovansa yhdessä ’susien’ kanssa”*.²⁰⁷

Lillmaan artikkelin mukaan Vörun leirille saapui 260 miesopettajaa ja 19 valvojaa sekä 260 naista. Naisista muodostettiin yksi pataljoona, joka sisälsi kolme komppaniaa, jotka puolestaan oli vielä jaettu kukin kahteen ryhmään. Kirjoittaja mainitsi naisten kuitenkin olleen ”naisia” kasarmeissakin, sillä pian oli kasarmin kaapit koristeltu pöytäliinoin, oli poimittu kukkia ja vaatteita ripustettu ikkunalle kuivumaan... Samoin naiset olivat naisia rivistöissäkin, sillä vaikka naiset olivatkin liikkuneet rivissä laulujuhlien kulkueissa ja kodinkaitisijoiden esiintymisissä, saivat rivistöharjoitukset kasarmilla viileän vastaanoton ja ensimmäiset harjoitukset luutnanttien johdolla kärsittiinkin *”painostavan pidättyvyyden”* vallitessa. Kouluttajien ystävällinen käyttäytyminen ja urheilullinen ote kuitenkin vakuutti naiset, että rivistöjärjestys kasarmin pihalla voi olla yhtä *”naisellisen elastista”* kuin urheilutapahtumissa esiintyminen. Ammunta oli siis leirin ohjelmassa vapaaehtoinen harraste, johon ryhtyivät Lillmaan mukaan ensiksi miehet, joiden myötä ryhmä naisiakin tarttui toimeen. Alku oli siinäkin hankalaa ja aseiden käsittely vaikeaa, mutta vähitellen naisetkin alkoivat saada osumia ja *”jopa kympejä”*.²⁰⁸

Lillmaan kirjoittama artikkeli kuvasi siis liikuntakasvatuksen leiriä, jossa ampuminen oli vapaaehtoista. Jää epäselväksi, miksi naisia ylipäätään leirille kutsuttiin, tai ”komennettiin”; kuka komensi ja mitä varten? Lillmaan kuvauksesta saa vaikutelman, etteivät naiset suinkaan suhtautuneet sulkeisharjoituksiin kovinkaan innokkaasti ja heidän piti jopa totutella niihin; vapaaehtoisuudesta huolimatta he tuntuvat oudoksuneen niitä, kuin ihmetellen, onko kyseinen toiminta varmasti oikein. Kirjoittaja ei myöskään selvennä, oliko tarkoitus opettaa naisille itsepuolustusta uhkaavan tilanteen varalta, ja olisiko naispataljoonalla ollut sotilaallista käyttöä, mikäli kirjoittaja ylipäätään käytti pataljoona-nimitystä kirjaimellisesti sotilaallisessa merkityksessä. Voi myös kysyä, ryhtyivätkö naiset todellisuudessa osallistumaan ampumisharjoituksiin ennalta laaditun ohjelman mukaisesti, vai tapahtuiko se spontaanisti hetkessä, miesten esimerkin myötä. On merkille pantavaa, että lukuun ottamatta yhtä

²⁰⁷ KK 16/1939, 484. Joh. Lillmaa: ”Naised püssi ja gaasitorbikuga.”

²⁰⁸ Ibid.

mainintaa ”*naiskodinkaitsoijoiden*” taidoista marssia rivistössä omista esiintymisissään²⁰⁹, *Naiskodukaitse*-järjestöä ei kertaakaan mainita nimeltä tapahtumaan osallistujana tai sen järjestäjänä. Artikkelia on kuvitettu kolmella valokuvalla, joista yhdessä kolme naista ampuu sotilaskouluttajan katsellessa harjoittelua vierestä, toisessa naiset marssivat muodostelmassa ja kolmannessa heillä on kaasunaamarit kasvoillaan kaasuntorjuntaharjoituksessa. Kaikissa kuvissa naisilla on yllään siviiliasut – ei lottapuvut.

Riina Nemvaltsin mukaan 1930-luvun lopulle tultaessa naisten suojeluskuntatoiminta ylipäättään oli vakiinnuttanut asemansa yhteiskunnassa ja saanut sen hyväksynnän ja luottamuksen. Tähän perustuen sekä viitaten yllä kuvattuun Lillmaan kirjoitukseen on Nemvalts myös arvioinut, että *Naiskodukaitsen* asema maanpuolustuslaitokseen kuuluvana organisaationa ja ennakkoavistukset sodasta mahdollistivat nyt toiminnan aloilla, joita oli aikaisemmin pidetty naisille sopimattomina, ja pakottivat suhtautumaan naisten tehtäviin käytännönläheisemmin. Myös Nemvalts toteaa, että leirillä annettiin opetusta aseiden käytöstä ”*naispuolisille liikunnanopettajille*”.²¹⁰

On kuitenkin huomattava, että leirin osanottajat ja aseharjoituksiin osallistuneet naisopettajat eivät välttämättä olleet *Naiskodukaitsen* jäseniä ja jos olivatkin, on silti mahdollista olettaa, että he eivät olisi sellaisina virallisesti halunneet tai saaneet esiintyä. *Kaitse Kodu!* -lehti ei anna tähän vastausta. Kuitenkin, kun tarkastellaan lehdessä vuosien 1925–1940 välillä julkaistujen asekoulutusta, *Naiskodukaitse*-järjestön yleistä toimintaa sekä naisten ja toisaalta ”naiseuden” tehtäviä käsittelevien artikkeleiden sisältöä kokonaisuudessaan, voidaan todeta, että naisten asekoulutusta tai urheiluammuntaa propagoivat kirjoitukset osoittavat, että naisten asekoulutukseen suhtauduttiin koko *Naiskodukaitse*-järjestön toimimisen ajan erittäin epäluuloisesti eikä se yksiselitteisesti kuulunut naisjärjestön jäsenten toimintaan. Jos olisi kuulunut ei suostuttelevia kirjoituksia aiheen puolesta olisi tarvinnut aika ajoin julkaista.

²⁰⁹ Rivistöjärjestyksessä liikkumisen taito kuului *Naiskodukaitsen* ohjelmaan. Sitä tarvittiin jäsenten järjestämiseen ja ohjailuun tilanteissa, joissa tavoiteltiin toiminnan yhtenäisyyttä tai juhallista ilmettä. *Naiskodukaitsen* rivistöohje KK 9/1938, 314-321.

²¹⁰ Nemvalts 2002, 69.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Ennen virallista järjestäytymistä vuonna 1927 suojeuskuntanaiset toimivat siis paikallisesti ilman yhteneväistä työsuunnitelmaa ja joissain osissa maata järjestettiin myös aseenkäsittelykursseja, mikä aiheutti sekä suojeuskuntien ulko- että paikoin sisäpuolella ”väärän” käsityksen sotaisista naisista, jotka osallistuisivat sodan puhjetessa myös taisteluihin miesten rinnalla. On kuitenkin syytä muistaa, että jotkut suojeuskuntanaiset todellisuudessa opettelivat tuona aikana ja paikoin myöhemminkin aseiden käsittelyä, eikä alussa valtakunnallisten sääntöjen puuttuessa ollut vielä olemassakaan ainakaan järjestön kannalta mitään ”oikeaa” tai ”väärää” toimintamuotoa. Oli vain erilaisia käsityksiä, toiveita ja ihanteita, joiden moninaisuus ilmeni järjestäytymisvaiheessa ja paikoin myöhemminkin paitsi lehden artikkeleissa, myös keskusjohtokunnan tasolla mm. puheenjohtaja Mari Raamotin vastustavien ja Anna Tõrvand-Tellmannin naisten aseharjoittelua – joskaan ei naisten taistelukoulutusta – puoltavien näkökulmien myötä.

Naisten osallistuminen edes periaatteessa itsepuolustukseen tai jopa taisteluun valmentavaan asekoulutukseen ei toki automaattisesti tarkoita sitä, että se sinänsä olisi sulkenut pois muita maanpuolustukseen ja suojeuskuntien avustamiseen liittyviä tehtäviä tai nämä tehtävät asekoulutusta tai jopa aseistamista taisteluun. Olisihan periaatteessa ollut mahdollista, että suojeuskuntanaisten toiminta olisi saanut myös muita muotoja kuin miten todellisuudessa tapahtui, ja vaikka taisteluun sotilaana osallistuva nainen oli epätavallinen ja jopa ristiriitainen ilmiö, ei käsite suinkaan ollut uusi. *Kaitse Kodu!* -lehdessä ei kuitenkaan koskaan puhuttu virolaisnaisesta sotilaana, lukuun ottamatta muutamia mainintoja niistä harvoista naisista, jotka osallistuivat vapaussotaan ase kädessä. Niille naisille ja heidän tekemilleen uhrauksille ilmaistiin kiitollisuutta ja kunnioitusta, mutta päähuomio kiinnitettiin silti naisten aseettomaan maanpuolustustoimintaan, ja mikäli naisten aseellisesta koulutuksesta keskusteltiin se koski vain harjoittelua itsepuolustuksen varalta.

Aineistosta esille nousevia ihanteita olivat ennenkaikkea korkea moraali, kunniantunto sekä uhrautuminen perheen ja isänmaan puolesta. Viro oli 1920–30 -luvulla nuori, vasta itsenäistynyt valtio, jonka henkisen rakentamisen tukena edellä kuvaillut ihanteet naisista ja toisaalta myös miehistä ovat toimineet. Ne koskivat ilman muuta kumpaakin sukupuolta. Aineiston antaman kuvan perusteella kuitenkin miehet olivat niitä, jotka olivat tiukemmin sidottuja oman sukupuolensa mukaiseen rooliinsa kuin naiset. Ei ole puhuttakaan siitä, että

mies voisi olla maanpuolustuksen piirissä mitään muuta kuin taistelija, sotilas. Vaikka naisten aseellinen koulutus missään muodossa oli erittäin ristiriitainen ja jopa täysin tuomittava ajatus naisen luonnolle sopimattomana toimintana, se oli kuitenkin asia, joka ylipäänsä kykeni nousemaan keskustelun aiheeksi. Kenties aiheesta kyettiin keskustelemaan siksi, että mahdollisesti suojeluskunnissa oli sanomattakin selvää, ettei naisia mahdollisesta asekoulutuksesta huolimatta olisi kaavailtu taistelutehtäviin, vaan aseiden käytön opettelyn tarkoitus olisi ollut ainoastaan itsepuolustuksellinen. Miehelle puolestaan mitään valinnanvaraa ei voitu tarjota. Näin ollen miesten valinnan vapauden puute, maansa aseellisen puolustamisen ”pakko”, siihen motivoiminen, ja naisten äidinrakkauden, kansakunnan äidin myyttinen rakentaminen tukivat toinen toisiaan. Vaikka keskustelua naisten aseistamisesta Viron suojeluskuntajärjestöissä käytiin ja paikoin sitä käytännössä toteutettiin, aihe oli ristiriitainen, sillä tähän kansakunnan äidin myyttiin ei sopinut naisten aseellinen koulutus saati naisten toimiminen sotilaina.

LÄHTEET

Lehdet ja vuosikertomukset:

Kaitse Kodu! Eesti Kaitseliidu häälekandja. Kaitseliidu Peastaap. Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus 1925–1940.

Naiskodukaitse 1925–1933, töö ja tegevuse ülevaade. Naiskodukaitse väljaanne nr. 5 Naiskodukaitse Tallinn 1934.

Naiskodukaitse tegevuse ülevaade. Algpäevist kuni 1938. aastani. Toim. Männik, E., Saral, E., Listakind, L. Naiskodukaitse keskjuhatuse kirjastus. Tallinn 1939.

Kaitseliidu vorm: Kirjeldus ja joonised. Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus 1935.

Painamaton alkuperäisaineisto:

EESTI RIIGIARHIIV (ERA), Tallinna
F. 2155 Naiskodukaitse keskjuhatus.

Muistemat:

Raamot, Mari 1962: Minu mälestused, 1 ja 2 osa. Kirjastus Kultuur. New York.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Alenius, Kari 2000: Viron, Latvian ja Liettuan historia. Atena, Gummerus.

Blom, Ida 2000: Gender and nation in international comparison. Teoksessa Gendered nations, nationalisms and gender order in the long nineteenth century. Toim. Blom, I., Hagemann, K., Hall, K. Berg, Oxford International Publishers Ltd.

Bäckström, Maija-Liisa 1993: Fanni Luukkonen, lottajohtaja. Otava.

Faderman, Lilian 1985: Surpassing the love of men. Romantic friendship and love between women from the renaissance to the present. The women's press, London.

Griesse, Anne Eliot & Stites, Richard 1982: Russia: Revolution and war. Teoksessa Female soldiers – combatants or noncombatants? Historical and contemporary perspectives. Toim. Goldman, Nancy Loring. Contributions in women's studies, number 33. Greenwood press.

Goldman, Nancy Loring 1982: Introduction. Teoksessa Female soldiers – combatants or noncombatants? Historical and contemporary perspectives. Toim. Goldman, Nancy Loring. Contributions in women's studies, number 33. Greenwood press.

Hagemann, Karen 2000: A valorous *Volk* family: The nation, the military, and the gender order in Prussia in the time of the anti-Napoleonic wars, 1806–15. Teoksessa *Gendered nations, nationalisms and gender order in the long nineteenth century*. Toim. Blom, I., Hagemann, K., Hall, K. Berg, Oxford International Publishers Ltd.

Isaksson, Eva 1988: Hän lottansa vei mukanaan. Gummerus.

Jansen, Ea 1997: Yhdistykset ja organisaatiot. Teoksessa *Viron perinnekulttuuri*. Toim. Vesterinen, I. Gaudeamus.

Jürjo, Merike 2001: Distsipliinist Naiskodukaitses. *Kaitse Kodu!* 4/2001

Kalevipoeg, Viron sankarieepos. Koonnut Kreutzwald, F. R. Suom. Winter, Helmer. 2. muuttamaton painos. Suomennoksen ensimmäinen painos ilmestyi 1957. SKS. 1996.

Kemppi, Jarkko 2000: Viron suojeluskuntien organisoituminen ja toiminta 1917–1924. Joensuun yliopistopaino.

Kokko, Marja 1997: Heimosisaruuutta vaiko vain uteliaisuutta? Suomalaisten ja virolaisten naisjärjestöjen kontaktit 1860–1939. Teoksessa *Virallista politiikkaa, epävirallista kanssakäymistä. Suomen ja Viron suhteiden käännekohtia 1860–1991*. Toim. Roiko-Jokela, H. Atena.

Kotila, Maria 1993: *Aikakauslehti Lotta Svärd*. Suomen historian pro gradu. Helsingin yliopisto.

Laitinen, Marjo 1998: *Lotta Svärd ja suojeluskunnat*. Teoksessa *Raja railona, näkökulmia suojeluskuntiin*. Toim. Alapuro, R. WSOY.

Latva-Äijö, Annika 1998: *Helmi Arneberg-Pentti Lotta Svärdin rakentajana 1920–1929*. Turun yliopisto. Historian laitoksen julkaisuja 47.

Latva-Äijö, Annika 2004: *Lotta Svärdin synty. Järjestö, armeija, naiseus 1918–1928*. Otava.

Luide, S. & Uuet, L. 1993: Eesti riigiarhiivi fondide teatmik. 1. osa, 1917–1944. Eesti riigiarhiiv. Tallinn.

Mäelo, Helmi 1957: Eesti naine läbi aegade. Eesti kirjanike kooperatiiv. Skånska Centraltryckeriet. Lund.

Nemvalts, Riina 2002: Naiskodukaitse 1925–1940 ja 1991–2002: ideed ja tegelikkus. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool. Filosoofiateaduskond. Ajaloo osakond. Etnoloogia õppetool. Tartu.

Nevala, Seija-Leena 2002: Kansakunta pienoiskoossa – Lotta- ja suojeluskuntaperhe. Teoksessa Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli. Toim. Gordon, T., Komulainen, K., Lempiäinen, K. Vastapaino.

Niitemaa, Vilho & Hovi, Kalervo 1991: Baltian historia. Tammi.

Offen, Karen 1987: Liberty, equality, and justice for women: The theory and practice of feminism in nineteenth-century Europe. Teoksessa *Becoming visible. Women in European history*. Toim. Bridenthal, R., Koontz, C., Stuard, S. Second edition. Houghton Mifflin Company.

Olsson, Pia 2005: Myytti ja kokemus. Lotta Svärd sodassa. Otava.

Pierson, Ruth Roach 1988: “He olivat kaikesta huolimatta edelleen naisia” – sodanaikaisia huolia naisellisuudesta. Teoksessa *Nainen ja sotalaitos*. Toim. Isaksson, E. Suomen Rauhanliiton ja International Peace Bureauun järjestämän, Siuntiossa 22.–25.1.1987 pidetyn symposiumin aineisto. Suomen Rauhanliitto. Gummerus.

Raun, Toivo U. 1989: Viron historia. Otava.

Ruusmann, Ants 1998: Eesti Vabariik (1920–1940). Välispoliitika ja riigikaitse. Teoksessa *Eesti maast ja rahvast – maailmasõjast maailmasõjani*. Toim. Elango, Õ., Ruusmann, A., Siilivask, K. Tallinn, Olion.

Schaser, Angelika 2000: *Women in a nation of men: The politics of the League of German Women's associations (BDF) in imperial Germany, 1894–1914*. Teoksessa *Gendered nations, nationalisms and gender order in the long nineteenth century*. Toim. Blom, I., Hagemann, K., Hall, K. Berg, Oxford International Publishers Ltd.

Soova, Liivi 1993: *The main features of Estonian women's movement (1920–1940)*. Eesti teaduste akadeemia toimetised, *Humanitaar- ja sotsiaalteadused* 1993 42/2.

Stiehm, Judith Hicks 1988: *Miten myytit naisista sotilaina ovat muovanneet sodankäyntiä?* Teoksessa *Nainen ja sotalaitos*. Toim. Isaksson, E. Suomen Rauhanliiton ja International Peace Bureaun järjestämän, Siuntiossa 22.–25.1.1987 pidetyn symposiumin aineisto. Suomen Rauhanliitto. Gummerus.

Turtola, Matti 2002: *Presidentti Konstantin Päts. Viro ja Suomi eri teillä*. Otava.

Valkoinen kirja. Lotta Svärd yhdistyksen keskusjohtokunnan julkaisema. Helsinki 1928.

Wenk, Silke 2000: *Gendered representations of the nation's past and future*. Teoksessa *Gendered nations, nationalisms and gender order in the long nineteenth century*. Toim. Blom, I., Hagemann, K., Hall, K. Berg, Oxford International Publishers Ltd.

Voolmaa, Aino 1997: *Kansanpuvut*. Teoksessa *Viron perinnekulttuuri*. Toim. Vesterinen, I. Gaudeamus.

Vunder, Elle 1997: *Käsityö*. Teoksessa *Viron perinnekulttuuri*. Toim. Vesterinen, I. Gaudeamus.

Winter, Helmer 1957: ”Lukijalle”, teoksessa: *Kalevipoeg, Viron sankariepos*. Koonnut Kreutzwald, Friedrich Reinhold. Suom. Winter, Helmer. Toinen, muuttamaton painos. Suomennoksen ensimmäinen painos ilmestyi 1957. SKS. 1996.

Yuval-Davis, Nira 1997: *Gender & Nation*. Sage Publications.

Zetterberg, Seppo 1996: Historian jännevälit. Teoksessa Viro, historia, kansa, kulttuuri. Toim. Zetterberg, S. SKS.

Zetterberg, Seppo 2007: Viron historia. SKS.

Elektroniset lähteet:

Berta. Eesti Rahvakalendri Tähtpäevade Andmebaas. <<http://www.folklore.ee/Berta/tahtpaev-emadepaev.php>>

Eesti naised parlamendis 1917–1940: Anna Leetsmann. Eesti rahvusraamatukogu väljaanne 2010. <<http://www.nlib.ee/index.php?id=15257>>

Eesti naised parlamendis 1917–1940: Anna Tõrvand-Tellmann. Eesti rahvusraamatukogu väljaanne 2010. <http://www.nlib.ee/index.php?id=15250>

Sügav, Ene 2012: Tähistasime Naiskodukaitse mälestuspäeva. Naiskodukaitse. <http://www.naiskodukaitse.ee/Tahistasime_Naiskodukaitse_malestu_1389.htm>